

Unapređenje borbe protiv trgovine ljudima u krizi na Zapadnom Balkanu

ANALITIČKI IZVJEŠTAJ

Gift of the United States Government

International Organization for Migration (IOM)
The UN Migration Agency

Mišljenja iznesena u ovom izvještaju su mišljenja autora i ne moraju odražavati stavove Međunarodne organizacije za migracije (IOM). Opisi korišteni u izvještaju i materijali predstavljeni u njemu ne impliciraju bilo kakav izraz mišljenja IOM-a u vezi sa zakonskim statusom bilo koje zemlje, teritorije grada ili područja, niti tamošnjih vlasti, niti u vezi s granicama bilo koje vrste. IOM slijedi princip da je humana i uredna migracija od koristi i za migrante i za društvo. Kao međuvladina organizacija, IOM djeluje s partnerima u međunarodnoj zajednici, s ciljem da: pomogne u odgovoru na operativne izazove migracije, unaprijedi razumijevanje pitanja migracije, potakne društveni i ekonomski razvoj kroz migracije, te čuva ljudsko dostojanstvo i dobrobit migranata.

Izdavač:

International Organization for Migration

UN Building

BOSNIA AND HERZEGOVINA

Zmaja od Bosne, Sarajevo 71000

Telephone: +387 33 293 400

Fax: +387 33 293 726

E-mail: missionsarajevo@iom.int.

Website: www.iom.int

© 2018 International Organization for Migration (IOM)

Sva prava pridržana. Niti jedan dio ove publikacije ne može se reproducirati, sistemski pohranjivati ili prenositi u bilo kojem obliku ili na bilo koji način, elektronski, mehanički, fotokopiranjem, snimanjem ili na drugi način, bez prethodnog pismenog odobrenja izdavača.

Ova publikacija je finansirana iz granta Vlade Sjedinjenih Američkih Država. Mišljenja, nalazi i zaključci navedeni u ovom dokumentu su vlasništvo autora i ne odražavaju stavove Vlade Sjedinjenih Američkih Država.

Unapređenje borbe protiv trgovine ljudima u krizi na Zapadnom Balkanu

ANALITIČKI IZVJEŠTAJ

Sadržaj

POGLAVLJE 1. UVOD	7
1.1 Svrha i opseg.....	7
1.2 Metodologija.....	8
POGLAVLJE 2. MJEŠOVITE MIGRACIJE I RANJIVOST U ODNOSU NA EKSPLOATACIJU I ZLOUPOTREBU	12
2.1 Pregled: Trgovina ljudima i mješovite migracije u regiji Zapadnog Balkana.....	12
2.2 Borba protiv trgovine u krizi.....	14
2.3 Krijumčarenje migranata i neregularna migracija.....	16
2.4 IOM-ovi podaci: Matrica za praćenje raseljavanja i Ankete za monitornog tokova.....	17
2.5 Opservacije s terena: podaci dobijeni od IOM-ovih timova za zaštitu i pomoć migrantima.....	27
POGLAVLJE 3. PREGLED POSTOJEĆIH NACIONALNIH SISTEMA ZA BORBUPROTIV TRGOVINE LJUDIMA	33
3.1 ALBANIJA.....	33
3.2 BOSNA I HERCEGOVINA.....	39
3.3 BIVŠA JUGOSLOVENSKA REPUBLIKA MAKEDONIJA.....	42
3.4 CRNA GORA.....	46
3.5 SRBIJA.....	49
3.6 KOSOVO/UNSCR 1244.....	53
POGLAVLJE 4. ANALIZA I ZAKLJUČCI	57
4.1 Ključni regionalni nalazi.....	57
Mješoviti migracijski tokovi.....	57
Ranjivost migranata.....	57
Profili migranata koji su naročito podložni riziku.....	58
Strukturalni pristup borbi protiv trgovine ljudima u migracijskim tokovima.....	59
Borba protiv trgovine ljudima u krizi: relevantni faktori rizika.....	61
4.2 Ključni nalazi i preporuke po zemljama.....	65
ALBANIJA.....	65
BOSNA I HERCEGOVINA.....	65
BIVŠA JUGOSLOVENSKA REPUBLIKA MAKEDONIJA.....	67
CRNA GORA.....	68
SRBIJA.....	69
KOSOVO/UNSCR 1244.....	71
4.3 Preporuke specifične za regiju.....	72
PRILOG 1: Indikatori za identifikaciju žrtava trgovine ljudima u mješovitim migracijskim tokovima - primjeri	76

II LISTA SKRAĆENICA

B/H/S/C	bosanski/hrvatski/srpski/crnogorski jezik
BiH	Bosna i Hercegovina
CoE	Vijeće Evrope
CMR	Central Mediterranean Route – Srednjemediteranska ruta
CSW	Centri za socijalni rad
EMR	Eastern Mediterranean Route – Istočnomediteranska ruta
EU	Evropska unija
FMS	Flow Monitoring Survey – Anketa za monitoring tokova
GRETA	Grupa eksperata za borbu protiv trgovine ljudima
ICMPD	Međunarodni centar za razvoj migracijske politike
IO	Međunarodne organizacije
IOM	Međunarodna organizacija za migracije
MFA	Ministarstvo vanjskih poslova
MHRR	Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice (BiH)
MLSP	Ministarstvo za rad i socijalnu politiku (MKD)
MoI/MUP	Ministarstvo unutrašnjih poslova
MoJ	Ministarstvo pravde
NATC	Državni koordinator za borbu protiv trgovine ljudima
NGO/NVO	Nevladina organizacija
NRM	Nacionalni referalni mehanizam
ONAC	Odsjek za borbu protiv trgovine ljudima
OSCE	Organizacija za sigurnost i saradnju u Evropi
PVOT	Potencijalna žrtva trgovine ljudima
RA	Nadležna vlast
RATC	Regionalni komitet za borbu protiv trgovine ljudima
RMT	Regionalni monitoring tim (BiH)
SFA	Sektor za imigraciju i Služba za poslove sa strancima, Ministarstvo sigurnosti (BiH)
SIPA	Državna agencija za istrage i zaštitu (BiH)
SOP	Standardne operativne procedure
THB	Trgovina ljudima (sinonim: trgovina ljudskim bićima) ¹
TIP	Trgovina ljudima (sinonim: THB)
UASC	Djeca bez pratnje i djeca razdvojena od porodice
UMC	Dijete migrant bez pratnje
UNHCR	Visoki komesarijat Ujedinjenih nacija za izbjeglice

---

¹ Skraćenica THB prvenstveno se odnosi na naslove dokumenata kao što su zakoni i propisi, te zvanični nazivi nekih vladinih tijela.

POGLAVLJE 1

UVOD

1.1 Svrha i opseg

Izveštaj pod nazivom US TIP iz 2016. godine ukazao je na to da zemlje duž zapadno balkanske rute ne uspijevaju u mješovitim migracijskim tokovima identificirati žrtve i potencijalne žrtve trgovinom ljudima, što predstavlja izazov koji i dalje postoji i ponovo je naglašen u izvještaju iz 2017. godine. Na osnovu takve pretpostavke, Međunarodna organizacija za migracije (IOM) analizirala je tu pojavu, s namjerom da prepozna strukturalne praznine i izazove pri identifikaciji žrtava i potencijalnih žrtava trgovine ljudima unutar mješovitih migracijskih tokova. S obzirom na brojne analize sistema borbe protiv trgovine ljudima na Zapadnom Balkanu, IOM je pokušao konkretnije da se usmjeri na vrste ranjivosti u odnosu na trgovinu ljudima koje se primjećuju među migrantima u toj regiji, da bi se uobličio odgovor koji će podrazumijevati izgradnju kapaciteta i zaštitu. Taj proces uključuje prikupljanje podataka o indikatorima trgovine ljudima koje je izradio IOM-ov tim za Matricu praćenja raseljavanja (Tim za DTM);² analizu informacija prikupljenih kroz rad IOM-ovih timova za zaštitu i pomoć migrantima (IOM-ovi mobilni timovi); te informacije prikupljene od ključnih informanata (KI) i zainteresiranih aktera u regiji Zapadnog Balkana. DTM čine mehanizmi prikupljanja podataka kojima se prati kretanje migranata. Radi se na osnovu Anketa za monitoring tokova (FMS), koje se redovno obavljaju od oktobra 2015. i koriste strukturirane i precizne upitnike koji se revidiraju kroz povratne informacije, da bi se efikasnije pokazalo s kakvom se ranjivošću određeni migranti susreću.³

Cilj projekta “Unapređenje borbe protiv trgovine ljudima u krizi na Zapadnom Balkanu” je da unaprijedi napore na borbi protiv trgovine ljudima putem jačanja kapaciteta i mehanizama za otkrivanje i identifikaciju žrtava, te da unaprijedi svijest o faktorima rizika vezanim za trgovinu ljudima među ranjivom migrantskom populacijom, posebno među mješovitim migracijskim tokovima koji su u tranzitu kroz regiju i tokom krize. U svjetlu sve većeg broja ranjivih neregularnih migranata koju su zaglavljani u zemljama regiona ili su u tranzitu kroz njih, sposobnost svake vlade da identificira i uputi žrtve i potencijalne žrtve trgovine ljudima traži dalje prilagođavanje trenutnoj situaciji. Potrebno je uzeti u obzir novi način rada trgovaca ljudima, profile žrtava, kao i nove oblike trgovine ljudima koji se pojavljuju. Ovaj analitički izvještaj želi objediniti konkretne informacije o trgovini ljudima, uključujući faktore rizika, trendove i vrste ranjivosti prisutne u mješovitim migracijskim tokovima u regiji Zapadnog Balkana. Izvještaj iznosi ključne nalaze i preporuke, kao i nove potencijalne indikatore za identifikaciju i upućivanje unutar mješovitih migracijskih tokova. Izvještaj obrađuje sljedeće projektne lokacije: Albaniju, Bosnu i Hercegovinu (BiH), bivšu jugoslovensku republiku Makedoniju, Crnu

2 Više informacija o DTM-u u Evropi dostupno na adresi www.migration.iom.int/europe.

3 Opis preuzet sa sajta DTM Europe.

Goru, Srbiju, te Kosovo (u skladu s Rezolucijom UNSC 1244).⁴

Ocjena dalje nastoji ponuditi uvid i razumijevanje dolje navedenih tema, konkretno vezanih za mješovita migracijska kretanja kroz regiju:

- konfiguracija trgovine ljudima među migrantima u regiji:
  - profili pojedinaca ranjivih prema eksploataciji i zloupotrebi u regiji (posebno žrtve i potencijalne žrtve trgovine),
  - šeme vezane za djelo i sredstva trgovine ljudima (npr. regrutiranje, prevoz itd.),
  - ključni oblici eksploatacije koji se pojavljuju u regiji,
  - nove potencijalne rute i kretanja u trgovini ljudima;
- trenutni kapaciteti i pristupi u regiji, kao odgovor na mješovite migracijske tokove, usmjereni na identifikaciju i upućivanje žrtava i potencijalnih žrtava trgovine ljudima;
- opis praznina u resursima za identifikaciju i upućivanje potencijalnih žrtava trgovine unutar mješovitih migracijskih tokova, kao i predstavljanje primarnih prepreka i barijera za sistematsku identifikaciju i pomoć žrtvama i potencijalnim žrtvama;
- preliminarni indikatori za identifikaciju žrtava i potencijalnih žrtava trgovine unutar mješovitih migracijskih tokova;
- preporuke za državne aktere kako da prilagode postojeće sisteme da bi odgovorili na identificirane promjene u trendovima u trgovini ljudima u regiji, kao i usmjerene aktivnosti na izgradnji kapaciteta kod različitih aktera koji rade na identifikaciji i upućivanju žrtava i potencijalnih žrtava, da odgovore na nove trendove i one koji se tek pojavljuju.

Trenutna i tačna identifikacija slučajeva trgovine ljudima u mješovitim migracijskim tokovima, kombinirana s primjerenim upućivanjem takvih predmeta, neophodna je za bilo kakav djelotvoran odgovor na problem trgovine ljudima. Bez identifikacije nije moguće detektirati, lišiti slobode i krivično goniti mreže trgovaca i krijumčara. Bez odgovarajućeg mehanizma upućivanja i davanja podrške svim osobama koje dožive trgovinu i eksploataciju, nije moguće imati adekvatan i sveobuhvatan odgovor na trgovinu ljudima. Ova analiza i izvještaj se fokusiraju upravo na te dvije komponente, da bi se osigurao najprimjereniji odgovor na trgovinu ljudima u regiji.

1.2 Metodologija

Ovaj izvještaj se zasniva na:

1. tekstualnoj analizi dostupnih ključnih dokumenata i najnovijeg istraživačkog rada;
2. terenskim posjetama odabranim zemljama u regiji, da bi se obavili intervjui s ključnim informantima;
3. kvalitativnoj anketi obavljenoj kroz intervjue, uz korištenje upitnika koje su izradili vodeći stručnjaci, s ključnim akterima, uključujući državne koordinateure za borbu protiv trgovine ljudima, kao i druge aktere u tom procesu;

---

⁴ Ovaj naziv ne prejudicira status, te je u skladu s Rezolucijom UNSCR 1244/1999 i Mišljenjem Međunarodnog suda pravde o proglašenju nezavisnosti Kosova. U daljem tekstu: Kosovo/UNSC 1244.

4. intervjui s migrantima na osnovu namjenski izrađenog upitnika, te s IOM-ovim terenskim osobljem koje direktno radi s migrantima u regiji;⁵
5. sekundarnim (kvantitativnim) podacima iz Ankete o monitoringu tokova (FMS) za 2015, 2016. i 2017. godinu;⁶
6. sekundarnim (kvalitativnim) podacima na osnovu analize dosjea migranata koji su dobili pomoć kroz IOM-ov Fond za hitnu direktnu pomoć na Zapadnom Balkanu.⁷

Tekstualna analiza

Urađen je detaljan pregled svih dostupnih dokumenata (politika, strategija, sistema, akademskih radova, izvještaja i evaluacija) vezanih za trgovinu ljudima na Zapadnom Balkanu, na engleskom, bosanskom/hrvatskom/srpskom/crnogorskom i makedonskom jeziku. Izvještaji State Departmenta i grupe GRECO Vijeća Evrope korišteni su kao referentne tačke za promjene i trendove koji su u regiji već identificirani. Dodatni dokumenti su prikupljeni kroz konsultacije s lokalnim ključnim informantima. Svi obrađeni resursi, uključujući web stranice, navedeni su u bibliografiji.

Kvalitativna anketa

Kvalitativni upitnik izrađen je tako da prikupi relevantne podatke kroz format intervjua, a listu potencijalnih ključnih informanata pripremi je osoblje IOM-a. To su ljudi iz različitih struktura koje se u svakoj zemlji bave borbom protiv trgovine ljudima, s različitim specijalnostima i stručnim znanjima. S liste su odabrani najrelevantniji i najkompetentniji ključni informati. Tokom istraživanja radilo se sa sljedećim informantima:

Albanija: Ured državnog koordinatora za borbu protiv trgovine ljudima (ONAC), Ministarstvo unutrašnjih poslova; članovi organa nadležnih za trgovinu ljudima u Albaniji; Državna socijalna služba, Granična policija; Državna koalicija skloništa za borbu protiv trgovine (koju čine NVO-i Psihosocijalni centar VATRA, Različiti i jednaki i Tjeter Vision, te Državni prihvatni centar), te predstavnik ambasade SAD u Tirani;

Bosna i Hercegovina: Odsjek za borbu protiv trgovine ljudima, Ured državnog tužioca BiH, Služba za poslove sa strancima, NVO MFS EMMAUS, Imigracioni centar (specijalizirana ustanova za prijem i smještaj stranaca);

Kosovo/UNSC 1244: PVPT (Centar za zaštitu žrtava i prevenciju trgovine ljudima), Hope and Home for Children, Sudsko vijeće Kosova/UNSC 1244, Ministarstvo vanjskih poslova

5 Intervjui s migrantima obavljani su uz nadzor IOM-ovog osoblja (socijalni radi, psihosocijalni nadzor).

6 Međunarodna organizacija za migracije, Flow Monitoring Surveys: The Human Trafficking and Other Exploitative Practices Indication Survey (Ženeva, novembar 2017)
Dostupno na adresi: http://migration.iom.int/docs/FMS_human_trafficking_and_other_exploitative_practices_Central_and_Eastern%20Med_November_2017.pdf

7 Fond za hitnu direktnu pomoć na Zapadnom Balkanu trenutno podržava projekat koji finansira Biro za populacije, izbjeglice i migrante SAD-a, pod nazivom "Unapređenje kapaciteta i mehanizama za identifikaciju i zaštitu ranjivih migranata".

– Ured državnog koordinatora za borbu protiv trgovine, Američka ambasada, Terre des Hommes;

Bivša jugoslovenska republika Makedonija: Ured državnog koordinatora za borbu protiv trgovine ljudima i ilegalnih migracija, Ministarstvo za rad i socijalnu politiku / Nacionalni referalni mehanizam; Ministarstvo za rad i socijalnu politiku / Odjel za azil, migracije i humanitarnu pomoć; Ministarstvo unutrašnjih poslova / Sektor za granične poslove i migracije, Jedinica za borbu protiv trgovine ljudima i krijumčarenja migranata, Centar za tražioce azila, javne ustanove – Međuopštinski centar za socijalni rad Skoplje, Crveni krst Republike bivše jugoslovenske republike Makedonije i nevladine organizacije “Za sretno djetinjstvo”, “Otvorena vrata – La Strada” i “Jednake mogućnosti”, Tranzitni centar “Vinojug” - Đevđelija; Tranzitni centar “Tabanovce” - Kumanovo, te Centar za tražioce azila “Vizbegovo”.

Crna Gora: Kancelarija za borbu protiv trgovine ljudima; Sektor kriminalističke policije Odsjeka za suzbijanje trgovine ljudima, krijumčarenja i ilegalnih migracija, Ženski lobi Crne Gore – NVO koji vodi sklonište za žrtve trgovine ljudima te IOM.

Srbija: Državna kancelarija za koordinaciju borbe protiv trgovine ljudima, Centar za zaštitu žrtava trgovine ljudima, NVO Atina i NVO Astra.

IOM-ovi timovi za zaštitu i pomoć migrantima i IOM-ov Fond za hitnu direktnu pomoć na Zapadnom Balkanu

Uz podatke analizirane na osnovu DTM FMS-a, kako je gore opisano, dodatni kvalitativni i sporadični podaci su prikupljeni na osnovu opservacija i direktne pomoći IOM-ovih timova za zaštitu i pomoć migrantima (mobilni timovi) i drugog osoblja IOM-a, koji konkretno podržavaju kapacitete vlada u regiji da se bave osnovnim potrebama migranata u ranjivim situacijama koji su prisutni u regiji. IOM ovi mobilni timovi imaju podršku u BiH, Crnoj Gori i Makedoniji, prvenstveno kroz program koji se finansira putem US PRM-a, pod nazivom “Unapređenje kapaciteta i mehanizama za identifikaciju i zaštitu ranjivih migranata na Zapadnom Balkanu - Faza II”. Oni učestvuju u različitim aktivnostima zaštite i pomoći, u zavisnosti od konkretnih praznina ili potreba u sistemu upravljanja migracijama u svakoj od zemalja. Pokretni timovi u Srbiji finansiraju se kroz druge IOM-ove programe, ali učestvuju u sličnim aktivnostima i mogu, ako se pojavi takva potreba, uputiti slučajeve na Fond za hitnu direktnu pomoć. Aktivnosti u najširem uključuju:

- sekundarni screening novopridošlih migranata, da bi se ocijenila ranjivost i eventualna potreba za direktnom pomoći;
- implementacija direktne pomoći kroz Fond za hitnu direktnu pomoć, uz podršku PRM-a;
- upućivanje prema relevantnim institucijama i agencijama za medicinsku pomoć; siguran prevoz ranjivih migranata do usluga koje im trebaju; usluge prevođenja;
- psihosocijalno savjetovanje;
- implementacija anketa za monitoring tokova, da bi se prikupili relevantni podaci o migracijama dostupnih kroz IOM-ovu Matricu za praćenje raseljavanja;

- informacije o programu AVRRO – potpomognutom dobrovoljnom vraćanju i reintegraciji, kao i savjetodavne sesije i druge aktivnosti vezane za AVRRO;
- i stalni monitoring promjenjivih migracijskih trendova, naročito u vezi s ranjivošću migranata i potrebama u pogledu pomoći.

Fond za hitnu direktnu pomoć na Zapadnom Balkanu, koji se implementira programom koji finansira US PRM, ima dvostruku svrhu: (1) da ublaži hitne/vanredne situacije potrebe; i (2) da pojača otpornost migranata prema eksploataciji i zloupotrebi.

Anonimizirani podaci iz obrazaca za Fond za hitnu direktnu pomoć korišteni su za unapređenje ukupno prikupljenih podataka. Informacije izvedene iz ovih izvora prvenstveno su tretirane kao sporadične, jer je veličina uzorka po osnovu Fonda za hitnu direktnu pomoć premala da proizvede statistički značajan uzorak.

Ograničenja

Pri izradi ovog izvještaja se naišlo na brojna ograničenja. Kao prvo, dostupnost konkretnih i sveobuhvatnih podataka o sastavu migracijskih tokova duž istočnomediteranske rute (EMR) zasniva se na informacijama dobijenim od vlada, o migrantima detektiranim u neregularnom tranzitu. Međutim, s obzirom na to koliko se neregularni migranti trude da u regiji ne budu detektirani, ne postoji način da se provjeri da demografski podaci o migrantima s kojima je obavljen intervju, i za potrebe DTM FMS-a i sa ekspertima, predstavljaju stvarni sastav ukupnih tokova. Generalno gledano, u uzorcima su žene i djeca nedovoljno zastupljeni, zato što je najveća vjerovatnoća da će u ime porodica ili grupa govoriti odrasli muškarci. Uz to, premda su skupljači podataka obučeni, migranti će iz različitih razloga možda oklijevati da podijele iskustva,⁸ čime se u uzorku stvara pristrasnost u smjeru onih migranata koji su najspremniji da podijele sopstvena iskustva.

Dodatna ograničenja u prikupljanju podataka za izvještaj tiču se dostupnosti i ograničenog broja intervjuiranih ključnih informanata, te dužine samog intervjua. Intervjui s dodatnim ključnim informantima dali bi sveobuhvatnije i objektivnije nalaze, isto kao i priprema za one koji jesu intervjuirani, jer nisu dobili upitnike prije intervjua.

Još jedno dodatno ograničenje u ovoj fazi procesa leži u činjenici da prikupljeni podaci nisu dati ključnim informantima, da oni sami potvrde informacije vezane za njihove organizacije.

---

⁸ Faktori mogu uključivati osjetljivost vezanu za razgovor o iskustvima nasilja i zloupotrebe (i mogućnost ponovne traumatizacije), različite kulturne norme i nivoe povjerenja, i/ili interes ili strah od iznošenja sopstvene priče; zamor među migrantima od kojih se stalno traži da iznose lične ispovijesti; specifične uslove lokacije gdje se vodi intervju s migrantima; rod i jezik kako migranata, tako onih koji vode intervju (iako se za DTM FMS to pokušalo otkloniti prevođenjem anketa, kao i prisustvom kulturnih medijatora).

POGLAVLJE 2

MJEŠOVITE MIGRACIJE I RANJIVOST U ODNOSU NA EKSPLOATACIJU I ZLOUPOTREBU

2.1 Pregled: Trgovina ljudima i mješovite migracije u regiji Zapadnog Balkana

Trgovina ljudima (eng. Trafficking in Persons - TIP) i dalje je globalna pojava koja traži pažnju i resurse vlada, međunarodne zajednice i pružalaca usluga.

Iako je najčešće dobrovoljna i uglavnom ima pozitivne efekte po pojedince i društva, migracija može dovesti i do veće ranjivosti pojedinca u odnosu na nasilje, zloupotrebu i eksploataciju, odnosno kršenje prava. To naročito važi za neregularne migracije.⁹ U periodima krize je primijećeno da se povećava i incidenca trgovine ljudima, što je rezultat veće ranjivosti pogođene populacije. Uz to, tradicionalne strukture podrške nestaju, a infrastruktura i sistem socijalne podrške pogođenih zemalja često su oslabljeni.¹⁰ Opservirajući borbu protiv trgovine ljudima na različitim lokacijama u svijetu pogođenim krizom tokom 2014. i 2015. godine (bilo da se radi o sukobima, elementarnim nepogodama ili produženim krizama, poput one s kojom se ova regija suočava proteklih godina), krize mogu pojačati postojeću ranjivost u odnosu na trgovinu ljudima, a istovremeno i mijenjati šeme i indikatore trgovine. Mogu se pojaviti i neki jedinstveni oblici trgovine ljudima, izazvani datom krizom.¹¹ Nažalost, odgovor na trgovinu ljudima se u takvim situacijama rijetko smatra prioritetom, što stvara prazninu u pogledu zaštite, jer se određeni specifični faktori ne uzimaju u obzir. Naročito se mogu previdjeti određeni segmenti stanovništva, određeni oblici nasilja, faktori eksploatacije, te nedostatak uključenosti i odgovora određenih aktera.¹²

Migracijska kriza i veliki priliv mješovitih migracijskih tokova na Zapadnom Balkanu otkrili su praznine u zaštiti migranata, kako onih koji su u tranzitu, tako onih koji se u zemljama tranzita zaglave. Male su im šanse da do željenog odredišta stignu regularno i zakonito, jer su pogranične mjere u regiji usmjerene na sprečavanje neregularne migracije postale oštrije, pa migranti sve više pribjegavaju nelegalnim kanalima za nastavak puta, naročito tako što se za omogućavanje nastavaka puta povezuju s krijumčarskim mrežama. Time se migranti više izlažu nasilju i zloupotrebi. Ovo je pitanje koje treba tretirati sveobuhvatno. To traži da se ide dalje od prava pojedinca na međunarodnu pravnu zaštitu ili zakonit status

9 Međunarodna organizacija za migracije, International Dialogue on Migration 2017 (Ženeva, juli 2017)

Dostupno na: https://www.iom.int/sites/default/files/our_work/ICP/IDM/2017_IDM/Background%20paper%20IDM%2018-19%20July.pdf

10 Međunarodna organizacija za migracije, Addressing Human Trafficking and Exploitation in Times of Crisis (Ženeva, decembar 2015)

Dostupno na: https://publications.iom.int/system/files/addressing_human_trafficking_dec2015.pdf

11 Ibid 2016.

12 Ibid 2016.

– uključeni akteri bi trebali u obzir uzeti brojne faktore koji mogu utjecati na eksploataciju i zloupotrebu pojedinaca prije nego što krenu na put, tokom tranzita ili na konačnom odredištu.¹³

Mješoviti migracijski tokovi¹⁴ koji od 2015. pogađaju regiju sa sobom donose različite izazove vezane za trgovinu ljudima. Među onima koji tim rutama putuju nalaze se pojedinci različitih profila i potreba od kojih se mnogi ne uklapaju u tradicionalne profile žrtava i potencijalnih žrtava trgovine ljudima s kakvima su se susretali terenski radnici i pružaoci usluga u regiji. Mnogi među njima su krijumčareni migranti, koji mogu biti izloženi različitim oblicima nasilja i zloupotrebe mreža ili pojedinaca koje koriste. To naročito važi za djecu koja su neregularno ušla u Evropu od 2015. godine, od kojih se za skoro 90% sumnja da su koristili usluge krijumčara i njihovih mreža.¹⁵ Rezultat toga je da se primjećuje da krijumčareni migranti na zapadnobalkanskoj ruti doživljavaju slične uslove kao i tradicionalno identificirane žrtve i potencijalne žrtve trgovine ljudima, uključujući fizičku i emotivnu traumu, s brojnim doživljenim kršenjima ljudskih prava. U nekim slučajevima migranti daju pristanak da budu krijumčareni, ali su nakon toga predmet eksploatacije u rukama krijumčara ili njihovih mreža. Shodno tome, vlasti najčešće registruju slučajeve krijumčarenja migranata a ne slučajeve trgovine ljudima. Oni migranti koji su doživljeli eksploataciju i zloupotrebu upravo zbog toga često ne dobiju zaštitu koja im je kao žrtvama trgovine potrebna.

Kako je rečeno, stopa identifikacije slučajeva potencijalne i stvarne trgovine ljudima među migrantima u cijeloj regiji ostaje niska. Bez obzira na to što su stotine hiljada ljudi prošle kroz Srbiju i Makedoniju, u Srbiji je u 2017. godini samo jedna osoba identificirana kao žrtva trgovine ljudima (tokom 2016. dvije osobe su formalno identificirane kao žrtve trgovine ljudima). U Makedoniji je Ministarstvo unutrašnjih poslova prijavilo ukupno 35 žrtava trgovine u 2016. godini, od kojih je 34 identificirano među neregularnim migrantima. Međutim, niti jedan migrant nije dobio status žrtve trgovine, dijelom zato što su potencijalne žrtve otputovale prije nego što im je određen zvanični status. Ovakav trend važi i za ostatak regije. Generalno se smatra da slučajevi trgovine ljudima među migrantima mogu biti teški za detekciju. Tokom 2015. godine, dok je humanitarni koridor kroz Zapadni Balkan bio otvoren, migranti i izbjeglice su tu provodili ograničen vremenski period, često manje od jednog dana.

13 Međunarodna organizacija za migracije, International Dialogue on Migration 2017 (Ženeva, juli 2017)

Dostupno na: https://www.iom.int/sites/default/files/our_work/ICP/IDM/2017_IDM/Background%20paper%20IDM%2018-19%20July.pdf

14 Prema IOM-u, smatra se da su mješoviti tokovi “složena migratorna kretanja stanovništva koja uključuju izbjeglice, tražioce azilas, ekonomske migrante i druge migrante, za razliku od migratornih kretanja stanovništva koja se sastoje samo od jedne kategorije migranata”. IOM, Međunarodno migrantsko pravo, br. 25 – Glosar o migracijama (2011), dostupno na: <https://publications.iom.int/books/international-migration-law-ndeg25-glossary-migration>.

15 Međunarodna organizacija za migracije, UNICEF, Harrowing Journeys: Children and youth on the move across the Mediterranean Sea at Risk of Trafficking and Exploitation (Ženeva i New York, septembar 2017)

Dostupno na: https://www.unicef.org/publications/index_100621.html

Međutim, kad su ponovo uvedena ograničenja na granicama, zajedničkim naporima graničnih organa i vlada na ruti, trgovina ljudima je u periodu nakon toga ostala podjednako nevidljiva i policijskim agencijama i pružaocima usluga. Tokom prve godine, dok je stizao manji broj migranata izvan regije, mali nivo trgovine ljudima mogao se objasniti brzim tranzitom. Uz to, neki migranti koji su možda i doživjeli eksploataciju i zloupotrebu možda svoju situaciju nisu ispravno shvatili i nisu nikome ni prijavili ni povjerovali šta se dešava, iz straha da bi ih to moglo onemogućiti u kretanju ka Evropskoj uniji. Neki možda čak nisu ni bili svjesni da su u opasnoj situaciji i da im prijete neposredna opasnost od eksploatacije i zloupotrebe. Po tom osnovu se smatra da su praznine u kapacitetima postojećih sistema i aktera, pogoršane velikim brojem državljana trećih zemalja koji su u tranzitu kroz regiju, dovele do niske stope identifikacije.

Novije studije koje se bave borbom protiv trgovine ljudima u kontekstu krize pokazuju da su uobičajene mjere borbe protiv trgovine ljudima reaktivne u odnosu na događaje, te da se radnje poduzimaju tek kad se prikupe dokazi o trgovini ljudima. Takav odgovor obično dolazi prekasno i često ne zaštiti žrtve trgovine.¹⁶ Imajući to u vidu, idealno bi bilo da se odgovor na trgovinu ljudima dešava na samom početku krize, čak i kad još uvijek nema dokaza.¹⁷ Štaviše, trebalo bi ohrabrivati i podržavati proaktivne tehnike identifikacije, da bi se ta pojava otkrila onda kad se i dešava. Potrebno je ponovo se usmjeriti na iskustva ljudi, bez štete po njihov zakonski status ili poznate profile ranjivosti. U svjetlu iskustava iz perioda 2015 – 2016. i iskustava na borbi protiv trgovine ljudima od zatvaranja humanitarnog koridora, ovaj izvještaj nastoji sagledati postojeće sisteme i identificirati ona područja koja se mogu unaprijediti, da bi se osiguralo da su prilagođeni novonastaloj situaciji u regiji. To je vezano ne samo za neregularne migracije, već i za osiguravanje proaktivnog odgovora svih relevantnih aktera na potencijalne buduće scenarije. Dijelovi ovog poglavlja koji slijede daju kako okvir za identifikaciju strukturalnih praznina, tako i ukupni migracijski krajolik na Zapadnom Balkanu, te opseg dostupnih informacija o ranjivosti migranata koji su u tranzitu kroz ovu regiju u pogledu eksploatacije i zloupotrebe.

2.2 Borba protiv trgovine u krizi

Neke novije studije detaljnije razmatraju trgovinu ljudima i odgovor na nju u kontekstu krize. IOM je 2015. godine objavio studiju pod naslovom “Odgovor na trgovinu ljudima i eksploataciju u vrijeme krize: Dokazi i preporuke za dalju akciju na zaštiti ranjive i mobilne populacije”. Studija se fokusira na analizu nekoliko kriznih situacija u svijetu, iz kojih izvodi konkretne zaključke i preporuke. Nekoliko njih je specifično za veliko kretanje stanovništva koje je bilo u tranzitu u ovoj regiji u periodu 2015 – 2016. i mogu se dalje primijeniti na manja tajna kretanja stanovništva koja se danas dešavaju.

Jedan od kritičnih izazova pri identifikaciji trgovine ljudima u vrijeme krize koji studija naglašava je to da je trgovina ljudima u takvim scenarijima često složena, sa “sivim zonama”

16 Međunarodna organizacija za migracije, *Addressing Human Trafficking and Exploitation in Times of Crisis* (Ženeva, decembar 2015)

Dostupno na: https://publications.iom.int/system/files/addressing_human_trafficking_dec2015.pdf

17 Ibid 2016.

koje mogu zamagliti put ka identifikaciji.¹⁸ Da li je neko žrtva prisilnog rada ili samo radne eksploatacije? U kojem trenutku krijumčarenje migranata postaje trgovina ljudima? Da li se prisilni brak identificira kao trgovina ljudima u vezi sa seksualnim i rodno zasnovanim nasiljem? Novi oblici eksploatacije i zloupotrebe, kao što su krijumčari koji prisilno zadržavaju migrante u svrhu iznuđivanja novca od njihovih porodica, ne moraju uvijek zadovoljavati državne definicije trgovine ljudima, ali mogu rezultirati sličnim fizičkim i psihološkim posljedicama po migranta. Drugi izazov u identifikaciji trgovine ljudima u kriznim situacijama, a koji se primjećuje i u slučaju obimnog kretanja stanovništva kroz Zapadni Balkan, je odsustvo podataka, naročito osnovnih, koji bi državama omogućili da anticipiraju potencijalne rizike. Ovakve podatke naročito je teško pribaviti zato što su potencijalne žtve konstantno u kretanju preko granica, a time i izvan dosega humanitarne pomoći i pružalaca usluga. To, kao i činjenica da se kriminalne mreže, u kojima često učestvuju lanci kriminalnih aktera, brzo prilagođavaju novim scenarijima i djeluju u tajnosti, te sama priroda trgovine ljudima, u kombinaciji sa generalnom prirodom kriznih situacija, rezultira time da slučajevi trgovine dugo ostanu neotkriveni.¹⁹

Identificirani faktori rizika od trgovine ljudima u krizi²⁰

U svojoj analizi, IOM-ova studija nudi listu identificiranih faktora rizika koji su konkretno vezani za krizne situacije, koje variraju u zavisnosti od toga da li su izazvane oružanim sukobom, elementarnom nepogodom ili produženim situacijama. Naravno da postoje neki faktori rizika koji su vezani za složene mješovite migracijske tokove, poput onih koji su se desili u zemljama Zapadnog Balkana i koji još uvijek pogađaju regiju (odabrani faktori rizika izdvojeni su na osnovu potencijalne relevantnosti za ovaj scenarij):

- Krize direktno utječu na trgovinu ljudima, ne samo u direktno pogođenim područjima, već i u regijama koje primaju migrante, odnosno u susjednim regijama, nezavisno od prirode krize i zakonskog statusa migranata.
- Na samom početku krize se postojeće kriminalne mreže mogu prekinuti, ali se mogu i prilagoditi novonastaloj situaciji – tako što će se usmjeriti na nove žrtve na novim mjestima, kao što su izbjeglički logori i centri za raseljena lica, tranzitne tačke, ili unutar lokalnog stanovništva koje je primilo veće grupe mobilne populacije.
- Migranti u kriznoj situaciji naročito su podložni riziku da postanu zaglavljani i predmet eksploatacije.
- Trgovci mogu nastojati da iskoriste populaciju koja prima humanitarnu pomoć i mogu pojačati svoje kriminalne aktivnosti kroz lažne i u konačnici eksploatatorske mogućnosti za zaposlenje ili nastavak migracijskog kretanja.
- Bez obrzira na vrstu krize, izbjeglički logori i centri za interno raseljene, kao i formalna i neformalna mjesta zadržavanja zaglavljanih migranata, predstavljaju bogat izvor

18 Ibid 2016, str. 11.

19 Ibid 2016, str. 26

20 Lista faktora rizika za ranjive populacije u krizi nalazi se na str. 31 Istraživanja o borbi protiv trgovine ljudima u krizi; u ovom dokumentu su navedeni oni koji su prepoznati kao najrelevantniji u kontekstu Zapadnog Balkana.

novih žrtava za trgovce i druge kriminalne mreže, koji traže jeftinu ili besplatnu radnu snagu za seksualne usluge i druge oblike eksploatacije.

- Generalni nedostatak ekonomskih mogućnosti, što vodi do toga da se pogođena populacija sve više oslanja na negativne mehanizme preživljavanja, što se u nekim slučajevima znači pojačanu ranjivost prema trgovini ljudima.
- Tradicionalna štetna praksa – kao što je rani ili prisilni brak – pojačava se u kriznim situacijama i može nekad dovesti do trgovine.
- Drugi otežavajući faktori su vezani za diskriminaciju, bilo da je rodno zasnovana, etnička, rasna, vjerska, socijalna unutar zajednice ili na nacionalnom nivou.

Borba protiv trgovine ljudima u krizi: mješovita migracija

Okruženje u kojem kretanje stanovništva može predstavljati mješovitu migraciju uvijek uključuje određeni broj faktora guranja i privlačenja (push and pull factors), kao i migrante koji su u širokom spektru ranjivih situacija i imaju različite potrebe za zaštitom. Premda ne predstavljaju krizni scenarij na isti način kao i oružani sukob ili elementarna nepogoda, veliki migracijski tokovi, poput onih koji su se desili u zemljama Zapadnog Balkana u periodu 2015 – 2016., pokreću sličan humanitarni odgovor i scenarij u kojem postoje isti izazovi u identifikaciji potencijalnih žrtava trgovine. Nadalje, ti izazovi nastavljaju da postoje bez obzira na značajno smanjenje broja ljudi koji su u tranzitu kroz regiju, zbog produžene situacije u kojoj su brojni migranti i izbjeglice u Grčkoj. U takvoj situaciji se posljedice neidentifikacije potencijalnih žrtava trgovine ljudima u velikom kratanju stanovništva tek počinju pojavljivati.

2.3 Krijumčarenje migranata i neregularna migracija

Unutar mješovitih migracijskih tokova koji su u tranzitu kroz zemlje Zapadnog Balkana, migranti prvenstveno prolaze na neregularan način. Pribjegavanje krijumčarenju je norma, a ne izuzetak, u situaciji kad savremeni režimi migracije ograničavaju mogućnost nekih pojedinaca da prelaze granice sigurno i zakonito.²¹ Tokovi koji su u tranzitu kroz Zapadni Balkan nisu izuzetak. Premda od početka migrantske krize jeste bilo prijava krijumčarenja, uvođenje restriktivnijih migracijskih politika i strožije granične kontrole 2016. godine pojačale su oslanjanje na krijumčare, te je neregularna migracija postala još više zavisna od specijaliziranih znanja, opreme i kontakata.²²

Pribjegavanje krijumčarskim mrežama čini migrante podložnijim opasnostima kao što su nasilje, eksploatacija i trgovina ljudima. Dok se neke kategorije, kao što su djeca bez pratnje i djeca razdvojena od porodica, stariji migranti, osobe s invaliditetom ili teškim zdravstvenim stanjem, trudnice, LGBTI i drugi, lakše identificiraju kao ranjivi na

21 J. Carling, A. T. Gallagher, C. Horwood, RMMS Discussion Paper No 2: Beyond Definitions. Global migration and smuggling-trafficking nexus, Regionalni sekretarijat za mješovite migracije (Nairobi, 2015), str. 3.

Dostupno na: http://www.regionalmms.org/images/DiscussionPapers/Beyond_Definitions.pdf (pristupljeno 22. 2. 2018).

22 Ibid, str. 9.

eksploataciju i zloupotrebu, dokazi s terena pokazuju da čak i oni koji nisu tradicionalno podložni riziku mogu lako završiti kao žrtve trgovaca i kriminalnih grupa.²³ Ovakva povećana ranjivost neumitno je povezana s problemima samog puta, te tajnosti u kojoj krijumčari djeluju.²⁴ Svjedočenja o migrantima koji su opljačkani, premlaćeni, zadržani u zatočeništvu i seksualno zlostavljani, čak i koji su život izgubili na putu, evidentirali su brojni akteri u regiji. Uz to, restriktivne mjere povećale su i rizik i cijenu puta, što pogoršava situaciju u kojoj se nalaze migranti i izbjeglice zaglavljani u zemljama tranzita, koji su ponovljenim pokušajima da pređu granice EU često iscrpili svoje finansijske resurse. Ovo ne dovodi u pitanje suvereno pravo država da nametnu takve mjere, ali naglašava potrebu da se efekti takvih politika ublaže. IOM-ova istraživanja o krijumčarenju migranata dodato pokazuju da osobe koje nemaju dovoljno sredstava da plate put često dobijaju ponude da rade kao vođači drugim migrantima, u zamjenu za naknadu za sopstveno krujumčarenje, ili da svoj dug otplate radom za organizatora nakon što stignu u zemlju odredišta.²⁵

Nacionalne i međunarodne institucije su prikupile brojne izvještaje o ovoj pojavi, ali nema sistematičnog pregleda ranjivosti krijumčarenih migranata. Brojni su razlozi što je to tako. Kao prvo, institucije uglavnom ograničeno shvataju razliku između krijumčarenja migranata i trgovine ljudima. Uz to, dosta žrtava oklijeva da podnese prijave, iz straha odmazde nad njima ili njihovim porodicama, ili čak zato što zloupotrebu kojoj su bili izloženi ne prepoznaju kao krivično djelo. I na kraju, ograničeno vrijeme koje migranti provedu u svakoj zemlji predstavlja izazov za lokalne vlasti pri detakciji ranjivosti migranata i definiranju politika kojima će se na nju odgovoriti.²⁶

2.4 IOM-ovi podaci: Matrica za praćenje raseljavanja i Ankete za monitornog tokova

Tokom procesa prikupljanja podataka za ovaj izvještaj, predstavnici zemalja na zapadnobalkanskoj ruti tokom velikih mješovitih tokova u periodu 2015 – 2016. naglasili su značajne izazove u identifikaciji potencijalnih žrtava trgovine. Brz prolazak kroz teritoriju i nespремnost potencijalnih žrtava da se same identificiraju kao takve ili da omoguće identifikaciju samo su neki od izazova. U nekim slučajevima, migranti su čak odbili pomoć, zbog zabrinutosti da bi ih to prisililo da duže ostanu u zemljama tranzita i spriječilo ih da dođu do planiranog konačnog odredišta.²⁷ Nakon zatvaranja rute, tajno kretanje i kontinuirana želja da se ide do planiranog konačnog odredišta i dalje su izazov za identifikaciju u migracijskim tokovima.

23 McAuliffe M.L. and F. Laczko (ur.), *Migrant Smuggling Data and Research: A global review of the emerging evidence base*, IOM, (Ženeva, 2016).

24 Galos, E., L. Bartolini, H. Cook and N. Grant, *Migrant Vulnerability to Human Trafficking and Exploitation: Evidence from the Central and Eastern Mediterranean Migration Routes*, IOM, (Ženeva, 2017), str.5. Dostupno na: https://publications.iom.int/system/files/pdf/migrant_vulnerability_to_human_trafficking_and_exploitation.pdf (pristupljeno 22. 2. 2018).

25 S. Cvejic i S. Kitanov, *Regional Mapping of Smuggling of Migrants in the Western Balkans*, IOM, (2017).

26 Ibid, str.39.

27 Višestruki akteri, uz podršku nalaza iz: Klaffenböck, K., Todorova I. Macchiavello M.(2017) *Protecting Populations at Risk of Human Trafficking and Exploitation. Case studies of post-earthquake Nepal and the Western Balkans in Light of the EU/Mediterranean Migration Crisis*.

Bez broja žrtava i potencijalnih žrtava koje su identificirali državni akteri, zvanične informacije o profilu te grupe, uključujući i faktore rizika, i dalje su ograničene. Upravo zato se informacije vezane za ranjivost migranata na eksploataciju, zloupotrebu i druge eksploatatorske prakse uglavnom mogu dobiti kroz izvore izvan struktura vlasti. Dijelovi koji slijede fokusiraju se na informacije koje je IOM prikupio koristeći svoju Matricu za praćenje raseljavanja (Displacement Tracking Matrix – DTM). Te informacije su unaprijeđene analizom podataka prikupljenih kroz IOM-ove aktivnosti na pružanju direktne pomoći migracijama u regiji, u dijelu 2.5.

Kako je gore opisano, IOM-ov DTM, odnosno Matrica a praćenje raseljavanja, sastoji se od seta alata i metodologija uobličениh tako da prate i analiziraju kretanje ljudi u situaciji raseljavanja u određenom vremenskom periodu. IOM je u septembru 2015. ustanovio sistem monitoringa tokova kroz DTM, da bi se prikupljale informacije vezane za kretanje migrantske populacije kroz mediteransku regiju, uključujući i zapadnobalkansku rutu. Ankete za monitoring tokova (Flow Monitoring Survey – FMS) dodane su da bi se prikupili detaljniji podaci vezani za ljude u pokretu, uključujući životnu dob, spol, zemlju porijekla, nivo obrazovanja, ključne tranzitne tačke duž rute, kao i motivaciju za migraciju i namjere.²⁸ FMS uključuje dodatni modul kojem je cilj da zabilježi prevalencu trgovine ljudima i drugih eksploatatorskih praksi, na osnovu odgovora migranata na pitanja vezana za ključne indikatore potencijalne trgovine ljudima i drugih eksploatatorskih praksi. Puni naziv je Anketa o pokazateljima trgovine ljudima i drugih eksploatatorskih praksi u sklopu Ankete za monitoring tokova (FMS). Četiri pitanja su se migrantima postavljala 2016. godine, a 2017. je dodano još 6. Trenutni set indikativnih pitanja obrađuje sljedeće:

- i. rad ili aktivnosti bez dobijanja očekivane naknade;
- ii. prisiljavanje na rad ili aktivnosti protiv svoje volje;
- iii. obraćanje nekoga ko nudi ugovoreni brak (direktno ili primijećeno iskustvo, npr. neko u porodici);
- iv. zadržavanje na nekoj lokaciji protiv svoje volje (direktno iskustvo);
- v. svijest o slučajevima u kojima su se migrantima duž rute obraćali ljudi koji su nudili novac u zamjenu za krv, organe ili dijelove tijela;
- vi. svijest o slučajevima u kojima su migranti duž rute bili prisiljeni da daju krv, organe ili dijelove tijela.

U Italiji su isprobana dva dodatna pitanja koja provjeravaju da li su migranti (1) doživjeli nasilje bilo koje vrste i (2) znali za slučajeve kad su migranti koji su s njima putovali primali prijetnje seksualnim nasiljem. Međutim, ova dva pitanja nisu se postavljala migrantima duž istočnomediteranske rute, koja uključuje zemlje Zapadnog Balkana.

Podatke je kroz DTM FMS prikupljalo osoblje IOM-a u 9 evropskih zemalja duž srednjemediteranske i istočnomediteranske rute. U septembru 2017. je to uključivalo mjesta ulaska, tranzita i izlaska, kao i specijalizirane centre za smještaj i prihvata u Bugarskoj, Grčkoj, Mađarskoj, Crnoj Gori, Rumuniji, Srbiji, Makedoniji i Kosovu. Na tim lokacijama

²⁸ Više informacija o uspostavljanju Matrice za praćenje raseljavanja i Ankete za monitoring tokova (DTM, FMS) može se naći na: www.migration.iom.int/europe.

su prikupljači podataka obradili više od 20 zvaničnih prihvatnih centara, tačaka ulaska/tranzita/izlaska, kao i dostupne nezvanične lokacije na kojima je prijavljeno prisustvo zaglavljenih migranata.

Modul o trgovini ljudima i eksploatatorskoj praksi pripremio je IOM-ov Odjel za pomoć ranjivim migrantima (AVM). Ankete inicijalno nisu uključivale pitanja o seksualnoj eksploataciji i rodno zasnovanom nasilju, osim pitanja o ugovorenim brakovima. To se radilo da bi se izbjegla situacija u kojoj prikupljači podataka koji nisu stručnjaci za zaštitu postavljaju osjetljivija pitanja i time pokreću rizik od dodatne štete po informante. Međutim, to predstavlja i prazninu u predstavljanju kompletne slike migracijskih ruta ka Evropi. Kako je ranije rečeno, pažljivo formulirano pitanje vezano za seksualno i rodno zasnovano nasilje isprobano je na određenoj lokaciji u Italiji tokom 2017. godine.

Migracijski tokovi duž istočnomediteranske rute²⁹

Razumijevanje migracijskih tokova kroz Zapadni Balkan je od presudnog značaja za uvid u kompletnu sliku rizika s kojima se migranti suočavaju u regiji, kao i izazova s kojima se suočavaju vlade u odgovoru na ranjivost migranata.

Tokom 2016. godine, zvanično zatvaranje zapadnobalkanske rute dovelo je do promjene u kretanju migranata i tražilaca azila kroz regiju. Mnogi su se duž rute zaglavili u nekim zemljama, s malo opcija da produže. U Srbiji se krajem decembra procjenjivalo da je ukupno 3.950 osoba smješteno u 12 tranzitnih prihvatnih centara, 2 tranzitne zone i 5 azilantskih centara. Ta brojka ne uključuje dodatnih oko 250 migranata i tražilaca azila koji se nalaze izvan centara, uglavnom u Beogradu, čime se ukupni broj procjenjuje na nekih 4.200 ljudi. Ta cifra predstavlja stabilan broj migranata i tražilaca azila koji su tu bili tokom cijele 2017. godine, uprkos izvještajima o tome da je određeni broj migranata napustio prihvatne centre i krenuo ka mađarskoj granici.

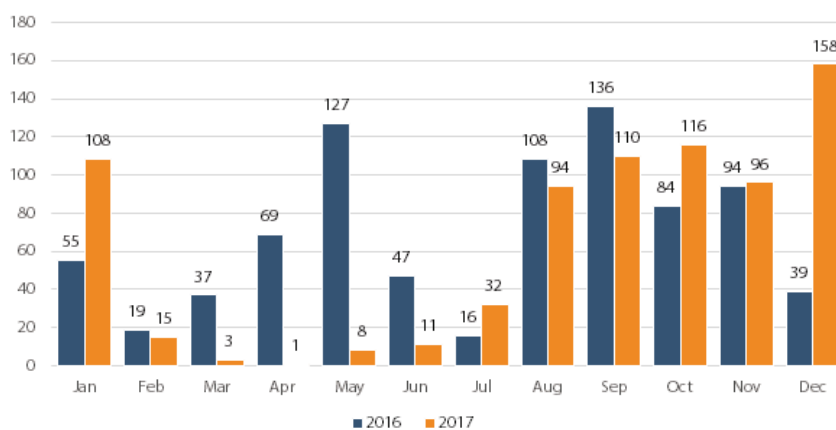
Makedonske vlasti su tokom 2017. na svojoj teritoriji registrirale 546 neregularnih migranata. To je jasan kontrast u odnosu na 89.711 migranta i azilanta za koje se zna da su tokom 2016. bili u tranzitu kroz tu zemlju. Najprisutnije nacionalnosti tokom 2017. su Sirijci, Avganistanci i Iračani. Inicijalno je zatvaranje rute dovelo do toga da je određeni broj migranata zaglavljen u zemlji, ali je kretanje prema Srbiji i ponovno vraćanje prema Grčkoj dovelo do toga da su do kraja 2017. samo 44 migranta i tražioca azila prijavljena u 2 tranzitna centra, 2 prihvatna centra i jednoj sigurnoj kući. Treba uzeti u obzir da je samo u mjesecu decembru Crveni krst, kroz svoj tim lociran u tranzitnom centru Tabanovce, tako da pokriva pogranična sela Lipkovo, Lojane, Vaksince, Sopot i Tabanovce, pružio pomoć ukupnom broju od 244 osobe. Tokom 2017. godine se i na Kosovu primijetio pad broja detektiranih novopridošlih migranata. Dokazi ukazuju na to da migranti koji su u tranzitu kroz regiju generalno izbjegavaju Kosovo, da bi izbjegli dodatne prelaske granica. Kosovske vlasti su tokom 2017. zaustavile ukupno 147 migranata i tražilaca azila, u poređenju sa 279 tokom 2016.

²⁹ Podaci u ovom odjeljku preuzet iz: IOM, Mixed Migration Flows in the Mediterranean: Compilation of Available Data and Information (decembar 2017).

Od onih koji su detektirani tokom 2017., 29% su bili iz Avganistana, 18% iz Sirije i 15% iz Libije, uz razne druge nacionalnosti u procentu od 10% ili manje. Detektirani tražioci azila uglavnom tu kratko borave i pokušavaju ići dalje.

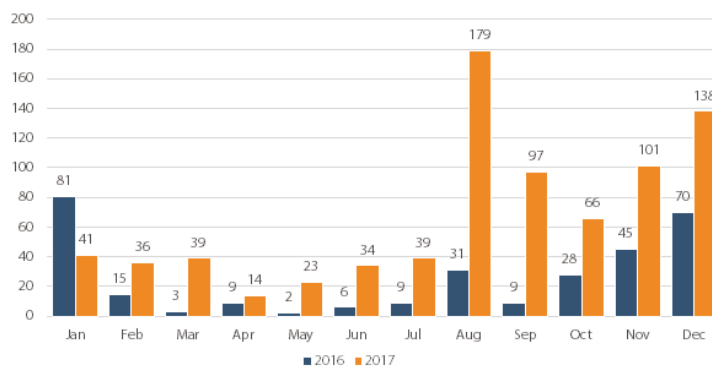
Tokom 2017. je migrantima postajalo sve teže ući u Mađarsku, kao i u Hrvatsku preko Srbije, tako da se pojavila nova ruta koja počinje od Grčke, preko Albanije, Crne Gore i BiH, kojom migranti pokušavaju ući u Hrvatsku sa teritorije BiH.

Grafikon 1: Detektirani dolazak neregularnih migranata u 2016. i 2017. po mjesecima - Albanija

U Albaniji je tokom 2017. detektirano ukupno 752 migranta koji s stigli u zemlju. To je pad u odnosu na prethodnu godinu, ali se iz pregleda broja dolazaka po mjesecima, prikazanom u gornjem grafikonu, vidi da je broj dolazaka krajem godine porastao i da je na višem nivou u odnosu na isti period prethodne godine. Samo u avgustu i decembru je zabilježeno 76% svih novih dolazaka. Tri najzastupljenije nacionalnosti su Sirijci (38%), Alžirci (28%) i Libijci (13%).

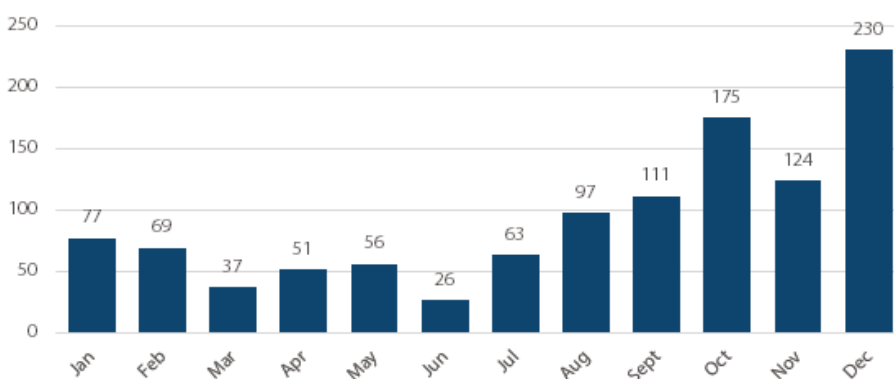
Grafikon 2: Detektirani dolazak migranata u 2016. i 2017. po mjesecima - Crna Gora

U Crnoj Gori je tokom 2017. detektiran neregularni dolazak 807 migranata. Taj broj predstavlja porast od 390% u odnosu na 2016. godinu. Slično kao i u Albaniji, većina migranata u zemlju su stigli tokom avgusta i decembra. Značajne razlike u trendovima neregularne migracije su nacionalnosti detektiranih migranata. Tokom 2016. godine, najveći dio migranata i izbjeglica bili su iz Avganistana (18%), Iraka (12%) i Sirije (11%), uz mali procenat drugih nacionalnosti. Tokom 2017. godine, s druge strane, migranti iz Alžira (47%) i Maroka (13%) činili su većinu neregularnih migranata koji su stizali u zemlju. Dužina boravka u Crnoj Gori ukazuje na relativno kratak period. Postoje naznake da ih je većina stigla iz Albanije, a otišla prema Hrvatskoj, Srbiji i BiH, s tim što su se trendovi mijenjali tokom godine.

Grafion 3: Detektirani dolazak neregularnih migranata u 2017. po mjesecima - BiH

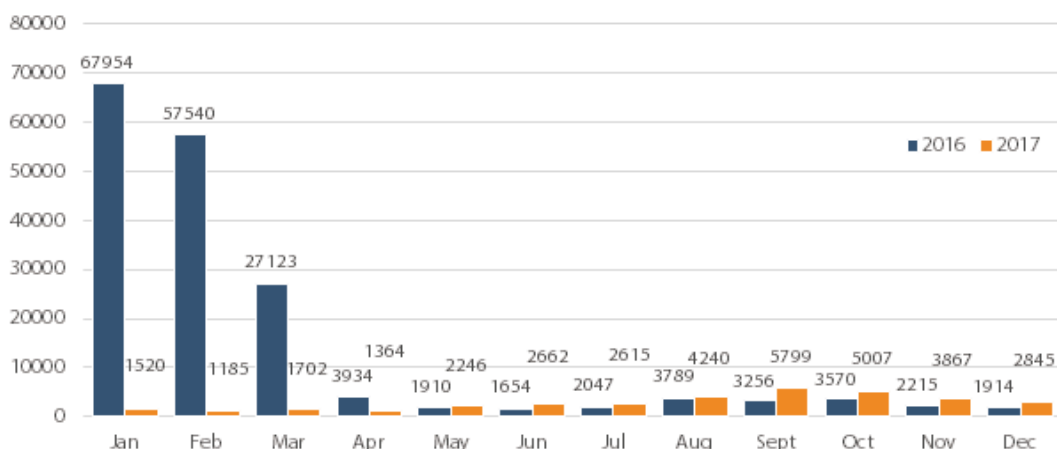
U BiH je tokom 2017. detektiran neregularni ulazak 755 migranata.³⁰ Isto kao i Albanija i Crna Gora, BiH je iskusila značajno povećanje broja neregularnih migranata u avgustu. Zanimljivo je to što, za razliku od drugih zemalja duž rute, nacionalnosti detektiranih migranata i tražilaca azila u BiH ukazuju na to da ih je većina iz Jugoistočne Evrope, prvenstveno s Kosova/UNSCR 1244 (26%), iz Turske (23%) i Alžira (19%), a ostatak čine migranti drugih nacionalnosti, uključujući i one koji su prisutni i u drugim zemljama duž rute, kao što su Sirijci, Pakistanci i Avganistanci.

Tokom svog terenskog rada, te na osnovu redovnih konsultacija s vladama i pružiocima usluga, IOM nastavlja primjećivati da većina onih koji su u tranzitu duž istočnomediteranske rute kroz zemlje Zapadnog Balkana u regiju ulaze preko Grčke. Shodno tome, broj migranata koji stižu na teritoriju Grčke, kao i broj onih koji su zaglavljani, i dalje je značajan za procjenu predstojećih pokušaja mješovitih tokova koji će pokušati proći kroz zemlje Zapadnog Balkana. Iako je Šema Evropske unije za relokaciju premjestila 14.242 osobe iz Grčke u druge zemlje Unije, na osnovu njihove potrebe za međunarodnom zaštitom, a grčka vlada učestvuje u šemama prisilnog i dobrovoljnog povratka, što uključuje

³⁰ Migranti su detektirani po ulasku i na izlasku iz BiH, što znači da su neke detekcije mogle biti dvostruko brojane.

povratak državljana trećih zemalja iz Grčke u Tursku, na osnovu Izjave Evropske unije i Turske,³¹ značajan broj migranata ostaje zaglavljen. Na osnovu dostupnih podataka o lokacijama gdje su migranti i izbjeglice smješteni, uz najsvježije dostupne podatke na dan 31. oktobra 2017, u Grčkoj je bilo oko 54.000 migranata i izbjeglica. Uz to, grčke vlasti su 2017. godine dostavile podatak da su tokom godine registrirali 35.052 novih dolazaka na svoju teritoriju. Bez obzira na smanjenje dolazaka od 82% u odnosu na 2016. godinu, broj i dalje ostaje značajan kao naznaka zemlje izvora za sekundarno kretanje duž rute, i to onih koji nisu bili u mogućnosti da dalji put prema EU nastave regularno.

Grafikon 4: Detektirani dolazak migranata u 2016. i 2017. po mjesecima - Grčka

Pregled dolazaka u Grčku nakon zvaničnog zatvaranja zapadnobalkanske rute pokazuje da je tokom 2017. broj dolazaka uravnotežen, s povećanjem u avgustu, septembru i oktobru 2017, ali sa smanjenjem u naredna dva mjeseca. Što se tiče pregleda nacionalnosti, sirijski državljani još uvijek čine 41% svih registriranih dolazaka, za njima slijede Iračani (19%), te državljani Avganistana (14%). Tokom 2017. godine, sve tri grupe su se procentualno smanjile u ukupnim dolascima u odnosu na 2016, kad je to bilo na nivou 47%, 24%, odnosno 15%. Ostatak u 2017. čine migranti iz Demoraktske Republike Kongo (4%), Pakistana (3%), Alžira (3%), Irana (2%), Kameruna (2%), Kuvajta (2%), Maroka (1%), te migranti nepoznate zemlje porijekla (1%). Uz to, nacionalnosti koje čine manje od 1% svakog ukupnog broja čine 7% od sveukupnog broja detektiranih migranata.

Razlike između nacionalnosti detektiranih u zemljama duž zapadnobalkanske rute i nacionalnosti evidentiranih u Grčkoj vjerovatno su povezane s različitim faktorima, uključujući mogućnost ulaska u šemu preseljenja u Grčkoj (u korist zemalja u kojima postoje sukobi, kao što su Sirija i Irak); povoljni uslovi za migrante iz određenih zemalja u određenim zemljama duž rute (na primjer, turskim državljanima ne treba viza za BiH,

31 Na dan 19. 3. 2016...DTM doc,... cijeli dokument dostupan na: https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/homeaffairs/files/what-we-do/policies/european-agenda-migration/20170906_fifteenth_report_on_relocation_and_resettlement_en.pdf.

što znači da na teritorij BiH mogu ući avionom i nakon toga ostati duže od perioda dozvoljenog u bezviznom režimu); te drugi nepoznati faktori guranja i privlačenja. Iako podaci predstavljeni u gornjem tekstu daju pregled nacionalnosti po zemljama u kojima su detektirani, prisustvo određenih nacionalnosti varira od perioda do perioda. Opservacije tokom kontakata s migrantima na terenu ukazuju da je to povezano i sa informacijama o prohodnosti rute, koje se prenose među migrantima, a do njih dolaze od onih koji su uspješno otišli dalje. Postoje indikatori da se govorkanja o prohodnosti šire dosta brzo i utiču na kretanje duž određenih ruta, čime se podcrtava potreba za brzom distribucijom tačnih informacija vezanih za migrante i tražioce azila.

Dokazi o ranjivosti migranata prema trgovini ljudima i eksploataciji

Koristeći podatke prikupljene koristeći FMS duž istočnomediteranske i srednjemediteranske rute tokom 2015. i 2016. Godine, IOM je u decembru 2017. objavio detaljnu statističku analizu pod naslovom “Ranjivost migranata prema trgovini ljudima i eksploataciji” (u daljem tekstu: Izvještaj o ranjivosti migranata). Ovaj izvještaj sadrži kumulativnu i komparativnu analizu te dvije rute, na osnovu uzorka od 10.039 intervjua obavljenih u zemljama duž istočnomediteranske rute.³² Redovni izvještaji Ankete o pokazateljima trgovine ljudima i drugih eksploatatorskih praksi u sklopu Ankete za monitoring tokova (FMS) daju detaljniju analizu podataka prikupljenih anketama, a posljednja je objavljena u januaru 2018., na uzorku od 4.771 migranata (730 žena).³³ U daljnjem tekstu se razmatraju nalazi iz oba dokumenta, da bi se naglasile specifične vrste ranjivosti migranata, onako kako ih identificira FMS.

Podaci iz 2015 – 2016. analizirani u Izvještaju o ranjivosti migranata ukazuju na to da je 14% migranata anketiranih duž istočnomediteranske rute pozitivno odgovorilo na barem jedan indikator trgovine ljudima i eksploatacije. Ankete obavljene duž istočnomediteranske rute tokom 2017. godine pokazuju blago smanjenje pozitivnih odgovora.

Analiza demografskih podataka iz podataka sa istočnomediteranske rute iz perioda 2015– 2016. daje kritički uvid u potencijalnu ranjivost migranata prema eksploataciji i zloupotrebi.³⁴

- **Spol:** Tokom ovog perioda, muškarci su malo češće na indikatore odgovarali pozitivno, uz napomenu da su pitanja vezana za seksualnu eksploataciju, seksualno nasilje i rodno zasnovano nasilje bila izostavljena. Ovaj trend se promijenio na osnovu odgovora zabilježenih tokom 2017., kad je od 4.041 anketiranog migranta muškarca 9% odgovorilo

32 Galos E., L. Barteloni, H. Cook i N. Grant (2017) Migrant Vulnerability to Human Trafficking and Exploitation: Evidence from the Central and Eastern Mediterranean Routes. IOM, 2017. Cijeli izvještaj dostupan na <https://publications.iom.int/books/migrant-vulnerability-human-trafficking-and-exploitation-evidence-central-and-eastern>

33 Međunarodna organizacija za migracije, Flow Monitoring Surveys: The Human Trafficking and Other Exploitative Practices Indication Survey (Ženeva, decembar 2017)

Dostupno na: http://migration.iom.int/docs/FMS_CT_Analysis_male%20female_Central_Eastern_2017.pdf

34 Izvještaj navodi neke dodatne rezultate, ali je odabir određen onim što se smatralo najznačajnijim i najpogodnijim za djelovanje.

pozitivno, a od 730 žena 15% odgovorilo pozitivno. Tokom 2017. je 6% muškaraca i 12% žena odgovorilo pozitivno na barem dva indikatora.

- **Bračni status:** Na istočnomediteranskoj ruti je veća vjerovatnoća da će migranti koji su udovci/udovice ili razvedeni odgovoriti pozitivno na indikatore u odnosu na one koji su samci, a razlika je statistički značajna.

- **Obrazovanje:** Duž istočnomediteranske rute postoji značajna razlika između pozitivnih odgovora migranata s osnovnim i visokim obrazovanjem u odnosu na migrante sa srednjoškolskim obrazovanjem: 18% migranata s osnovnim obrazovanjem odgovorilo je pozitivno; 17% migranata s visokim obrazovanjem odgovorilo je pozitivno; 15% migranata bez ikakvog obrazovanja odgovorilo je pozitivno; 12% sa srednjoškolskim obrazovanjem odgovorilo je pozitivno.

- **Način putovanja:** Na osnovu podataka s istočnomediteranske rute iz perioda 2015 – 2016., migranti koji su putovali sami su značajno češće pozitivno odgovarali na indikatore, u odnosu na one koji su putovali u grupi; 23% onih koji su putovali sami su uglavnom odgovarali pozitivno. Ovakav nalaz potvrđuju podaci iz 2017., gdje migranti koji su putovali sami ili u grupi koja im nije srodnička također su pozitivno odgovarali na indikatore, češće nego oni koji su putovali sa članovima porodice (18% naspram 6%). Sortirani po spolu, podaci iz 2017. su još upečatljiviji. Među muškarcima, oni koji su putovali sami su u 14% slučajeva pozitivno odgovarali na jedan od indikatora, oni koji su putovali s grupama koje im nisu srodničke su u 7% slučajeva odgovarali pozitivno, a oni koji su putovali sa članovima porodice odgovarali su pozitivno u 5% slučajeva. Među ženama, 65% onih koje su putovale same su pozitivno odgovarale na indikatore, 44% onih koje su putovale s grupama koje im nisu srodničke, te 2% onih koje su putovale sa članovima porodice su davale pozitivne odgovore. Ovaj rezultat može biti u sjeni činjenice da je 77% žena ukazalo na to da putuju sa članovima porodice. Međutim, sve ove brojke i dalje ukazuju na to da je veća vjerovatnoća da će osobe koje duž ove rute putuju same, naročito žene, iskusiti neki od indikatora trgovine ljudima.

- **Dužina putovanja:** Generalno govoreći, dužina putovanja duž obje rute značajno utiče na vjerovatnoću da migranti pozitivno odgovore na indikatore. Duž istočnomediteranske rute, oni koji su putovali manje od mjesec dana će vjerovatno dati 12% pozitivnih odgovora, a za one koji su putovali više od godine vjerovatnoća je 34%. Iako efekat dužine putovanja nije mjereno u 2017. godini, prosječna dužina tranzita za migrante duž istočnomediteranske rute bila je 115 dana. Među migrantima koji su prijavili “sekundarnu migraciju”, odnosno zaustavljanje u jednoj zemlji na više od godine dana, zemlje boravka uključivale su Tursku (33%), Grčku (25%), Iran (21%), Srbiju (5%) i Irak (4%).

- **Član porodice na planiranom odredištu:** Na osnovu analize podataka iz 2015 – 2016., migranti na istočnomediteranskoj ruti pokazali su blagi porast vjerovatnoće pozitivnog odgovora ako nisu imali članove porodice u zemlji konačnog odredišta.

- **Nacionalnost:** Tokom 2015 – 2016. duž istočnomediteranske rute, uz evidentan potencijal pristrasnog uzorka, migranti iz Avganistana su imali najveću pretpostavljenu ranjivost, tj. najveću vjerovatnoću da pozitivno odgovore na jedno od pitanja. Sveukupno, u odnosu na sve druge grupe, vjerovatnije je bilo da će migranti iz Bangladeša, Avganistana i Somalije odgovoriti pozitivno, a najmanja vjerovatnoća pozitivnog odgovora je kod migranata iz sjeverne Afrike. Međutim, tokom 2017., migranti iz zapadne Azije, uključujući

osobe iz Avganistana, imali su najniži rezultat, jer ih je samo 3% pozitivno odgovorilo na indikatore. S druge strane, premda značajno manji procenat ukupnog broja migranata intervjuiranih duž istočnomediteranske rute potiče iz srednje ili južne Afrike, zapadne ili istočne, podaci iz 2017. ukazuju da značajno veći dio ove populacije daje pozitivne odgovore na indikatore, s rezultatom 66%, 61% i 52%.

- **Lokacija incidenta:** Prema informacijama koje su dali migranti koji su tokom 2017. pozitivno odgovorili na indikatore, incidenti koji su potakli inidkatore desili su se na specifičnim lokacijama duž rute: 78% ih se desilo u Turskoj, 14% u Grčkoj, 4% u Bugarskoj i 1% u Iranu. Ovakav nalaz ima značajne implikacije, jer se 97% incidenata koji su potakli pozitivan odgovor na indikatore desio izvan bilo koje od zemalja Zapadnog Balkana, uglavnom prije dolaska na teritoriju ijedne zapadnobalkanske zemlje. To ima značajne implikacije u pogledu zaštite i pomoći migrantima u ranjivim situacijama, kao i značajne strateške implikacije koje će se razmatrati u nastavku ovog izvještaja.

- **Povratak/readmisija:** Nikakva se analiza nije radila u pogledu moguće korelacije između migranata koji su već bili vraćeni ili prošli readmisiju prije ili tokom putovanja. Međutim, 26% intervjuiranih muškaraca i 28% žena izjavilo je da su prisilno vraćeni barem jednom prije dolaska do zemlje u kojoj je intervju vođen. Drugim riječima, svaka četvrta osoba. S obzirom na trend bilateralnih sporazuma o readmisiji u regiji i kretanje unazad duž migracijske rute, bilo bi značajno istražiti potencijalne veze ili korelacije između ovih statističkih podataka i pozitivnih odgovora na indikatore trgovine ljudima, te utvrditi postoji li povećanje ranjivosti vraćenih migranata ili onih koji su prošli readmisiju, na osnovu gubitka resursa, dodatnog trajanja putovanja, mogućeg razdvajanja od porodice na osnovu povratka, kao i drugih faktora potencijalne ranjivosti.

Uvid u podatke prikupljene tokom 2017. daje i pregled kako su migranti odgovorili na konkretne indikatore:

- **Zadržavanje protiv svoje volje** (od osoba koje nisu predstavnici vlasti): 1,1% muškaraca i 1,3% žena odgovorilo je da ih je duž rute zadržavao neko ko nije predstavnik zvaničnih vlasti. Većina takvih incidenata desila se u Turskoj i Grčkoj.

- **Rad bez očekivane naknade:** 8% intervjuiranih muškaraca i 12% žena izjavilo je da su radili ili nekome pružali usluge tokom putovanja, bez da su zauzvrat primili očekivanu naknadu. Muškarci su prijavili da su radili bez naknade u sektoru poljoprivrede, u građevinarstvu i u proizvodnoj industriji (uglavnom tekstilnoj). Žene su prijavile neplaćeni rad u uslužnoj djelatnosti, u barovima i restoranima, kao i rad u domaćinstvu. Većina tih incidenata desila se u Turskoj (76%) i Grčkoj (20%)

- **Prisilni rad:** 4% anketiranih muškaraca i 12% žena izjavilo je da su bili prisiljeni da rade ili obavljaju aktivnosti protiv svoje volje. Od svih prijavljenih incidenata, 95% se desilo u Turskoj. Isto kao i s prethodnim indikatorom, većina incidenata desila se, kad su muškarci u pitanju, na građevinskim ili poljoprivrednim radovima, a za žene u radu u kući ili u barovima i restoranima, s tim što su neke žene prijavile i da su bile prisiljene raditi escort.

- **Ugovoreni brak:** 0,2% intervjuiranih muškaraca, ali 3,2% žena izjavilo je da se neko obratio ili njima ili bližim članovima porodice s ponudom za ugovoreni brak.

- **Uklanjanje organa/dijelova tijela:** Ovo pitanje nije rezultiralo značajnim brojem odgovora, ali postoje sporadični dokazi o jednoj osobi kojoj se neko obratio i ponudio

novac u zamjenu za davanje krvi, organa ili dijelova tijela (3 odrasle osobe i jedno dijete).

Što se tiče analize samih indikatora i preklapanja s gore pobrojanim demografskim profilima i pozitivnim odgovorima na određene indikatore, analiza podataka iz perioda 2015 – 2016. podržava sljedeće relevantne zaključke:

- **Indikatori prisilnog rada:** Analiza podataka iz perioda 2015 – 2016. pokazuje da i na istočnomediteranskoj i na srednjemeditranskoj ruti, što je više vremena provedeno u putovanju, to je veća vjerovatnoća da će migrant pozitivno odgovoriti na indikatore o prisilnom radu. Uz to, manja je vjerovatnoća da će oni koji putuju sa članovima porodice, za razliku od onih koji putuju sami, prijaviti neplaćeni ili prisilni rad duž rute.
- **Prisilni rad ili zadržavanje protiv volje:** Odgovori na ova dva indikatora pokazuju da i na srednjemeditranskoj i na istočnomediteranskoj ruti postoji značajno veća vjerovatnoća da će migranti koji su bili držani protiv svoje volje prijaviti i prisilni ili neplaćeni rad.

Dodato su analizirana preklapanja indikatora i specifičnih migrantskih profila, ali gore navedeno je dalo najjasnije rezultate.

Napomena o seksualnom i rodno zasnovanom nasilju nad ženama i djevojčicama u migracijskim tokovima

Kako je gore rečeno, prikupljeni su podaci koji bi ukazivali na pojavu nasilja, naročito seksualno i rodno zasnovanog nasilja, duž istočnomediteranske rute. S druge strane, kroz svoje aktivnosti na direktnoj pomoći, IOM je svjestan slučajeva nasilja u brojnim oblicima, koji se obrađuju u narednom dijelu ovog izvještaja. Uz to, studija koju je obavila NVO Atina u Srbiji, uz podršku UNFPA, ukazuje na to da je veliki broj žena i djevojčica smještenih u kolektivne centre u Srbiji doživjela fizičko i seksualno nasilje. Od 162 intervjuirane žene – prvenstveno iz Avganistana, Sirije i Iraka – 65% ih je preživjelo neku vrstu fizičkog nasilja, 24% seksualno nasilje, a 77% je svjedočilo nasilju jedne od ove dvije vrste nad drugim ženama – što sugerira da brojevi mogu biti i veći. U pola tih predmeta je nasilje izvršeno u zemljama porijekla, ali nisu neoubičajene ni priče o nasilju tokom putovanja. Naročito treba primijetiti da studija pokazuje da žene koje putuju s partnerom nisu ništa sigurnije niti manje ranjive od žena koje putuju same. Počinioci nasilja tokom putovanja prema Evropi obično su partneri, policija ili krijumčari, premda su u nekim slučajevima kao takvi navedeni drugi članovi porodice, nepoznate osobe ili drugi migranti. Najstrašnije je to što većina intervjuiranih žena i djevojčica pokazuje visok stepen tolerancije prema nasilju, a neke su jasno rekle da su spremne da istrpe i više nasilja u interesu dolaska do zemlje odredišta.³⁵ S obzirom na to je potvrđeno da iskustvo nasilja i zlostavljanja u porodici vodi ka većem riziku od trgovine ljudima, ova tema traži daljnje razmatranje, da bi se osiguralo da se za ovu naročito ranjivu populaciju uspostave proaktivne mjere zaštite.

35 J. Markovic, M. Cvejic, Violence against women and girls among refugee and migrant population in Serbia, Atina – Udruženje građana za borbu protiv trgovine ljudima i svih oblika nasilja nad ženama (Beograd, 2017)

Dostupn na: <http://www.atina.org.rs/sites/default/files/Vilence%20against%20women%20and%20girls%20among%20refugee%20and%20migrant%20population%20in%20Serbia.pdf>

2.5. Opservacije s terena: podaci dobijeni od IOM-ovih timova za zaštitu i pomoć migrantima

U kombinaciji s dokazima prikupljenim kroz DTM FMS, sporadični dokazi i opservacije IOM-ovog osoblja na terenu predstavljaju dodatne dokaze da kriminalci i kriminalne mreže iskorištavaju i vrebaju ranjive pojedince koji pokušavaju proći kroz zemlje Zapadnog Balkana. Broj ljudi koji, i kroz pitanja o trgovini ljudima i eksploatatorskoj praksi kroz Matricu za praćenje raseljavanja i Anketu za monitoring tokova (DTM FMS) i kroz razgovor s IOM-ovim terenskom osobljem koje im pruža pomoć, ukazuje na šire trendove. Pokazuje se da trenutno okruženje ne samo olakšava zloupotrebu u brojnim slučajevima, nego i ne ublažava ni na koji način efekte eksploatacije i zloupotrebe nakon što do njih dođe.

Tokom prikupljanja podataka, istraživački tim obavio je anketu s 45 migranata: u bivšoj jugoslovenskoj republici Makedoniji (14), Crnoj Gori (9) i BiH (22), kojima je IOM pružio pomoć. Terensko osoblje koje je intervjuiralo migrante je dijelilo upitnike. Neki migranti su, u nekim slučajevima, oklijevali da daju informacije, ali su se pojavljivale neke sporadične informacije. Uz to, više od 108 dosjea o 118 migranata koji su dobili direktnu pomoć kroz trenutno aktivan IOM-ov Fond za direktnu pomoć na Zapadnom Balkanu su anonimizirani i analizirani, čime se dobilo još sporadičnih dokaza kojima se potkrepljuju sveukupni trendovi. I na kraju, podaci su prikupljeni i direktnim opservacijama i kroz redovne izvještaje IOM-ovog osoblja.

Među migrantskom populacijom na koju se opservacije odnose, veliki je broj osoba koje su izložene riziku trgovine ljudima, zloupotrebe i eksploatacije na osnovu znanih faktora ranjivosti.³⁶ U većini slučajeva je njihova ranjivost, kako to pokazuju odgovori u Anketi za monitoring tokova (FMS), dodatno pojačanja težino i dužinom putovanja, kao i produženim boravkom u neadekvatnom privremenom smještaju.

IOM-ovo terensko osoblje primijetilo je značajan broj porodica s djecom – od kojih su neki samohrani roditelji (uglavnom majke). Evidentirano je nekoliko trudnica i pružena im je pomoć pri porodu. Putovanje s djecom može pojačati ranjivost cijele porodice, iz nekoliko razloga:

- Nekad djeca nemaju dokumente, ili im dokumenti ne važe, ili nisu ažurirani, što zaustavlja putovanje cijele porodice.
- Premda nalazi na osnovu pitanja u Matrici za praćenje raseljavanja i Anketi za monitoring tokova (DTM FMS) ukazuju na to da odrasli i djeca u sličnom stepenu daju pozitivne odgovore na indikatore trgovine ljudima, na osnovu direktnih opservacija, djeca trpe više nego odrasli, zbog prepreka i teškoća tokom putovanja, a i podložnija su bolesti, te

³⁶ Prema jednom izvještaju UNODC-a, sljedeći uslovi povećavaju ranjivost prema trgovini: maloljetna životna dob, spol (ženski rod je često izloženiji), loši ekonomsko-socijalni uslovi (u širem smislu, uključujući materijalno siromaštvo, loše zdravstvene uslove, neadekvatan stambeni smještaj, loš pristup socijalnoj zaštiti itd.), socijalna i kulturna isključenost, ograničen pristup obrazovanju, ranija izloženost političkoj nestabilnosti, rat i sukob, neposjedovanje zakonskog statusa, te duže kretanje. An Introduction to Human Trafficking: Vulnerability, Impact and Action, Ured Ujedinjenih nacija za drogu i kriminal (UNODC), (New York, 2008).

nedostatku sna, hrane i vode. Rezultati FMS-a također ne uzimaju u obzir iskustva mlađe djece, koja anketom nisu obuhvaćena. Djeci je potrebna dodatna njega, kao i specifični materijalni uslovi (pelene, hrana za dojenčad, odgovarajuća odjeća itd.), što znači da migrantima koji putuju s djecom mogu trebati dodatni resursi.

- Prisustvo mlađe djece može usloviti i izbore koje odrasli čine: njihova mobilnost, izbor smještaja i spremnost da se uključe u rizično ponašanje u interesu sigurnosti i dobrobiti djece. To može rezultirati povećanjem troškova (a nekad i dužine) putovanja. Utvrđivanje načina na koji su porodice pogođene tražilo bi dodatno istraživanje.
- Krijumčari često iskorištavaju ranjivost samohranih roditelja s djecom i koriste prisilu, čak ih i kidnapuju da bi od porodica tražili otkup, ili jednostavno traže veću naknadu za krijumčarenje. U nekim slučajevima, krijumčari djecu razdvajaju od porodica, kao element prisile za traženje većih naknada.

Priče S.N., 25-godišnje majke i trudnice iz Konga, i L., 41-godišnje Sirijke, koje su intervjuirane na jednoj tranzitnoj lokaciji duž rute, potkrepljuje ovakvu opservaciju. Dok je pokušavala doći do zemlje u Evropskoj uniji u kojoj živi njen suprug, S.N. je prvo odvojena od supruga, koji je došao po nju, a nakon toga od djeteta, koje je pronađeno bez valjanih dokumenata. Tokom putovanja su ona i dijete često spavali u parkovima i na drugim javnim mjestima. Trudnoća je dodatno otežala situaciju, tako da je na kraju dovedena u bolnicu da se porodi. L., koja je putovala sama sa svoje četvero od petero djece, jedan je krijumčar zadržao kao taoca. Krijumčar ni njoj ni djeci nije davao ni vodu ni hranu, a od njenog muža, koji živi u zemlji članici EU, tražio je otkup. Porodica je na kraju spašena policijskom racijom.

Dosta velik broj djece bez pratnje i djece razdvojene od porodica, kao i adolescenata, primjećuje se duž cijele rute. Tačna klasifikacija djece bez pratnje i djece razdvojene od porodica i dalje je izazov, i primjećuje se da migranti imaju različite poticaje (pozitivne i negativne) koji se tiču njihove odluke da se samoidentificiraju kao djeca. To je naročito izazovno zato što nekoliko vlada duž rute prvenstveno koristi samoidentifikaciju kao osnov za odluku ko će se tretirati kao dijete. Djeca i adolescenti su naročito izloženi brojnim rizicima: u daljnjem tekstu ćemo vidjeti kako posljedice migracije mogu značajno djelovati na fizičko i mentalno stanje adolescenta. IOM-ovo terensko osoblje identificiralo je nekoliko maloljetnika pod rizikom moguće eksploatacije i zloupotrebe. Međutim, daljnja analiza zloupotrebe koju su doživjeli ti mladi migranti izlazila je iz opsega intervjua koji je obavljalo osoblje IOM-a, da bi se izbjegao rizik ponovne traumatizacije.

IOM-ovo terensko osoblje detektiralo je i slučajeve migranata s invaliditetom ili ozbiljnim medicinskim ili problemom s mentalnim zdravljem (uključujući HIV, rak, leukemiju, PTSP i depresiju). Njihova oboljenja često su pogoršana teškoćama putovanja. U nekoliko slučajeva su migrantima pomogli IOM-ovo osoblje i lokalne ustanove, ali neki su otišli prije nego što je bilo moguće da im se pruži odgovarajuća podrška, vjerovatno iz straha da će im to usporiti ili zaustaviti putovanje. Jedan slučaj leukemije, opserviran u jednoj zemlji duž rute, tražio je posebnu pažnju, jer je osoba morala biti primljena u urgentnu medicinsku ustanovu nakon što se zdravstveno stanje pogoršalo i dovelo do gubitka vida na jedno oko, s mogućim oštećenjem mozga.

Seksualna orijentacija se tradicionalno smatra potencijalnim faktorom eksploatacije, naročito seksualne. LGBT migranti su dodatno ranjivi, s obzirom na percepciju i tretman neheteronormativnog ponašanja migrantske populacije, isto kao i lokalnog stanovništva duž rute, što rezultira potencijalnom dodatnom izolacijom i izloženošću zlopotrebi i nasilju. IOM-ovo terensko osoblje evidentiralo je nekoliko slučajeva LGBT osoba. U jednom slučaju je terensko osoblje identificiralo potrebu za sigurnim i zasebnim smještajem za naročito ranjivu osobu, koja je u smještaju s drugim migrantima doživljavala uznemiravanje i zlopotrebu.

Još jedan element koji ukazuje na posebnu ranjivost je identificiranje određenog broja migranata bez ikakvih dokumenata, čija se nacionalnost ne može utvrditi. U takvim slučajevima postoje brojni razlozi zašto migranti više nemaju kod sebe nikakve lične dokumente. U nekim slučajevima su dokumente uništili krijumčari; međutim, u nekim drugim slučajevima je moguće da su migranti pokušavali sakriti nacionalnost, iz straha od repatrijacije. Moguće je i da su u nekim slučajevima migranti apatridi.

Terenske opservacije su dovele i do dokaza eksploatacije i zlopotrebe migranata duž rute. Dosta je zlostavljanja evidentirano, fizičkog i psihičkog, kao i kidnapovanja i držanja osoba protiv njihove volje, te rjeđe slučajeva seksualnog i rodno zasnovanog nasilja.

U prikupljenim podacima postoje dokazi da su migranti, uključujući maloljetnike, žrtve fizičkog nasilja ili zlopotrebe. Nekoliko slučajeva vezano je za krijumčare koji su prelaćivali migrante dok su pod njihovom kontrolom, drugi su vezani za zlostavljanje od predstavnika vlasti pri pokušaju prelaska granice, a neki su vezani za nasilje od drugih migranata, kao i krađe koje su se dešavale u hodu ili prilikom spavanja na otvorenom. Nasilje od krijumčara može djelovati na spremnost migranta da takvo iskustvo prijavi dok još uvijek putuje u grupi u kojoj je i krijumčar. Uz to, najveći broj slučajeva fizičkog zlostavljanja koje migranti prijavljuju tiče se fizičkog nasilja od strane vlasti, prvenstveno u zemljama izvan ove regije. Bez obzira na to, iskustva fizičkog nasilja predstavnika vlasti za posljedicu ima da su migranti, kad postanu žrtve zločina, generalno manje spremni da komuniciraju s vlastima. Svi koji se bave borbom protiv trgovine ljudima moraju to imati na umu kad razgovaraju s migrantima koji imaju negativna iskustva s vlastima, jer će to uticati na njihovu spremnost da sarađuju u istrazi i daju tačne informacije. To utiče i na spremnost migranata da se samoidentificiraju kao žrtve, što se reflektira na njihovu zaštitu, odnosno, oni koji pružaju zaštitu će se susresti s dodatnim barijerama u izgradnji povjerenja kod migranta i spremnosti da se među tom populacijom identificiraju potencijalne žrtve trgovine ljudima.

Postoji nekoliko izvještaja o tome da su krijumčari držali migrante kao taoce, bez hrane i vode satima, nekad i danima, a ponekad ih i fizički i psihološki zlostavljali. U takvim slučajevima, krijumčari često migrante drže protiv volje da bi osigurali naplatu dogovorene naknade, ili da od porodica traže otkup. U jednom slučaju, migrant koji je bio zatočen bio je i žrtva fizičkog nasilja, te mu se prijetilo da će mu organi biti uklonjeni ako krijumčaru ne plati dodatnu naknadu. U drugim slučajevima, migranti su prijavili da su ih krijumčari prevarili, ili su ih ostavili na drugim mjestima, a ne na odredištima, ili se vodiči nisu pojavili.

U nekolicini slučajeva (uključujući jednog mladog muškarca), prijavljeni su incidenti u kojima su migranti bili potencijalne žrtve seksualnog i rodno zasnovanog nasilja. U jednoj zemlji duž rute je bilo nekoliko prijava od migranata koji su primili direktnu pomoć (uglavnom žena), koji su tvrdili da su ih krijumčari tokom tranzita prema konačnom odredištu ponižavali. Međutim, ove izjave nisu zvanično verifikirane. Još su dva slučaja evidentirana u drugoj zemlji duž rute, gdje je jedna djevojka preživjela seksualno nasilje u Turskoj, a druga žena prebačena iz jednog logora u drugi, kad se otkrilo da je preživjela rodno zasnovano nasilje.

IOM-ovo terensko osoblje u bivšoj jugoslovenskoj republici Makedoniji i u Crnoj Gori pomagalo je i migrantima čije izjave potkrepljuju gore pomenute statističke podatke da ima slučajeva radne eksploatacije, prvenstveno u Grčkoj i Turskoj. U još jednom slučaju, migrant je bio pod pritiskom da opljačka jednu kuću i kad je odbio premlaćen je, što ukazuje na to da se krijumčari bave i prisilnim kriminalom.

Treća opservacija potvrđuje da dužina i težina putovanja mogu pojačati ranjivost migranata.

IOM-ovo terensko osoblje opisuje nekoliko slučajeva osoba s teškim fizičkim stanjima, uključujući loše zdravstveno stanje, iscrpljenost, svrbež i osip, kožne infekcije, prehladu i bolest, izazvane izloženošću lošim vremenskim uslovima i dugim nedostatkom smještaja. Stres, glad i nespavanje akumuliraju se tokom putovanja i u nekim slučajevima vode do gubitka težine i nesanicе. Time su djeca najviše pogođena. Postoje opservacije povreda i rana, navodno nastalih u tučama s drugim migrantima ili u napadima pljačkaša.

Dugo putovanje u teškim uslovima može djelovati ne samo na fizičko stanje migranata, već i na njihovo mentalno zdravlje. Adolescenti su posebno ugroženi uslovima puta, ali i uslovima u smještajnim centrima, čime se njihovo ponašanje prema roditeljima mijenja u negativnom smislu, a nekad ih vodi i do nekih oblika depresije. Neka djeca bez pratnje s kojima je obavljen intervju naročito su teško bila pogođena putovanjem.

Takav je slučaj dječaka A.D., adolescenta bez pratnje iz Avganistana. Putovao je nekoliko mjeseci, a tokom puta je – nekad pješice, nekad autobusom ili autom – proputovao kroz Pakistan, Iran, Tursku, Bugrasku i Srbiju, te se na kraju našao u jednoj zemlji duž rute. U dobi od 17 godina, već je iskusio ekstremne uslove života i putovanja, uključujući 15 dana pritvora. Prijavio je da je duž rute doživio da je opljačkan i izboden nožem, te da ga je policija vratila jer je ilegalno prešao granicu. To iskustvo ostavlja vidljive tragove na tijelu i u umu, jer ga sjećanja na putovanje još uvijek progone: sklon je napadima anksioznosti i na rukama su mu vidljivi tragovi samopovređivanja. Još jedan adolescent bez pratnje, M.K., koji je napustio sjevernu Afriku u potrazi za boljim uslovima života i rada, skoro je prestao da priča i povukao se u sebe, upravo zbog strašnog stresa koji je preživio tokom putovanja. Treći mladić, N. A., u teškom je mentalnom stanju, do tačke da odbija uzimanje lijekova koji mu trebaju, naročito ako ih ponude predstavnici vlasti.

Unutar porodice se psihološki efekti traume doživljene duž rute mogu s roditelja prenijeti na djecu, te utjecati na njihovu sigurnost i dobrobit. N.H, žena pod psihijatrijskim tretmanom,

imala je epizodu dok je s djecom bila smještena u jednoj posebnoj smještajnoj lokaciji duž rute. Počela je pokazivati nasilno ponašanje prema djeci, te je lokalno osoblje interveniralo. U drugom predmetu je jedna žena osumnjčena da je pokušala ugroziti sopstvenu beb, iako u vrijeme pisanja ovog izvještaja vlasti nisu potvrdile ovu činjenicu.

Frustriranost neuspjelim pokušajima da se dođe do željene zemlje odredišta i dugi boravak u pretrpanim smještajnim centrima i drugim neprikladnim oblicima smještaja mogu imati posljedice po mirni suživot u kolektivnim centrima. IOM-ovo terensko osoblje primijetilo je neke naznake zloupotrebe droge među smještenim migrantima, što je u nekim slučajevima dovelo do samopovređivanja. Evidentirani su slučajevi vršnjačkog nasilja, formiranja “bandi” i kriminalnog ponašanja unutar nekih nacionalnih grupa, uključujući krađu u smještajnim objektima. To mnoge migrante navodi da odlaze iz smještaja ili traže da budu premješteni. Pogođeni migranti često oklijevaju da zvanično prijave nasilje i krađu, iz straha od osvete.

Kako je gore rečeno, incidente seksualnog i rodno zasnovanog nasilja je teško otkriti. Međutim, primijećeno je da stres povezan s teškoćama na putu, osjećaj bespomoćnosti i frustracija neuspjehom u ostvarenju uloge glave porodice, također mogu povećati mogućnost bračnog seksualnog i fizičkog nasilja. Premda su evidentirani dokazi o ovome vrlo rijetki, primijećeni su incidenti duž rute, u nekoliko zemalja. U nekim slučajevima su vlasti morale intervenirati i razdvojiti parove.

Kako literatura jasno potvrđuje, ranjivost je podložna kontekstu i konkretnim okolnostima koje smanjuju ili uklanjaju “sposobnost pojedinca da ostvari poštivanje svojih prava, ili da se nosi s eksploatacijom i zloupotrebom, da im se odupre ili od njih oporavi”.³⁷ Kako je rečeno na početku ovog poglavlja, ranije pomenute opservacije daju samo sporadične dokaze o zloupotrebi koju doživljavaju migranti koji su u tranzitu ili zaglavljani na Zapadnom Balkanu. Bez obzira na to, sagledano u cjelini, postoje jasne naznake da ih ranjivost izlaže ozbiljnom riziku od eksploatacije i potencijalne trgovine ljudima. Gore opisane ranjive situacije predstavljaju poznate i dobro istražene faktore rizika koji doprinose ranjivosti migranata prema trgovini ljudima. Nadalje, bitno je imati na umu da je broj evidentiranih ranjivih slučajeva obično niži od stvarnog. Takve informacije pružaju i dokaze da mnogi migranti, naročito nakon što jednom dožive eksploataciju i zloupotrebu, oklijevaju da stupe u kontakt s predstavnicima policijskih organa, odbijaju da spavaju u smještaju koji vlasti osiguravaju, ili odlaze nakon vrlo kratkih perioda, zbog čega je još teže identificirati i tretirati različite vrste ranjivosti.

Napomena o jeziku: Dostupnost prevodilaca za jezike koje govore migranti je na Zapadnom Balkanu ograničena. Naročito može biti teško naći prevodioce za druge jezike, osim arapskog, naročito s obzirom na činjenicu da mnogi službenici ne govore engleski, što traži da prevodioci govore i traženi jezik migranata i jedan od lokalnih jezika.

37 Galos, E., L. Bartolini, H. Cook i N. Grant, *Migrant Vulnerability to Human Trafficking and Exploitation: Evidence from the Central and Eastern Mediterranean Migration Routes*, IOM (Ženeva, 2017), str.5. Dostupno na: https://publications.iom.int/system/files/pdf/migrant_vulnerability_to_human_trafficking_and_exploitation.pdf (pristupljeno 22. 2. 2018).

To stvara dodatne barijere u identifikaciji ranjivosti među migrantima, te u pružanju zaštite i pomoći. Time se stvara i pristrasnost u obrađenom uzorku, u smislu zabilježenih slučajeva eksploatacije i zloupotrebe, jer je moguće da migranti nemaju mogućnost da svoja iskustva iznesu na maternjem jeziku. IOM ukazuje na to da trenutno radi s terenskim osobljem na pronalaženju dodatnih mogućnosti za mobilno prevođenje. To bi, pak, bilo dostupno samo za jezike koji su među migrantima najprisutniji. Oni migranti koji komuniciraju samo na jezicima koji se rijetko govore u regiji, bilo među lokalnim stanovništvom, bilo među migrantskom populacijom, izloženi su i dalje riziku da nisu u mogućnosti da iznesu svoje potrebe za zaštitom.

POGLAVLJE 3.

PREGLED POSTOJEĆIH NACIONALNIH SISTEMA ZA BORBU PROTIV TRGOVINE LJUDIMA³⁸

(po zemljama)

U zemljama koje su direktno pogođene naglim prilivom migracijskih i izbjegličkih tokova, odnosno u Srbiji, bivšoj jugoslovenskoj republici Makedoniji unutar regije Zapadnog Balkana, nacionalne vlasti su bile odgovorne za koordinaciju ukupnog odgovora na situaciju. U oba slučaja su zemlje već imale izgrađene nacionalne sisteme za borbu protiv trgovine ljudima prije krizne situacije.³⁹ Isto važi i za druge zemlje Zapadnog Balkana, uključujući one koje sad doživljavaju porast tranzita migranata u ranjivim situacijama zbog velikog broja ljudi koji su zaglavljani u susjednim zemljama.

Na vrhuncu perioda prolaska velikog broja migranata kroz regiju, zbog kratkog trajanja samog tranzita (ponekad od samo nekoliko sati), identifikacija potencijalnih žrtava trgovine ljudima bila je izuzetno izazovna, a u mnogim slučajevima gotovo nemoguća.⁴⁰ Međutim, zatvaranjem rute u martu 2016. i povećanjem broja zaglavljanih migranata, kao i broja pokušaja ilegalnih ulazaka u zemlje Evropske unije, države u regiji su imale priliku da svoje sisteme prilagode, te da ocijene da li su ti sistemi u stanju da odgovore na potrebe identifikacije žrtava i potencijalnih žrtava trgovine ljudima u mješovitim tokovima u regiji. Poglavlja koja slijede daju kratki opis postojećih sistema borbe protiv trgovine ljudima i pokušaja da se identificiraju izazovi ili barijere za identifikaciju i upućivanje koje i dalje postoje.

3.1. ALBANIJA

Tabela 5. – Trgovina ljudima - rangiranje po godinama (Izveštaj o trgovini ljudima, Albanija)

2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
2	2	2	2WL	2	2	2	2

³⁸ Ovaj odjeljak je uglavnom kompiliran na osnovu informacija dobijenih od vlasti koje se bave trgovinom ljudima, naročito kroz upitnik podijeljen nacionalnim koordinatorima za borbu protiv trgovine ljudima u regiji, uz dodatne podatke prikupljene kroz analizu dokumentata.

³⁹ Klaffenböck, K., Todorova I. Macchiavello M.(2017) Protecting Populations at Risk of Human Trafficking and Exploitation. Case studies of post-earthquake Nepal and the Western Balkans in Light of the EU/Mediterranean Migration Crisis.

⁴⁰ Ibid 2017.

Propisi

Albanski propisi koji se bave borbom protiv trgovine ljudima uključuju i posebne zakone i podzakonske akte koji tretiraju prevenciju i krivično gonjenje trgovine ljudima, kao i zaštitu žrtava. To podrazumijeva posebne članove u Ustavu Republike Albanije, odredbe Krivičnog zakona i Zakona o krivičnom postupku. Zakoni i podzakonski akti o prevenciji i borbi protiv trgovine ljudima uključuju i zakon broj 8920 od 11. jula 2002. godine o “Ratifikaciji UN Konvencije protiv organiziranog transnacionalnog kriminala i 2 dodatna protokola”; zakon broj 9642 od 20. novembra 2006. godine o “Ratifikaciji Konvencije Vijeća Evrope o mjerama protiv trgovine ljudima”; zakon broj 70/2017 o Izmjenama i dopunama Zakona broj 10192 o “Prevenciji i borbi protiv organiziranog kriminala trgovine ljudima i korupcije kroz preventivne mjere protiv imovine” (2009.); izmijenjen; Zakon o organizaciji i funkcioniranju Suda za teške zločine” (2003.), te “Zakon o zaštiti svjedoka i saradnika pravosuđa” (2009.), izmijenjen. Trgovina ljudima se u albanskim zakonima definira u skladu s definicijom iz Protokola iz Palerma, a navodi se u konkretnim odredbama Krivičnog zakona, članu 110/a-c koji govori o “trgovini odraslim osobama” i članu 128/b, koji govori o “trgovini djecom”.

Izmjene Krivičnog zakona usvojene 2013. su konkretno podrazumijevale i brisanje posebne odredbe o trgovini ženama; odredbu i uključivanje unutrašnje trgovine; inkriminaciju za svjesnu korist ili korištenje usluga žrtve; te isključivanje iz kažnjavanja za počinjenje krivičnih djela tokom perioda trgovine i u mjeri u kojoj je osoba bila primorana da počini takva djela ili nezakonite radnje U decembru 2015. godine, Parlament Albanije usvojio je Zakon br. 150/2015, “Za ratifikaciju Konvencije Vijeća Evrope o borbi protiv trgovine ljudskim organima”. Nacionalni koordinator za borbu protiv trgovine ljudima će pripremiti i kompilirati potrebne amandmane, za uključivanje podzakonskih akata u domaće propise u skladu s Konvencijom.

Izmjene i dopune Zakona o krivičnom postupku (Zakon broj 35/2017) uređuje i unapređuje položaj žrtve. Član 9/a Zakona uvodi obavezu za žrtvu krivičnog djela da učestvuje kao strana u postupku, čime se garantara pristup krivičnom postupku; član 9/c zahtijeva od javnih organa da osiguraju da se sa žrtvom krivičnog djela postupa uz poštivanje njihovog dostojanstva, te da se zaštite od ponovnog povređivanja dok uživaju prava predviđena ovim Zakonom. Član 58. je u potpunosti izmijenjen, a članovi 58/a i 58/b su dodani i propisuju da maloljetne žrtve i seksualno zlostavljanje žrtve ili žrtve trgovine imaju poseban status. Dana 1. januara 2018. godine, na snagu je stupio “Zakon o maloljetnicima” koji dopunjava pravni okvir u skladu sa međunarodnim propisima, a cilj mu je garancija standarda i dodatnih normi, između ostalog, zaštite mljetnih žrtava krivičnih djela.

Nacionalne strategije i akcioni planovi

Nacionalna strategija za borbu protiv trgovine ljudima za period 2014 – 2017., uključujući Nacionalni akcioni plan, okončana je u decembru 2017. i Ured Nacionalnog koordinatora je već otpočeo rad na izradi nove Nacionalne strategije i Akcionog plana za borbu protiv trgovine ljudima, koja će obuhvatiti period 2018 – 2020.

Ured nacionalnog koordinatora je organizirao konsultativni sastanak sa predstavnicima Vlade i nevladinog sektora, a u nacrtu dokumenta su sadržani njihovi komentari i prijedlozi. Nacrt dokumenta je dostavljen resornim ministarstvima čiji zadatak je da prate zakonsku proceduru usvajanja u Vijeću ministara.

Nakon implementacije Strategije za borbu protiv trgovine ljudima i Akcionog plana za period 2014 – 2017., usvojen je Akcioni plan za ekonomsko-socijalnu integraciju žena i djevojčica žrtava / potencijalnih žrtava trgovine ljudima za period 2015 -2017.⁴¹ Cilj tog plana bio je da se pruži pomoć i potpomogne integracija žena i djevojčica žrtava i potencijalnih žrtava trgovine ljudima, kroz izradu i implementaciju sveobuhvatne politike rada, koja uključuje obrazovanje, zapošljavanje, društvenu inkluziju i socijalnu zaštitu, razvoj i rodni mainstream, zaštitu od nasilja u porodici i zaštitu djeteta. Akcioni plan okončao se u decembru 2017., a da bi se imao jedinstven i sveobuhvatan plan, sad se razmišlja da se on integrira u Akcioni plan za 2018 - 2020. za cijelu zemlju.

Ured nacionalnog koordinatora za borbu protiv trgovine ljudima

Vlada Albanije i Ministarstvo unutrašnjih poslova (MUP) nastavljaju raditi na borbi protiv trgovine ljudima, što im je i dalje prioritet u radu i odgovoru na probleme. Konkretno mjere uključuju rad na unapređenju zakonskog okvira i njegovo usklađivanje s međunarodnim pravom, povećavanje kapaciteta struktura za borbu protiv trgovine, unapređenje kapaciteta aktera na prvoj liniji (granična i migracijska policija) da se prati pojava indikatora trgovine među neregularnim migrantima, unapređenje načina identifikacije žrtava kroz proaktivan pristup i proces njihove reintegracije u društvo; osiguranje zaštite i pomoći ne samo onima koji saraduju sa pravosuđem, već i drugim osobama koje su identificirane kao potencijalne žrtve / potencijalne žrtve trgovine ljudima, sprečavanje trgovine ljudima kroz veću svijest javnosti i intenziviranje regionalne saradnje u borbi protiv trgovine ljudima.

Druge strukture u borbi protiv trgovine ljudima

Nacionalni referalni mehanizam za identifikaciju, upućivanje i pomoć žrtvama trgovine ljudima (NRM) ustanovljen je 2005. godine, zajedno s Nacionalnom udarnom grupom za trgovinu ljudima, odgovornom za pružanje tehničke pomoći pri implementaciji. Ured nacionalnog koordinatora za borbu protiv trgovine ljudima nalazi se u MUP-u i zadužen je za koordinaciju svih aktivnosti na borbi protiv trgovine ljudima u zemlji. Sporazum o saradnji za funkcioniranje NRM-a je revidiran i ponovo potpisan 2012. godine⁴². Državni odbor za borbu protiv trgovine ljudima, proširen 2014. godine⁴³, je ključno tijelo Vlade odgovorno za koordinaciju nacionalnih i internacionalnih institucija u polju borbe protiv trgovine ljudima i implementacije nacionalnih strategija u tom polju.

41 Usvojen Odlukom br. 115 od 17. 2. 2016.

42 Sporazum o saradnji u vezi funkcioniranja Nacionalnog referalnog mehanizma za žrtve i potencijalne žrtve trgovine ljudima (NRM) od 15. juna 2015. godine.

43 Uredba Premijera broj 179 od 19. juna 2014. godine "O uspostavi Državnog odbora za borbu protiv trgovine ljudima".

Odborom predsjedava ministar unutrašnjih poslova, a članovi uključuju predstavnike direktora Državne obavještajne službe (SHISH) te zamjenike ministara resornih ministarstava.

Nadženi organ⁴⁴ formiran na osnovu Zajedničke instrukcije (RA) je struktura koja upravlja provedbom NRM u svim predmetima potencijalnih žrtava trgovine ljudima, koji su identificirani i upućeni na osnovu ovog Mehanizma u skladu sa SOP-om. Nadležni organ osigurava zaštitu prava i pomoći žrtvama i potencijalnim žrtvama trgovine ljudima, te koordinira i vrši nadzor nad aktivnostima funkcionalne zavisnosti svakog člana Nadležnog organa u centru i na osnovu identifikacije, upućivanja, zaštite i pomoći žrtvama i potencijalnim žrtvama trgovine ljudima.

Standardne operativne procedure (SOP) za identifikaciju i upućivanje žrtava i potencijalnih žrtava trgovine ljudima⁴⁵ usvojene su 2011., s ciljem unapređenja identifikacije i upućivanja žrtava i potencijalnih žrtava, uključujući i sve tipove eksploatacije, te usluge zaštite i pomoći. SOP-ovi uključuju i specifične indikatore za inicijalnu identifikaciju trgovine ljudima na granici, unutar i izvan teritorije Albanije. Nadležne vlasti za formalnu identifikaciju žrtava trgovine su **specijalisti u Sektoru za borbu protiv trgovine i socijalni radnik Regionalnog ureda Državne službe socijalnog rada**. SOP ovi su revidirani 2017., tako da uzmu u obzir specijalizirane sektorske i intersektorske / multidisciplinarnе intervencije, povećano učesće institucija Vlade u početnoj identifikaciji i razumijevanju trgovine ljudima, a ne samo reintegraciju žrtava trgovine ljudima i povećan tranzit ranjivih migranata kroz zemlju. Dokument je dostavljen resornim ministarstvima na njihove komentare, a oni će biti uneseni u dokument. Dokument će uskoro biti dostavljen Vijeću ministara na usvajanje.

Briga za žrtve i potencijalne žrtve

Brigu o žrtvama i potencijalnim žrtvama prvenstveno pružaju skloništa za prihvata i reintegraciju žrtava: jedan vode vlasti, tri vode nevladine organizacije. Od 2007., ta četiri skloništa rade zajedno i priznaju se kao Nacionalna koalicija skloništa za borbu protiv trgovine, a pružaju usluge rehabilitacije i reintegracije onim slučajevima koje nadležne vlasti identificiraju i upute. Državni budžet pokriva troškove hrane za sva skloništa, a od 2015. i platu za 12 socijalnih radnika u 2 skloništa koje vode NVO-i. Tokom 2016. podrška je proširena na ukupno 24 uposlenika u sva tri skloništa koja vode NVO i, a 2017. godine državni budžet je proširio podršku za tri skloništa koja vode NVO-i na ukupno 30 uposlenika. Od juna 2014. sve žrtve i potencijalne žrtve imaju besplatnu zdravstvenu zaštitu.

Muškarci žrtve trgovine koji dobiju pomoć smještaju se u iznajmljene stanove, a ne u skloništa koja vode NVO-i, a samo jedan od tri skloništa koje NVO-i vode pruža specijalizirane

44 Uredba Premijera broj 582 od 27. jula 2011. godine "O saglasnosti za Standardne operativne procedure za identifikaciju i upućivanje žrtava / potencijalnih žrtava trgovine ljudima".

45 Zajednička instrukcija broj 3799 od 8. jula 2014. godine "O uspostavi Nadležnog organa za identifikaciju, upućivanje, zaštitu i reintegraciju žrtava / potencijalnih žrtava trgovine ljudima.

usluge žrtvama trgovine mlađim od šesnaest godina. Od 2015. godine, Vlada Albanije djeci žrtvama trgovine osigurava besplatne knjige za školu.

Po zakonu, žrtve i potencijane žrtve imaju pravo na besplatnu pravnu pomoć, savjet i zastupanje tokom krivičnih istraga i postupaka.⁴⁶ Stranci žrtve trgovine ljudima u Albaniji imaju pravo na iste usluge kao i domaće žrtve. Nedavne izmjene Krivičnog zakona i Zakona o krivičnom postupku konkretno spominju unutrašnju trgovinu ljudima, kao i mjere bolje osiguravanja pravde za žrtve. Međutim, u praksi je pristup naknadi za identificirane žrtve trgovine i dalje problematičan, jer se od žrtava traži da pokrenu zaseban parnični postupak.

Statistički podaci

Prema podacima Nacionalnog koordinatora za borbu protiv trgovine, tokom 2017. identificirano je 105 žrtava i potencijalnih žrtava, od čega je 26 žrtava, a 79 potencijalnih žrtava trgovine ljudima. Od 105 identificiranih, 80 su bile žene i 25 muškarci, a 56 su bili djeca. Uz to, 95 su bili albanski državljani, a 9 državljani trećih zemalja. Međutim, niko od 9 stranih državljana se nije smatrao dijelom mješovitih migracijskih tokova u zemlji.

*Uspješna praksa*⁴⁷

Zaštita i pomoć za žrtve trgovine ljudima je u Albaniji i dalje dobra. Tri skloništa koje vode NVO-i i Nacionalni centar za žrtve trgovine, koji vodi Vlada, pružaju sveobuhvatnu direktnu pomoć, s fokusom na rehabilitaciju i konačnu reintegraciju žrtava. Pomoć uključuje osnovne potrebe kao što su hrana i smještaj, psihosocijalna podrška, zdravstvena i pravna pomoć, te mogućnost školovanja. Skloništa dodatno i prate slučajeve nakon reintegracije.

Vlada Albanije je 2016. počela koristiti svoj Specijalni fond / Fond za kompenzaciju, koji koristi sredstva oduzeta od identificiranih trgovaca i tako pruža pomoć i zaštitu žrtvama. Sredstva se dodjeljuju Nacionalnom prihvatnom centru za žrtve trgovine, NVO-u Različiti i jednaki, te NVO-u Aksion Plus.

Od 2014. Vlada Albanije vodi besplatnu SOS liniju za žrtve trgovine. SOS linija vodi se kroz mobilnu aplikaciju pod nazivom "Prijavi! Spasi!"⁴⁸ koja se može preuzeti preko platforme GooglePlay i korisnicima omogućava da uz zaštitu povjerljivosti prijave potencijalne žrtve trgovine ljudima.

Dodatno, već četiri godine, MUP i Ured nacionalnog koordinatora, u saradnji s državnim institucijama i međunarodnim organizacijama, organiziraju ljetne kampanje i kampanje izgradnje svijesti zajednice o trgovini ljudima. Uz to, već 4 godiine organiziraju i "Mjesec borbe protiv trgovine ljudima", koji se dešava u mjesecu oktobru, koristeći kao osnov Dan Evropske unije za borbu protiv trgovine ljudima, 18. oktobar.

46 Međunarodni centar za razvoj migracijske politike (2015): Assessment of the National and Transnational Referral Mechanism for Victims of Trafficking in Albania.

47 Uspješna praksa za svaku zemlju uključuje prvenstveno primjere identificirane kroz ankete s akterima

48 Raporto! Shpeto!

Dostupno na: <https://play.google.com/store/apps/details?id=com.logtomobile.raportoshpeto&hl=en>

Albanska državna policija istražila je tokom 2016. i krivično gonila 69 slučajeva trgovine ljudima, sa 69 optuženika, za razliku od 80 slučajeva sa 90 osumnjičenih koji su bili predmet istrage tokom 2015. Podaci za 2017. godinu govore o 69 dokazanih predmeta za 80 optuženih lica, od čega je 7 osuđeno prema članovima 110. i 128/b Krivičnog zakona u odnosu na 24 osuđena lica pred sudovima u Albaniji, za razliku od 11 u 2015. godini.

Prepreke

Ograničeni resursi koji se iz državnih budžeta raspoređuju na implementaciju Nacionalnog akcionog plana i dalje su izazov. Odgovornost je svakog ministarstva da troškove implementacije Akcionog plana uključi u svoje budžete, čime se otežava objektivan pristup dostupnim sredstvima za implementaciju i Strategije i Akcionog plana.

Nadalje, uprkos uspješnom krivičnom gonjenju 24 trgovca ljudima u 2016., policijski organi i dalje protiv osumnjičenih trgovaca ljudima podnose prijave za blaža djela, kao što su krivično djelo eksploatacije u svrhu prostitucije. time još uvijek postoji zabuna između ova dva djela.

Dodatni izazov naglašava se činjenicom da uprkos značajnom broju identificiranih žrtava i potencijalnih žrtava u Albaniji, među mješovitim migracijskom tokovima koji su u tranzitu u regiji nisu identificirane potencijalne žrtve. Kako su standardne operativne procedure u Albaniji nedavno izmijenjene u nastojanju da se ovaj jaz smanji, Vlada Albanije će trebati podršku da počne s primjenom novih procedura i unaprijedi svijest u pogledu promjena koje će nastati kad dokument bude usvojen.

Prema novom Nacionalnom akcionom planu, a kako to identificira Ured nacionalnog koordinatora, područja koja treba unaprijediti uključuju, između ostalog:

- Bolje provođenje zakona (policija, tužilaštvo) i odgovor sudova u vezi primjene važećih zakona, da se osigura uspješan proces krivičnog gonjenja/suđenja, uz poštovanje i osiguravanje zaštite prava žrtava i potencijalnih žrtava;
- naponi na djelotvornijoj prevenciji trgovine ljudima, uključujući socijalni sistem koji dalje bolju zaštitu, stvaranje ekonomsko-socijalnih mogućnosti i drugih opcija za osiguravanje egzistencije;
- unapređenje prekogranične i međunarodne saradnje;
- ustanovljavanje i implementacija mehanizma za monitoring, evaluaciju i reviziju odgovora na trgovinu ljudima, te unapređenje informacionog sistema i prikupljanja podataka o trgovini ljudima;
- prevencija i ukidanje trgovine djecom, kroz unapređenje sistema zaštite djeteta i primjenu postojećih standarda;⁴⁹
-
-

49 Vlada Republike Albanije, The National Strategy on the Fight Against Trafficking of Human Beings and the Trafficking of Children, 2014 – 2017, dostupno na: http://www.mb.gov.al/files/priorities_files/16-04-19-04-28-19The_national_strategy_on_the_fight_against_trafficking_of_human_beings_and_the_trafficking_of_children.pdf

- doprinos uspješnoj reintegraciji žrtava i potencijalnih žrtava trgovine, te podrška Nacionalnoj koaliciji skloništa za borbu protiv trgovine ljudima u pružanju održivih usluga.

3.2. BOSNA I HERCEGOVINA

Tabela 2. – Trgovina ljudima - rangiranje po godinama (Izveštaj o trgovini ljudima, Bosna i Hercegovina)

2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
1	1	2	2	2WL	2	2	2

Propisi

BiH ima složenu institucionalnu i zakonodavnu strukturu, jer se sastoji od dva entiteta i jednog distrikta: Federacije Bosne i Hercegovine (FBiH), Republike Srpske (RS), i Distrikta Brčko. To za rezultat ima nekoliko pravnih sistema, jurisdikcija i institucija nadležnih da se bave trgovinom ljudima na nivou države, entiteta, distrikta i kantona. Institucionalna struktura naročito je izazovna kad se radi o složenim i višestranim krivičnim djelima kao što je trgovina ljudima, koja traže sveobuhvatan, multidisciplinarni i holistički pristup.⁵⁰ Zakoni koji se bave trgovinom ljudima u BiH uključuju zakone o krivičnom postupku na svim nivoima, kao i zakone o zaštiti svjedoka.

BiH je usvojila dva bitna podzakonska akta, kojima se osigurava zaštita žrtava trgovine ljudima: Pravilnik o zaštiti stranih žrtava trgovine ljudima (Pravilnik) i Pravila o zaštiti žrtava trgovine ljudima i žrtava-svjedoka koji su državljani BiH (Pravila). Pravilnik o zaštiti stranih žrtava je 2013. postao zakon. Usvajanje novog Pravilnika je u toku. Pravila su podzakonski akt, usvojen na nivou države, ali ne i formalno obavezujući za nivo entiteta i distrikta. Pravilima se uspostavljaju procedure za identifikaciju, zaštitu i pomoć žrtvama, te naznačavaju zadaci nadležnih vlasti na različitim nivoima državne uprave u BiH, kao i mehanizmi saradnje s civilnim društvom. Pravila predstavljaju temelj za ustpostavu Nacionalnog referalnog mehanizma u skladu s međunarodnim standardima.

Nacionalne strategije i akcioni planovi

BiH je do sada usvojila i implementirala tri Akciona plana (2001 – 2003; 2005 – 2007. i 2008 – 2012.) i zemlja je usvojila i implementirala svoju prvu Strategiju o borbi protiv trgovine ljudima za period 2013 – 2015. Sadašnji (četvrti) Akcioni plan za borbu protiv trgovine ljudima u Bosni i Hercegovini za period 2016 – 2019. usvojen je 31. 12. 2015. Njegovi strateški ciljevi fokusiraju se na izgradnju kapaciteta zakonodavnog okvira BiH, te unapređenje saradnje s ciljem bolje podrške i zaštite žrtava i potencijalnih žrtava trgovine ljudima.

⁵⁰ Zakoni o krivičnom postupku, zakoni o zaštiti svjedoka pod prijetnjom i ranjivih svjedoka na nivou države i entiteta daju dosta bitnih mjera za zaštitu svjedoka-žrtava trgovine ljudima tokom krivičnog postupka (vidjeti dio o zaštiti prava svjedoka u krivičnom postupku).

Nacionalni referalni mehanizam (NRM)

NRM je ustanovljen 2000. godine. Osnovni cilj mu je da osigura poštivanje ljudskih prava žrtava trgovine ljudima, te da osigura djelotvoran način da se žrtve upute na usluge. Predstavlja temelj za strateško planiranje aktivnosti na borbi protiv trgovine, te harmonizaciju i izmjenu zakona tako da se usklade s međunarodnim standardima. Time se stvara djelotvoran sistem kroz koji se žrtve i potencijalne žrtve mogu obraditi i dobiti pomoć. Tri stuba ove institucije su:

Državni koordinator za borbu protiv trgovine ljudima, koji je zadužen za predvođenje i koordinaciju svih napora države na strateškom nivou. Odsjek za borbu protiv trgovine ljudima omogućava upućivanje i saradnju između različitih stubova NRM-a.

Udarne grupe za borbu protiv trgovine ljudima i organizirane ilegalne migracije je mehanizam koji osigurava koordinaciju brojnih agencija za provođenje zakona na nivou države, entiteta, distrikta i na lokalnom nivou. Taj tim je pod direktnom nadležnošću Glavnog tužioca BiH, sa značajnim budžetom, da se osigura bolje krivično gonjenje predmeta i razmjena operativnih podataka u vezi s trgovinom ljudima.

Regionalni monitoring timovi (RMT) su multidisciplinarni timovi u kojima su predstavnici javnih vlasti iz širokog spektra agencija vlasti. U zemlji postoje četiri tima, što ih čini dostupnijim na lokalnom nivou, Smjernice za RMT-ove za borbu protiv trgovine ljudima (Smjernice za RMT-ove) nadležnim vlastima nude listu indikatora trgovine ljudima, te usmjerenje u koracima koje treba slijediti tokom procesa identifikacije. Na osnovu uvida u dokumente u svrhu izrade ovog izvještaja, akteri u borbi protiv trgovine ljudima trenutno revidiraju Smjernice za RMT-ove, uz podršku IOM-a, i finansiranje ovog projekta koji finansira JTIP.

Druge strukture relevantne za borbu protiv trgovine ljudima

Postoje još dvije javne ustanove sa značajnom ulogom u borbi protiv trgovine ljudima. To su Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice i **Ministarstvo sigurnosti – Sektor za imigraciju i Služba za poslove sa strancima**. Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice koordinira i administrira sredstva državnog budžeta dodijeljena za zaštitu i pomoć žrtvama trgovine ljudima koji su državljani BiH. Sektor za imigraciju i Služba za poslove sa strancima zaduženi su za rad sa žrtvama, dodjelu odgovarajućih resursa i koordinaciju sa drugim sigurnosnim agencijama, da bi se garantirala njihova zaštita.

Briga o žrtvama i potencijalnim žrtvama

Žrtve u BiH imaju pravo na fizičku zaštitu, zaštitu privatnosti i identiteta, siguran smještaj, medicinsku pomoć, pravni savjet o pravima na jeziku koji razumiju, pravnu pomoć tokom krivičnih postupaka, školovanje i mogućnost obučavanja, pomoć pri zapošljavanju, te druge socijalne mere u zavisnosti od dostupnih sredstava. Kad se osoba identifikira kao potencijalna žrtva, može dati saglasnost za smještaj u sklonište.

Ti centri trenutno dobijaju sredstva od vlasti, a vode ih dvije nevladine organizacije, MFS-Emmaus (za pomoć i zaštitu i stranih i domaćih žrtava) i Medika Zenica (samo strane žrtve). Pomoć obično traje 3 do 6 mjeseci, s godišnjim izdvajanjem Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice za žrtve u iznosu od 60.000 KM. To žrtvama omogućava da imaju određeni stepen slobode, te nisu prisiljene da tokom reintegracije ostanu u smještaju.

Neregularni migranti koje detektiraju policijske agencije, uključujući graničnu policiju, upućuju se na Službu za poslove sa strancima, koja obavlja preliminarni screening detektiranih migranata. Migranti koji iskažu namjeru da traže azil upućuju se u otvoreni azilantski centar u mjestu Delijaš, dok se drugi detektirani migranti upućuju u zatvoreni imigrantski centar. U vrijeme rada na ovom izvještaju, azilantski centar je pun, što znači da migranti često ne mogu dobiti smještaj. U nekim slučajevima, naročito ranjivi migranti i tražioci azila upućuju se na NVO MFS-EMMAUS.

Statistički podaci

Ministarstvo sigurnosti – Odjel za borbu protiv trgovine ljudima izvještava da su tokom 2017. identificirane 83 žrtve i potencijalne žrtve trgovine ljudima. Od te brojke, 36 su odrasle osobe, a 47 maloljetnici, te 58 žene žrtve trgovine, a 25 muškarci. 81 su državljani BiH, što je logično s obzirom na činjenicu da su mješoviti migracijski tokovi počeli tek nedavno. Osnovni tip eksploatacije je prisilno prosjačenje, sa 52 slučaja, a ovaj vid uglavnom pogađa djecu.

Uspješna praksa

Različiti zakonodavni dokumenti u BiH konkretno obrazlažu inicijalni rad sa žrtvama i potencijalnim žrtvama nakon inicijalne identifikacije. To su procedure od kritičnog značaja, jer uspostavljaju sve od pružanja neposredne i hitne medicinske pomoći do smještaja osobe u sklonište. Ti procesi uključuju službenike javnih ustanova, kao i osoblje nevladinih organizacija i civilnog sektora, koji doprinose svojim specijaliziranim znanjima.

Nakon inicijalnog smještaja, obavlja se serija intervjuja da bi se, u skladu s indikatorima, ustanovilo da li se radi o žrtvi ili o potencijalnoj žrtvi. Postupak se dalje prenosi na tužilaštvo, gdje se daje zvanično određenje statusa i otvara se krivični predmet.

Prepreke

Pošto krivični predmeti dugo traju, identificirane žrtve trgovine sve duže ostaju u skloništima. Dugi postupci mogu voditi i ka reviktimizaciji žrtava i u smislu zaštite predstavljaju izazov. Još uvijek postoje značajna pitanja u pogledu nezavisnosti i efikasnosti pravosuđa.

Čak i uz odgovarajući zakonski okvir, postoji nedostatak prave identifikacije, što dovodi do neefikasnog krivičnog gonjenja i zaštite žrtava. Za početak, termini koje zakoni koriste nisu dobro definirani. Termini “žrtva”, “potencijalna žrtva” i “identificirana žrtva” nisu u propisima jasno definirani, što dovodi do brojnih neregularnosti. Predmeti se stalno

“spuštaju” na prekršaje, čime se ograničava napredak u predmetima koji se tiču istrage velikih mreža, te adekvatnog kažnjavanja trgovaca. Vlasti se bore i da se prilagode novim oblicima regrutiranja za trgovinu ljudima, kao što su online aktivnosti.

3.3. BIVŠA JUGOSLOVENSKA REPUBLIKA MAKEDONIJA

Tabela 3. – Trgovina ljudima – rangiranje po godinama (Izveštaj o trgovini ljudima, Makedonija)

2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
2	1	1	1	1	1	2	2

Propisi

U protekle dvije godine nije bilo izmjena zakonskog okvira za borbu protiv trgovine ljudima u bivšoj jugoslovenskoj republici Makedoniji. Okvir se sastoji od Krivičnog zakona, Zakona o strancima, azilu i privremenoj zaštiti, Zakona o zaštiti svjedoka, Zakona o krivičnom postupku, Zakona o osnovnom i srednjem obrazovaju, te zakonâ o dobrovoljnom radu, zdravstvenoj zaštiti i zdravstvenom osiguranju, zaštiti djeteta, porodičnom, te o maloljetničkoj pravdi. Kao odgovor na mješovite migracijske tokove koji su se desili 2015. i 2016., Nacionalna komisija za borbu protiv trgovine ljudima i ilegalne migracije izradila je Standardne operativne procedure za obradu ranjivih kategorija migranata (2015.) te Standardne operativne procedure za rad s djecom bez pratnje i djecom razdvojenom od porodice (2016.). S obzirom na veliki broj neregularnih prelazaka, migranti se često nađu u situaciji rizika od zloupotrebe i eksploatacije. To je dovelo do povećanja broja slučajeva trgovine ljudima, koji traže adekvatnu identifikaciju. U tom cilju je Nacionalna komisija izradila Opšte indikatore za inicijalnu/preliminarnu identifikaciju pretpostavljenih i potencijalnih žrtava trgovine ljudima u mješovitim migracijskim tokovima (2016.). Makedonija ima Standardne operativne procedure za postupanje sa žrtvama trgovine ljudima. Posljednja revizija tog dokumenta bila je 2010.

Nacionalne strategije i akcioni planovi

Od 2006. je Nacionalna komisija izradila četiri Nacionalne strategije i Akciona plana. Svi su trajali po četiri godine. Četvrta Nacionalna strategija i Akcioni plan za borbu protiv trgovine ljudima i ilegalne migracije u Republici Makedoniji (2017 – 2020.) usvojena je 2017. Taj dokument predviđa konkretne aktivnosti na unapređenju identifikacije i upućivanja žrtava i potencijalnih žrtava, te generalne mjere za identifikaciju migranata u ranjivim situacijama, uz monitoring novih trendova trgovine ljudima u zemlji.

Nacionalna komisija za borbu protiv trgovine ljudima i ilegalne migracije (Nacionalna komisija)

Nacionalna komisija je tijelo koje okuplja različite aktere i koordinira napore na borbi protiv trgovine ljudima. Predvodi je Nacionalni koordinator,⁵¹ a čine je Zamjenik nacionalnog koordinatora, sekretar i članovi Komisije. Od 2003., u Komisiji djeluje i Sekretarijat⁵² i implementira odluke Komisije i Podgrupe za borbu protiv trgovine djecom, ustanovljene 2003.⁵³

Druge strukture relevantne za borbu protiv trgovine ljudima

Ured nacionalnog referalnog mehanizma je od 2009. institucija u Odjelu za jednake mogućnosti Ministarstva za rad i socijalnu politiku. Osnovni zadatak mu je da osigura identifikaciju, pomoć i zaštitu žrtava trgovine ljudima, naročito maloljetnika, bez obzira na nacionalnost, etničku pripadnost, životnu dob ili spol date osobe. U izvršenju svog mandata surađuje s drugim institucijama i akterima.⁵⁴

Podgrupa za borbu protiv trgovine djecom ustanovljena je 2003. Glavni ciljevi su usmjereni na prevenciju i zaštitu djece žrtava trgovine ljudima, koordinaciju saradnje s drugim relevantnim akterima, te monitoring situacije vezane za borbu protiv trgovine djecom. Godišnji operativni planovi se izrađuju i prate kroz godišnje izvještaje koji se podnose Nacionalnoj komisiji. Podgrupu vodi predsjedavajući, koji je savjetnik iz Odjela za jednake mogućnosti Ministarstva za rad i socijalnu zaštitu.⁵⁵

Nacionalni izvjestilac je ustanovljen 2009. godine, na prijedlog Nacionalne komisije. Izvjestilac ima širok mandat, koji uključuje izvještavanje o aktivnostima poduzetim u borbi protiv trgovine ljudima, prikupljanje i analizu podataka od relevantnih partnera, te monitoring implementacije Nacionalnog akcionog plana, uz analizu njegovog uspjeha. Nacionalni izvjestilac daje preporuke za primjenu zakona i politika rada u borbi protiv trgovine ljudima, što doprinosi unapređenju sveukupnog institucionalnog odgovora.

51 Vlada je na sjednici održanoj 30. 1. 2017. usvojila odluku o imenovanju Nacionalnog koordinatora i članova Nacionalne komisije.

52 Članovi predstavljaju međunarodne organizacije, udruženja građana i stručnjake iz vladinih institucija: MUP-Sektor za borbu protiv trgovine ljudima, Ministarstvo rada i socijalne politike – nacionalni referalni mehanizam, Američka ambasada, ICMPD, OSCE, IOM, UNHCR, Regionalni centar MARRI, "Open Gate", "For Happy Childhood", "Semper", "Ezerka" i Crveni krst Republike Makedonije.

53 Predsjedavajući je savjetnik za zaštitu i prevenciju trgovine ljudima u Nacionalnom referalnom mehanizmu, a članovi uključuju: MUP – Sektor za borbu protiv trgovine ljudima, CGRM-MUP, Američku ambasadu u Skoplju; ICMPD, OSCE, GIZ, IOM, "Open Gate", "For Happy Childhood", "Equal Opportunities", te zamjenik ombudsmana koji je vanjski član/posmatrač.

54 Nacionalna strategija za borbu protiv trgovine ljudima i ilegalne migracije u Republici Makedoniji 2017-2020.

55 Podgrupa ima 13 članova: MUP, Ministarstvo rada i socijalne zaštite, organizacije civilnog društva (uključujući "For a Happy Childhood", "Open Gate", "Equal Opportunities"), te međunarodne organizacije kao što su IOM, ICMPD i GIZ. Zamjenik ombudsmana za zaštitu prava djeteta u podgrupi ima status posmatrača.

Lokalne komisije za borbu protiv trgovine ljudima i ilegalne migracije ustanovljene su 2013. i 2014. u opštinama Tetovo, Bitola i Štip. Kao odgovor na povećani broj migranata tokom 2015. i 2016, još tri lokalne komisije ustanovljene su u opštinama Đevđelija, Veles i Prilep.

Nacionalna jedinica za suzbijanje krijumčarenja migranata i trgovine ljudima (Radna grupa) ustanovljena je 13. 2. 2018. Radnu grupu čini 55 zvaničnika: dva tužioca, 32 službenika MUP-a, te 21 kontakt-tačka (također iz MUP-a). Svih 55 članova su iz različitih odjela iz Biroa za javnu sigurnost (MUP) (Sektor za granične poslove i migracije/regionalni centri za granične poslove/jedinice Odjela za borbu protiv organiziranog i teškog kriminala/jedinice iz Sektora za unutrašnje poslove) i javni tužioci iz Ureda javnog tužioca za borbu protiv organiziranog kriminala.

Mobilni timovi za identifikaciju ranjivih kategorija i žrtava trgovine ljudima ponovo su ustanovljeni 5. 2. 2018. Radit će na 4 lokacije (gradovi) na identifikaciji, upućivanju i reintegraciji ranjivih kategorija i žrtava trgovine ljudima.

Briga o žrtvama

Postoji nekoliko centara koji pružaju brigu o žrtvama i potencijalnim žrtvama. To su vladin Centar za žrtve trgovine ljudima, koji je javno sklonište, a otkako je ustanovljen 2011. vodi ga Ministarstvo za rad i socijalnu zaštitu. Tu se smještaju potencijalne i identificirane žrtve trgovine ljudima, domaći ali i strani državljani kojima je odobren privremeni boravak. Direktnu pomoć u skloništu pružaju dvije nevladine organizacije, “Za sretno djetinjstvo” i “Otvorena vrata – La Strada”.

Što se tiče smještaja migranata u ranjivim situacijama, Centar za tražioce azila u Skoplju, ustanovljen 2009, vodi Ministarstvo za rad i socijalnu zaštitu. Centar pruža smještaj, hranu, usluge socijalne zaštite, te rekreativne aktivnosti za tražioce azila. Smještajni prostor za ranjive migrante i tražioce azila “Sigurna kuća Jezuitske izbjegličke službe” ustanovljen je 2015. i vodi ga Jezuitska izbjeglička služba, ali je u nadležnosti Ministarstva za rad i socijalnu zaštitu. Prihvatni centar za strance, ustanovljen 2001, vodi MUP i tamo su smješteni strani državljani, uključujući žrtve i potencijalne žrtve. Osobe smještene u Centru za strance dobijaju medicinsku pomoć i zaštitu, pravni savjet i zastupanje, psihosocijalnu podršku, kao i usluge povratka i reintegracije.

Statistički podaci

Samo su 34 žrtve identificirane u periodu od 2013. do 2016. od kojih su 22 bili djeca. 25 od ukupno identificiranih bili su državljani Makedonije, a 9 strani državljani. Žrtve su uglavnom bile žene, izložene seksualnoj i radnoj eksploatacij, prisilnom braku i prosjačenju. Identificirani strani državljani žrtve trgovine ljudima uglavnom su bili iz regije Zapadnog Balkana (Albanija, BiH, Kosovo/UNSC 1244, Srbija), kao i iz istočnoevropskih zemalja kao što su Rumunija i Ukrajina.

Tokom 2017. samo su dvije žrtve formalno, a neke potencijalne žrtve preliminarno identificirane, ali vlada još uvijek radi na finalizaciji statističkih podataka. Jedan ključni informant je objasnio da su potencijalne žrtve među migrantima uglavnom muškarci, životne dobi od 14 do 16 godina, iz ruralnih područja, lošeg ekonomsko-socijalnog i obrazovnog statusa.

Dodatne informacije dobijene kroz intervjuje ukazuju da su makedonski državljani koji su potencijalne žrtve i koji su bili predmet trgovine unutar zemlje uglavnom životne dobi 16-18, iz istočnog i centralnog dijela zemlje, iz porodica lošeg ekonomsko-socijalnog statusa.

Uspješna praksa

Uspješna praksa u identifikaciji i brizi za žrtve i potencijalne žrtve trgovine ljudima u Makedoniji uključuje jaku koordinaciju između institucija i organizacija koje se bave borbom protiv trgovine ljudima, što se ostvaruje kroz jasno ustanovljen sistem od trenutka detekcije do pružanja brige.

Neki od ključnih primjera dobre prakse koje treba pomenuti su sljedeći:

- Ministarstvo za rad i socijalnu politiku otvorili je dva dnevna centra za djecu na ulici, u blizini Skoplja i Bitole. Ti centri su eksplicitno organizirani kao primjer dobre prakse u sklopu Kompendijuma dobre prakse Vijeća Evrope za implementaciju Konvencije o postupanju protiv trgovine ljudima.⁵⁶ Na osnovu intervjua sa stručnjacima, činjenica da se toj djeci nudi dom, hrana i kupanje, bez obzira na to koliko kratko borave, ima pozitivne efekte.
- Jedinica za suzbijanje trgovine ljudima i ilegalne migracije je jedinica u sklopu MUP-a koju čine inspektori čiji je fokus specifično na trgovini ljudima i krijumčarenju migranata. Jedinica je ranije imala “dislocirane inspektore” u nekoliko većih gradova u Makedoniji. Ti inspektori su radili u različitim sektorima MUP-a, ali su bili pod direktnom komandom Jedinice. Pošto se to pokazalo kao dobra praksa, podnesena je inicijativa da se dislocirani inspektori ponovo rasporede, s novim opisom poslova, te da ih se rotira kao članove radne grupe i mobilnih timova na lokalnom nivou.⁵⁷
- NVO “Za sretno djetinjstvo” već šest godina organizira mobilne timove za socijalni rad s djecom na ulici. Time se olakšava detekcija zloupotrijebljene djece koja se tjeraju na prosjačenje. Timove čine tri studenta socijalnog rada Instituta za socijalni rad i socijalnu politiku Filozofskog fakulteta “Ćiril i Metodije” Univerziteta u Skoplju, koji rade direktno s djecom na ulici. Metodologija timova je vrlo specifična, jer svaki socijalni radnik ima definiranu ulogu. To prodrumijeva direktni angažman s djecom i njihovim roditeljima, da bi se izgradila kompletna slika okolnosti u kojima žive i potreba koje imaju, da im se pomogne da se sklone sa ulice i vrata u školu. Timovi isto tako opserviraju i mapiraju

56 Sekretarijat Konvencije Vijeća Evrope o akciji protiv trgovine ljudima (GRETA i komitet potpisnica) (godina nepoznata, vjerovatno 2017). Compendium of good practices on the implementation of the Council of Europe Convention on Action against Trafficking in Human Beings. Strasbourg; Vijeće Evrope.

57 Mobilni timovi i Jedinica za borbu protiv trgovine ljudima i krijumčarenja migranata ponovo su uspostavljeni 5. odnosno 13. 2. 2018, kad su ministri (MUP i Min. rada i soc. zaštite) potpisali odluke.

trendove vezane za lokaciju i broj, te obavještavaju policiju da bi se mogao pokrenuti i odgovarajući zakonski odgovor.

- NVO Otvorena vrata – La Strada učestvuje u ranoj detekciji i inicijalnoj zaštiti žrtava i potencijalnih žrtava. Kad socijalni radnik otkrije visokorizičnu žrtvu ili potencijalnu žrtvu trgovine ljudima, ili žrtvu nasilja u porodici, slučaj se prosljeđuje NVO-u, koji se direktno angažira na slučaju. Metodologija rehabilitacije i reintegracije često uključuje i članove porodice žrtve, posebno u slučaju maloljetnika. Takav rad uključuje i radionice o prevenciji trgovine ljudima u obrazovnim ustanovama.

Prepreke

Kako MUP naglašava, nedostaju prevodioci za neke jezike; barijere za saradnju s određenim susjednim zemljama; nedostatak operativne saradnje u regiji na istrazi visokorangiranih pripadnika organiziranih kriminalnih grupa predstavljaju ključne izazove za istragu i krivično gonjenje djela krijumčarenja migranata i trgovine ljudima. Dodatne prepreke su i nedovoljni ljudski resursi, naročito nedostatak policajaca na lokalnom nivou.

Predstavnici Nacionalnog referalnog mehanizma identificirali su sljedeće izazove:

- ograničen broj kvalificiranih socijalnih radnika obučeni da identificiraju žrtve trgovine ljudima;
- nedostatak finansijskih sredstava za NVO-e;
- Nema fonda za kompenzaciju za identificirane žrtve trgovine ljudima;
- neodovoljna sredstva za programe rehabilitacije i reintegracije žrtava;
- organizacioni izazovi na lokalnom nivou.

Postoji i identificirana potreba da se ojača svijest o kulturnoj senzibilnosti među akterima koji se bave borbom protiv trgovine ljudima, naročito u radu s migrantskom populacijom. I na kraju, predstavnici NVO-a navode da je potrebno ojačati kapacitete i u identifikaciji i u prevenciji, naročito u ranom životnom dobu (djeca predškolskog uzrasta i osnovci), te naglašavaju značaj rada s roditeljima (naročito s romskom populacijom).

3.4. CRNA GORA

Tabela 5. – Trgovina ljudima – rangiranje po godinama (Izveštaj o trgovini ljudima, Crna Gora)

2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
2	2	2	2	2	2	2	2WL

Propisi

Zakonski okvir za borbu protiv trgovine ljudima u Crnoj Gori čine Krivični zakon, Zakon o krivičnom postupku, Memorandum o saradnji u borbi protiv trgovine ljudima (izmijenjen 2013.), Zakon o strancima, Zakon o zaštiti svjedoka, Zakon o besplatnoj pravnoj pomoći,

Zakon o odgovornosti pravnih lica za krivična djela, Zakon o međunarodnoj pravnoj pomoći u krivičnim stvarima, Zakon o zaštiti ličnih podataka, Zakon o konfiskaciji imovine stečene kriminalnim radnjama, Zakon o naknadi štete žrtvama teških zločina (2015, stupanje na snagu odgođeno do ulaska Crne Gore u EU).

Nacionalne strategije i akcioni planovi

Vlada Crne Gore je 13. 9. 2012. usvojila novu "Strategiju za borbu protiv trgovine ljudima 2012 – 2018.". Akcioni planovi vezani za Strategiju se izrađuju svake dvije godine, a sadašnji akcioni plan pokriva period 2017 - 2018. Trenutni akcioni plan je 5. koji je usvojen u svrhu implementacije važeće Strategije.

Kancelarija nacionalnog koordinatora za borbu protiv trgovine ljudima

MUP-ova Kancelarija nacionalnog koordinatora za borbu protiv trgovine ljudima je krovna institucija za borbu protiv trgovine ljudima u Crnoj Gori. Šef te kancelarije je Nacionalni koordinator za borbu protiv trgovine ljudima (Nacionalni koordinator). Osnovna uloga Kancelarije je da koordinira aktivnosti vlade, NVO-a i međunarodnih organizacija aktivnih u polju borbe protiv trgovine ljudima. Nacionalna kancelarija radi i na usklađivanju domaćih propisa s međunarodnim pravnim standardima vezanim za trgovinu ljudima. Uz to, Nacionalna kancelarija finansira i skloništa za žrtve trgovine, kao i vladinu SOS-liniju za žrtve trgovine, te preventivne aktivnosti.

Druge strukture relevantne za borbu protiv trgovine ljudima

Nacionalna radna grupa vrši monitoring implementacije Strategije. Njome predsjedava Nacionalni koordinator, a članovi su predstavnici ministarstava, Kancelarije glavnog državnog tužioca, Vrhovnog suda, Inspekcije rada, Ombudsmana za djecu, te predstavnici relevantnih NVO-a. Uz to, ulogu posmatrača imaju predstavnici Ambasade SAD-a u Podgorici, Delegacije EU u Crnoj Gori, Misije OSCE a, IOM-a i UNICEF-a.

Koordinaciono tijelo je ustanovljeno na operativnom nivou, uz predsjedavanje Nacionalnog koordinatora. Ovaj tim čine predstavnici svih institucija koje su potpisnice Sporazuma o saradnji u borbi protiv trgovine ljudima. Djeluju operativno u segmentima prevencije, identifikacije, krivičnog gonjenja izvršilaca, te zaštite žrtava trgovine ljudima. Svi postpisnici Sporazuma mogu raditi identifikaciju potencijalnih žrtava i o tome obavijestiti Upravu policije. To tijelo je zaduženo za direktno postupanje u konkretnoj situaciji kad se pojavi (potencijalna) žrtva trgovine ljudima, te usvaja individualizirani plan oporavka za svaku pojedinačnu žrtvu.

Tripartitna komisija sastoji se od predstavnika Kancelarije glavnog državnog tužioca, Vrhovnog suda i Uprave policije, a Kancelarija nacionalnog koordinatora za borbu protiv trgovine ljudima vrši monitoring procesa od identifikacije žrtve do konačne sudske presude.

Briga za žrtve i potencijalne žrtve

Od 2006. godine Kancelarija u potpunosti finansira funkcioniranje skloništa namijenjenog isključivo žrtvama i potencijalnim žrtvama trgovine ljudima, za inicijalni oporavak i druge vrste pomoći, uključujući smještaj, odjeću, obuću, režijske troškove, psihološku, pravnu, zdravstvenu i socijalnu pomoć, te edukativne radionice. Centar vodi NVO “Crnogorski ženski lobi”, po angažmanu Vlade. Sklonište može primiti 15 osoba, uz mogućnost razdvajanja djece i odraslih. Nakon odgovarajuće ocjene nadležnih institucija (policija, centar za socijalni rad u slučaju maloljetnika), korisnik ima mogućnost da tokom boravka izlazi iz skloništa. U skladu sa specifičnim potrebama svake pojedinačne žrtve, također na osnovu saradnje između osoblja skloništa i potpisnikâ Sporazuma o saradnji, za svaku žrtvu se izrađuju i implementiraju individualizirani planovi. Pomoć i zaštita se pružaju po principu dobrovoljnosti i uz pristanak žrtve nakon identifikacije. Žrtva se obavještava da će se pružiti sva potrebna pomoć i podrška, bez obzira na to da li će svjedočiti i učestvovati u sudskom postupku protiv trgovaca ili grupe, te da ima pravo na period refleksije od najviše 90 dana. Ako žrtva ne želi da saraduje ili da bude smještena u skloništu, obavještava se da, u slučaju da se predomisli, može pozvati vladinu SOS-liniju za borbu protiv trgovine ljudima ili najbližu policijsku stanicu.

Što se tiče smještaja migranata i tražilaca azila, tokom 2017. je većina detektiranih migranata iskazala namjeru da traži azil, te su smješteni u otvoreni azilantski centar. Kad je, u drugoj polovini 2017., centar bio potpuno popunjen, otvoren je smještaj u jednom hostelu, da se smjeste dodatni podnosioci zahtjeva. Crna Gora vodi i zatvoreni centar, gdje se smještaju detektirani neregularni migranti koji nisu tražili azil.

Statistički podaci

Na osnovu analize statističkih podataka, identificirane žrtve trgovine ljudima uglavnom su strani državljani, životne dobi 12-45, prvenstveno iz zemalja u regiji, uključujući Srbiju, Kosovo/UNSC 1244, Bosnu i Hercegovinu i Crnu Goru, kao i Ukrajinu i Bangladeš.⁵⁸ Tokom nekoliko godina, korisnice vladinog skloništa su uglavnom djevojke romske i egipatske populacije, kao potencijalne žrtve trgovine ljudima na osnovu stupanja u nezakonit brak (obično ugovoreni brakovi).

Tokom 2017., vlasti u Crnoj Gori ukupno su zaustavile 807 neregularnih migranata pri ulasku u zemlju. Skoro svi ti detektirani migranti tražili su azil i bili smješteni u azilantski centar i alternativni smještaj, a mali broj je smješten u zatvoreni centar. Tu populaciju uglavnom čine muškarci, a najveći dio je porijeklom iz Alžira, zatim iz Maroka, Sirije i Avganistana.⁵⁹

58 Statistički podaci o slučajevima trgovine ljudima (2004 -31. 12. 2017) str. 4, dostupno na: <http://www.antitrafficking.gov.me/rubrike/statistike/97540/Statisticki-podaci-o-KD-trgovina-ljudima.html>

59 IOM, Mixed Migration Flows in the Mediterranean, Compilation of Available Data and Information, (decembar 2017), str. 43, dostupno na: http://migration.iom.int/docs/Flows_Compilation_Report_December_2017_%20.pdf

Uspješna praksa

Jedan primjer uspješne prakse tiče se uspostave Jedinice za borbu protiv organiziranog kriminala unutar Uprave policije. Ovaj odjel radi na borbi protiv trgovine ljudima, krijumčarenja migranata, kao i neregularne migracije. Što se tiče trgovine ljudima, ovaj specijalizirani odjel radi na borbi protiv svih oblika trgovine ljudima, uključujući trgovine ljudima u svrhu seksualne eksploatacije, prisilnog rada, prisilnog prosjačenja, kao i prisilnog i dječijeg braka. Ovaj sektor radi u saradnji sa svim operativnim strukturama centara javne bezbjednosti u Crnoj Gori, na boljoj identifikaciji objekata od interesa, lokacija, pojedinaca, potencijalnih žrtava te, nakon verifikacije i saradnje s Interpolom, nastavlja dalju verifikaciju u zemljama porijekla i potencijalnih žrtava i svih osoba od interesa.

U području jačanja stručnih kapaciteta predstavnika nadležnih vlasti s ciljem proaktivne identifikacije žrtava i potencijalnih žrtava, u saradnji s Odjelom za kadrovske poslove i partnerima iz međunarodnih organizacija, Nacionalna kancelarija je organizirala značajan broj obuka za sve one koji u sklopu svojih redovnih poslova mogu doći u kontakt s (potencijalnim) žrtvama.

Prepreke

Pristup svim uslugama pomoći i zaštiti identificiranih odraslih žrtava i potencijalnih žrtava uslovljen je njihovom spremnošću da prime neophodnu pomoć i zaštitu. Određeni broj potencijalnih žrtava odbija pristup bilo kakvom obliku pomoći ili zaštite. Potrebna je dodatna analiza da se utvrdi zašto dolazi do ovakvog odbijanja i da li se mogu poduzeti neki dodatni koraci da se stvori sigurnije okruženje za žrtve i potencijalne žrtve.

Uz to, način rada trgovaca i krijumčara se tokom 2017. značajno promijenio, s ozbirom na priliv migranata iz Alžira, Maroka, Sirije, Avganistana itd. Vrste trgovine su se potencijalno promijenile upravo s novim prilivom migranata. Uzimajući u obzir da su se vlasti uglavnom bavile slučajevima seksualne eksploatacije i nezakonitih/ugovorenih brakova, te prosjačenja (prisilni rad), ovaj novi mješoviti migracijski tok mogao bi sa sobom donijeti nove izazove u pogledu identifikacije potencijalnih žrtava trgovine ljudima.

Nadalje, povećan broj migranata koji su tokom 2017. tražili azil donosi sa sobom izazove vezane za smještaj i brigu o tim migrantima. Kako je gore rečeno, alternativni smještaj se u drugoj polovini 2017. morao uspostaviti kao dodatak na azilantski centar. MUP je u 2018. od Ministarstva za socijalnu zaštitu preuzeo vođenje smještaja i brige za tražioce azila.

3.5. SRBIJA

Tabela 6. – Trgovina ljudima – rangiranje po godinama (Izveštaj o trgovini ljudima, Srbija)

2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
2	2	2	2	2	2	2WL	2WL

Propisi

Osnovne zakonske odredbe o borbi protiv trgovine ljudima u Srbiji uključuju Krivični zakon (članovi 388. i 389.) i Zakon o krivičnom postsupku. Nadalje, nacrt Zakona o strancima trenutno je u pripremi, a kad bude usvojen, uređivat će period oporavka i refleksije, kao i privremeni boravak žrtava trgovine ljudima.⁶⁰

Nacionalne strategije i akcioni planovi

Vlada Srbije je 4. 8. 2017. usvojila Strategiju za prevenciju i suzbijanje trgovine ljudima, naročito ženama i djecom, osiguravajući zaštitu žrtava u periodu 2017 - 2022. Odgovarajući Akcioni plan usvojen je za period 2017 - 2018.⁶¹ Strategija, nastala 2012., kad je prethodna isticala, ažurirana je tako da uzme u obzir novu migracijsku stvarnost, te uključuje i ranjivost migranata prema trgovini ljudima.

Nacionalna kancelarija za koordinaciju borbe protiv trgovine ljudima

U sklopu državne policije je u julu 2017. formiran novi ured, čiji je zadatak da koordinira i organizira aktivnosti Srbije u borbi protiv trgovine ljudima, a Nacionalni koordinator za borbu protiv trgovine ljudima nominiran je krajem 2017. Nacionalna kancelarija za koordinaciju borbe protiv trgovine ljudima organizaciono je smještena u MUP i direktno podređena Direktoratu policije, čime se nalazi i u sjedištu policijske uprave. Ranije je bila dio granične policije, a sad je na nivou direkcije, te bi trebala biti u boljoj poziciji da koordinira napore Srbije u borbi protiv trgovine ljudima.

Druge strukture relevantne za borbu protiv trgovine ljudima

Nacionalni mehanizam za borbu protiv trgovine ljudima (NRM) u Srbiji ustanovljen je 2001. u okviru Radne grupe Pakta stabilnosti, imenovanjem Koordinatora za borbu protiv trgovine ljudima u sklopu MUP-a. U skladu s Nacionalnim strategijom, postoje tri grupe za njenu implementaciju, monitoring i izvještavanje: **Savjet za borbu protiv trgovine ljudima, Nacionalni koordinator za borbu protiv trgovine ljudima i Radna grupa za monitoring i implementaciju strategije.**⁶² Dodatno je u periodu 2013 – 2014. u Srbiji formirano 17 lokalnih koordinacijskih timova za borbu protiv trgovine ljudima. Lokalne timove čine stručnjaci iz relevantnih lokalnih institucija: policije, tužilaštva, zdravstvenog sektora, obrazovnih ustanova, medija, opštinskih vlasti, centara za socijalni rad, te nevladinih aktivisti, a zaduženi su za koordinaciju tekućih aktivnosti vezanih za trgovinu ljudima na lokalnom nivou.⁶³ Standardne operativne procedure (SOP) za identifikaciju i upućivanje žrtava trgovine ljudima prema relevantnim akterima u Srbiji su zastarjele i bit će ažurirane u junu 2018., kao dio projekta koji podržava ovaj Analitički izvještaj, da se

60 <https://rm.coe.int/greta-2017-37-frg-srb-en/16807809fd>

61 Službeni list Republike Srbije br. 77/2017.

62 http://www.paragraf.rs/propisi/strategija_prevenicije_i_suzbijanja_trgovine_ljudima_osebno_zenama_i_decom_i_zastite_zrtava_2017-2022.html

63 Intervju s Nacionalnim koordinatorom za borbu protiv trgovine ljudima.

osigura adekvatan odgovor na novu migracijsku situaciju i situaciju s trgovinom ljudima u zemlji. Međutim, kao odgovor na veliki broj djece bez pratnje u Srbiji, zemlja je 2016. izradila Standardne operativne procedure za identifikaciju i upućivanje djece izbjeglica i migranata. Pripremljen je i dokument za žrtve seksualnog i rodno zasnovanog nasilja, što je komplementarno s vladinim naporima da se bori protiv nasilja i zloupotrebe.

Briga o žrtvama i potencijalnim žrtvama

Centar za zaštitu žrtava trgovine ljudima je institucija u sklopu sistema socijalne zaštite u Srbiji, koju je Vlada Srbije ustanovila u aprilu 2012. Centar se sastoji od dvije organizacione jedinice: Službe za koordinaciju zaštite žrtava trgovine ljudima i skloništa za žrtve. Za sada sklonište nije operativno. Aktivnosti Centra uključuju i identifikaciju i određenje zvaničnog statusa žrtava i potencijalnih žrtava, kao i koordinaciju njihove zaštite. Žrtve trgovine se identifikiraju u skladu sa Zakonom o socijalnoj zaštiti u Srbiji,⁶⁴ te se osiguravaju prava na socijalnu zaštitu i podršku, bez obzira na to da li postoji krivični postupak i da li će žrtva u njemu učestvovati. U Srbiji ima i nekoliko nevladinih organizacija koje identifikiranim žrtvama i potencijalnim žrtvama pružaju pomoć i zaštitu. Jedan od najaktivnijih NVO-a je Atina, koja djeluje u cijeloj zemlji i daje usluge zaštite i skloništa. Isto tako, još neke organizacije civilnog sektora rade u prihvatnim i azilantskim centrima u zemlji, te pružaju različite usluge zaštite za migrante u ranjivim situacijama.

Komesarijat za izbjeglice i migrante, vladina agencija ustanovljena 1992., sa širim migracijskim mandatom detaljno određenim Zakonom o upravljanju migracijama,⁶⁵ zadužena je, između ostalog, za predlaganje mjera brige o neregularnim migrantima, te pružanje smještaja u azilantskim i prihvatnim centrima otvorenim kao odgovor na priliv migranata tokom 2015.⁶⁶ Briga za migrante u ranjivim situacijama, uključujući djecu bez pratnje i osobe koje su preživjele seksualno i rodno zasnovano nasilje, prvenstveno se koordinira kroz sistem socijalne zaštite, kroz rad lokalnih centara za socijalni rad. Veliki broj međunarodnih i nacionalnih aktera dodatno učestvuje u pružanju pomoći i zaštite migrantima i tražiocima azila u Srbiji, ali se pomoć toj populaciji koordinira kroz Komesarijat.

Statistički podaci

Statistički podaci o identifikiranim žrtvama trgovine ljudima prikupljaju se u Centru za zaštitu žrtava trgovine ljudima i u MUP-u u smislu krivičnog gonjenja, gdje postoji i baza podataka. Centar prikuplja i obrađuje podatke o žrtvama, u skladu s različitim kriterijima kao što su spol, životna dob, oblik trgovine (npr. transnacionalna ili nacionalna), vrsta eksploatacije i državljanstvo. Mjesečni i godišnji statistički izvještaji objavljuju se na stranici Centra. Prema podacima Centra za 2017., u Srbiji su identifikirane 43 žrtve trgovine ljudima (19 žena, 3 muškarca, 20 djevojčica, 2 dječaka).

64 Zakon o socijalnoj zaštiti (Službeni list Republike Srbije br. 24/11).

65 Zakon o upravljanju migracijama, Službeni list Republike Srbije br. 107/12.

66 <https://www.osce.org/odihr/343996?download=true>

Najčešća nacionalnost je srpska (40), 1 identificirana žrtva bila je avganistanske nacionalnosti, 1 makedonske i 1 crnogorske.⁶⁷

Od početka migrantske krize 2015., tri žrtve su identificirane među migrantskom populacijom. U novembru 2017. nekih 4.000 migranata i izbjeglica bilo je smješteno u centre u cijeloj Srbiji. Različiti akteri koji rade s ovom populacijom generalno smatraju da su te hiljade migranata i izbjeglica, prvenstveno iz Avganistana, Iraka iz Sirije, izložene riziku trgovine ljudima.

Uspješna praksa

Centar za žrtve trgovine ljudima igra centralnu ulogu u identifikaciji žrtava i koordinaciji aktivnosti usmjerenih ka pružanju usluga socijalne zaštite. Snažna saradnja između Centra, centara za socijalni rad, nevladinih organizacija, MUP-a, tužilaštava, sudova, građanskih udruženja i drugih pružalaca i organizatora usluga na osiguranju najboljeg interesa i sigurnosti žrtava također predstavlja uspješnu praksu.⁶⁸ Intervjuirani akteri ukazali su na to da bi se sistem preliminarne identifikacije žrtava i potencijalnih žrtava, koji bi omogućio terenskim radnicima i akterima na prvoj liniji, kao što je Centar za žrtve, koji kasnije osigurava nadzor i konačno određenje identificiranih slučajeva, slično onome što u Srbiji već postoji za žrtve izvan migracijskih tokova, također smatralo uspješnom praksom u Srbiji.

Prepreke

Intervjuirani sagovornici su primijetili i iznijeli sljedeće prepreke djelotvornoj borbi protiv trgovine ljudima.⁶⁹

- još ne postoji sistem koji omogućava programe posebne podrške za rizične grupe i migrante u ranjivim situacijama, s ciljem sprečavanja trgovine ljudima i podrške žrtvama;
- sklonište za žrtve trgovine ljudima u sklopu Centra za zaštitu žrtava trgovine još nije operativno;
- sistem identifikacije, zaštite i podrške za žrtve, naročito djecu i ranjive kategorije migranata i tražilaca azila mora se ojačati, ciljanim setom mjera i sistema upućivanja koji bi uvezao različite operativne procedure;
- akteri koji rade na trgovini ljudima, naročito na prevenciji i zaštiti žrtava, nisu ravnomjerno obučeni i senzibilizirani u svim područjima; tradicionalni akteri borbe protiv trgovine ljudima nisu bili na prvoj liniji odgovora na migracijsku krizu, a pomoć i zaštitu migranata pružali su akteri koji u osnovi svog mandata nemaju tu aktivnost;
- sveukupni sistem nema potrebne ljudske resurse (kompetencije osoblja nisu u potpunosti izgrađene u poljima identifikacije i zaštite slučajeva trgovine ljudima) niti finansijske resurse (nedostatak stalnog budžeta za finansiranje prevencije i zaštitu žrtava) za kvalitetnu podršku žrtvama trgovine;

⁶⁷ <http://www.centarzztlj.rs/index.php/statistika/12-info/50-statistika-2017>

⁶⁸ Intervju s Nacionalnim koordinatorom Republike Srbije za borbu protiv trgovine ljudima.

⁶⁹ Intervju s Nacionalnim koordinatorom Republike Srbije za borbu protiv trgovine ljudima.

- fondovi za podršku žrtvama trgovine ljudima još nisu uspostavljeni.

3.6. KOSOVO/UNSCR 1244

Tabela 3. – Trgovina ljudima – rangiranje po godinama (Izveštaj o trgovini ljudima, Kosovo/UNSC 1244)

2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
2	2	2	2	2	2	2	2

Propisi

Kosovo/UNSC 1244 ima poseban Zakon o borbi protiv trgovine ljudima (04/L-218) koji definira vlasti odgovorne za rad na borbi protiv trgovine ljudima. Ključne zakonske odredbe su u Krivičnom zakonu⁷⁰ i Zakonu o sprečavanju i borbi protiv trgovine ljudima i zaštiti žrtava trgovine (2013.), kao i u Zakonu o naknadi za žrtve zločina (Zakon br 05/L-036), što uključuje i žrtve trgovine ljudima. Propisi su upotpunjeni Standardnim operativnim procedurama za žrtve trgovine na Kosovu/UNSC 1244 (izmjene iz 2013.); Minimalnim standardima za brigu o žrtvama trgovine (2010.); Upravnom instrukcijom br. 01/2014 za rano otkrivanje žrtava trgovine ljudima u konzularnim službama, graničnoj policiji i inspekciji rada, koje je Vlada Kosova /UNSC 1244 usvojila 21. 3. 2014; te nedavnom Upravnom instrukcijom br. 10/2017 o Listi indikatora za formalnu identifikaciju žrtava trgovine ljudima, koja je usvojena 27. 10. 2017. i stupila na snagu u decembru iste godine. Postoji Nacionalni referalni mehanizam, ali postoje i kontradiktorne tvrdnje u intervjuima s ključnim akterima u pogledu de facto operativnog statusa NRM-a.

Nacionalne strategije i akcioni planovi

Nacionalna strategija i Akcioni plan za borbu protiv trgovine ljudima na Kosovu /UNSC 1244 za period 2015 – 2019. zamijenila je prethodnu Strategiju i Akcioni plan za period 2011 - 2014. Strategija se fokusira na koordinaciju, mjere prevencije i zaštite u borbi protiv trgovine ljudima, s ukupnim ciljem smanjenja broja slučajeva trgovine ljudima na Kosovu /UNSC 1244, te da se osigura pružanje kvalitetnih usluga za žrtve, da bi se ponovo uspostavilo njihovo dostojanstvo i spriječilo ponavljanje trgovine.

Druge relevantne strukture za borbu protiv trgovine ljudima

Nacionalna uprava za borbu protiv trgovine ljudima, smještena u MUP,⁷¹ ključna je institucija s mandatom koordinacije rada na borbi protiv trgovine, što uključuje vladine i nevladine institucije i međunarodne organizacije.

⁷⁰ Član. 171 – Trgovina ljudima i srodna djela; čl. 172 – Zadržavanje ličnih dokumenata žrtava ropstva ili trgovine ljudima; čl. 169 – Ropstvo, sužanjstvo i prisilni rad; čl. 231 – Seksualne usluge žrtava trgovine.

⁷¹ MUP ima mandat da obavlja radnje vezane za prevenciju kriminaliteta, krivične istrage, zaštitu žrtava i hapšenje izvišilaca. Ima i mandat da obavlja administrativne dužnosti vezane za strance (Odjel za državljanstvo, azil i migracije).

Nacionalnu upravu za borbu protiv trgovine ljudima čini Sekretarijat, kojeg vodi zamjenik ministra unutrašnjih poslova kao Nacionalni koordinator za borbu protiv trgovine ljudima. U toj ulozi, Nacionalni koordinator koordinira, vrši monitoring i podnosi izvještaje o implementaciji mjera borbe protiv trgovine ljudima, predsjedava radom Međusektorske ministarske radne grupe, koju čine po dva predstavnika svih relevantnih vladinih i nevladinih institucija za borbu protiv trgovine ljudima.

Briga za žrtve i potencijalne žrtve

Ministarstvo za rad i socijalu zaštitu ima mandat da pruža usluge socijalne zaštite na Kosovu /UNSC 1244. To uključuje ukupni menadžment tri skloništa za žrtve trgovine ljudima, od kojih jedan vodi direktno država, a dva nevladine organizacije.

Ured za zagovaranje i pomoć žrtvama uspostavljen je unutar Ureda glavnog tužioca i zadužen je za pružanje pravnih savjeta i pomoći žrtvama. Sudsko vijeće i Tužilačko vijeće Kosova /UNSC 1244 zaduženi su za odabir i imenovanje sudija i tužilaca, kao i za promociju reformi u svojim područjima. Uz to, članovi Međusektorske ministarske radne grupe su i Ministarstvo zdravstva, Ministarstvo kulture, mladih i sporta, Ministarstvo obrazovanja, nauke i tehnologije, te Ministarstvo lokalne uprave i samouprave.⁷²

Postoji i linija za pomoć za (0800 11 112 ili 192) kao i adresa elektronske pošte (antitrafikimi@kosovopolice.com) za samoidentifikaciju žrtava i prijavljivanje slučajeva.

Statistički podaci

Ukupno 36, odnosno 32 slučaja trgovine ljudima identificirani su tokom 2016. i 2017. Na osnovu dostupnih statističkih podataka, većina slučajeva bile su djevojke mlađe od 18 godina, koje su bile predmet trgovine u svrhu prostitucije, prisilnog rada i prosjačenja. Velika većina slučajeva porijeklom su sa Kosova, uz 9 slučajeva iz Albanije i nekoliko iz drugih zemalja (1 sa Filipina i 1 iz Moldavije).

Od 68 identificiranih slučajeva u 2016. i 2017, svi su dobili sklonište, a 25 i dodatnu pomoć. 2 žrtve su otišle na repatrijaciju tokom 2016., a 5 tokom 2017. Na osnovu krivičnih djela, 81 odnosno 82 predmeta su predana tužilaštvu tokom 2016. i 2017.

Tradicionalni profili osoba ranjivih prema eksploataciji i zloupotrebi

Kosovo/UNSC 1244 se identificira kao zemlja porijekla, tranzita i odredišta za žrtve trgovine,⁷³ iako Nacionalna strategija ne spominje Kosovo kao zemlju odredišta.⁷⁴

72 SOP za žrtve trgovine ljudima na Kosovu /UNSC 1244.

73 Kosovo/UNSC 1244 2016, izvještaj (Evropska komisija, 2016, Communication on EU Enlargement Policy, {COM(2016) 715 final) (https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/pdf/key_documents/2016/20161109_report_Kosovo/UNSC_1244.pdf)

74 Nacionalna strategija o borbi protiv trgovine ljudima 2015.-2019.

Visoka stopa nezaposlenosti, naročito među mladima, visok procenat odustajana od školovanja, nasilje u porodici i rodna diskriminacija i korupcija predstavljaju ključne faktore guranja prema trgovini ljudima na Kosovu /UNSC 1244, a žene i djeca su najranjivija grupa. Uz domaću trgovinu ljudima u svrhu seksualne eksploatacije,⁷⁵ žrtve s Kosova/UNSC 1244 se prisiljavaju na prostituciju i prisilni rad u cijeloj Evropi, a metode regrutacije često uključuju lažna obećanja braka ili ponude zaposlenja u kafeima, noćnim klubovima i restoranima. Nekoliko ključnih informanata primijetili su povećanje regrutacije putem interneta (korištenje društvenih mreža).

Djeca koja rade u ugostiteljskoj industriji kao plesači ili eskort ranjiva su u odnosu na trgovinu ljudima, a ekonomski marginalizirane romske, aškalijске i egipatske zajednice ranjive su u odnosu na prisilno prosjačenje i trgovinu u svrhu seksualne eksploatacije.⁷⁶ Uz to, u prošlosti je primijećeno da kriminalne grupe s Kosova također prisiljavaju žene iz Albanije, Moldavije, Rumunije, Srbije i drugih evropskih zemalja na prostituciju u zemlji. Ako Kosovo doživi porast priliva migranata ili postane domaćin većem broju zaglavljenih migranata, potrebno je razmotriti kakav bi odgovor tih kriminalnih grupa mogao biti.

Uspješna praksa

Kosovo/UNSC 1244 je ustanovilo dobru praksu u zaštiti žrtava. Identificirane žrtve i potencijalne žrtve upućuju se u sklonište koje vodi vlada, gdje se obavlja procjena rizika – određuju se predmeti niskog, srednjeg i visokog rizika. Visokorizični predmeti se nakon toga smještaju u sklonište zatvorenog tipa koje vodi vlada, a srednje i niskorizični slučajevi upućuju se skloništa koja vode NVO-i.

Tokom 2017. godine, uz poršku Ambasade SAD-a u Prištini, Centar za zaštitu žrtava i prevenciju trgovine ljudima, zajedno s Ministarstvom obrazovanja, nauke i tehnologije, implementirao je projekat rane identifikacije žrtava i potencijalnih žrtava. Projekat je bio uspješan u izgradnji kapaciteta nastavnika u osnovnim školama da među učenicima prepoznaju faktore rizika od trgovine ljudima. Obuku je prošlo više od 80 nastavnika iz opština Đakovo i Prizren.

Prepreke

Kako je navedeno u Izvještaju EU o Kosovu/UNSC 1244 za 2016. godinu, pravosuđe je sporo i neefikasno, službenici pravosuđa nisu odgovorni.⁷⁷ Korupcija se priznaje kao ključni faktor koji ometa djelotvorne mjere borbe protiv trgovine ljudima, čime se stvara povoljno okruženje za neke vrste trgovine ljudima. Pravosuđe je ranjivo i u odnosu na neprimjeren politički uticaj, a institucije trpe zbog ograničenih resursa i ljudskih kapaciteta. Uz to, tužilaštva nemaju dovoljno ljudi i nedostaje im obuke. Na sektorskom nivou, sudije izriču blage kazne za osuđene trgovce ljudima, a tužioci i dalje predmete trgovine spuštaju na

75 Izvještaj o trgovini ljudima, 2017.

76 Izvještaj o trgovini ljudima, 2017.

77 Kosovo/UNSC 1244 2016, izvještaj.

nivo blažih djela.⁷⁸ Djeca žrtve trgovine ljudima koja su prisiljena na prosjačenje često se identificiraju kao žrtve zlostavljanja i zanemarivanja, umjesto trgovine.⁷⁹

Različiti izvještaji ukazuju na to da je policija najdjelotvornija agencija krivičnog sistema na terenu, ali korištenje zajedničkih istraga na osnovu obavještajnog rada i dalje je ograničeno, a preporučuje se proaktivniji policijski rad upravo na osnovu obavještajnog rada. Uz to, tužioci i sudije nisu specijalizirani za istrage i gonjenje djela trgovine ljudima, te se djela trgovine ljudima u statističkim izvještajima ne mogu prepoznati, jer nisu razdvojeni podaci po vrstama krivičnih djela.⁸⁰

Nedostatak djelotvornih programa rane identifikacije, ograničeni finansijski resursi za skloništa koja vode NVO-i, te nedostatak sistematičnih usluga reintegracije predstavljaju dodatne prepreke. Na sistemskom nivou, ključne preporuke uključuju jačanje kapaciteta Nacionalnog koordinatora za borbu protiv trgovine ljudima, uz podršku ureda koji bi odgovarao zadatku koji pred njim stoji, te imenovanje nezavisnog nacionalnog izvjestioca ili drugog nezavisnog mehanizma za monitoring aktivnosti državnih institucija u borbi protiv trgovine ljudima.⁸¹

---

78 Izvještaj o trgovini ljudima, 2017.

79 KIPRED, 2015

80 Izvještaj o trgovini ljudima, 2017.

81 GRETA, Izvještaj, 2015.

POGLAVLJE 4.

ANALIZA I ZAKLJUČCI

Istraživanje o borbi protiv trgovine ljudima u krizi ukazuje, kako je opisano u Poglavlju 2, da situacije krize vode do odsustva zaštitnih mehanizama i rješenja koja bi ublažila ranjivost pogođenih populacija u odnosu na rizik da postanu predmet trgovine.⁸² Međutim, netačno bi bilo reći da takvi mehanizmi i rješenja za zaštitu ne postoje u kontekstu zemalja Zapadnog Balkana. Kako je rečeno u Poglavlju 3, konkretni mehanizmi za identifikaciju, pomoć i zaštitu žrtava i potencijalnih žrtava odavno su ustanovljeni u cijeloj regiji. Ipak, praznine u tim sistemima vidno su pogoršane prilivom ranjivih državljana trećih zemalja, čime se stvorila potreba za jasnije usmjerenim pristupom toj populaciji.

4.1. Ključni regionalni nalazi

Mješoviti migracijski tokovi

- **Tokovi će se vjerovatno nastaviti na sadašnjem nivou:** Trenutni broj migranata zaglavljenih ili detektiranih na teritoriji zemalja Zapadnog Balkana ostaje relativno konzistentan tokom 2017. Osim u slučaju velike promjene u geopolitičkoj situaciji u susjednim zemljama, može se očekivati da se tokovi nastave na trenutnom nivou.
- **Rute se i dalje mogu mijenjati:** Kako migranti i tražioci azila u regiji (uključujući i Grčku) borave sve duže, možemo očekivati da se rute kroz regiju nastave mijenjati, kako migranti istražuju nove puteve kojima bi mogli stići do zemalja EU.
- **Dužina boravka / putovanja:** Višestruki propali pokušaji ulaska u zemlje EU vjerovatno će rezultirati time da migranti i tražioci azila budu duži vremenski period zaglavljeni u zemljama regije. Jedna od posljedica će biti i povećana cirkularna migracija između tačaka duž rute tamo gdje je moguće nešto zaraditi, dobiti usluge, stupiti u kontakt s krijumčarima, i mogućih tačaka ulaska u EU. Uz to, na osnovu predstavljenih dokaza, ti migranti doživljavaju sve veću ranjivost prema eksploataciji i zloupotrebi.
- **Tajno kretanje:** Korištenje usluga krijumčara i neregularni pokušaji migranata da prođu kroz regiju bez da budu otkriveni stalni su izazov za vlasti i njihove ciljeve da identificiraju migrante koji bi mogli biti ranjivi prema eksploataciji i zloupotrebi, te one koji imaju posebne potrebe u pogledu zaštite.

Ranjivost migranata

- **Veliki mješoviti migracijski tokovi iz perioda 2015 – 2016.** imaju trajne posljedice po ranjivost migranata u regiji u ovom trenutku. Bez obzira na to što brojevi migranata i izbjeglica u tranzitu kroz regiju ne dosežu takve brojke, iskustvo velikog priliva migranata koji pokušavaju proći kroz regiju imalo je značajne posljedice po kasnije prisustvo ranjivih

82 IOM, Addressing Human Trafficking and Exploitation in Times of Crisis (Ženeva, decembar 2015).

osoba zaglavljenih u regiji, te na sisteme kakvi su generalno potrebni da se odgovori na tu situaciju.

- **Lokacija incidenata:** Sveukupni podaci ukazuju na to da se većina incidenata koji potencijalno predstavljaju trgovinu ljudima do sada dešavala na mjestima izvan regije, naročito u zemjama gdje migranti duže borave. Ta činjenica daje dva zaključka: prvo, da migranti koji su već imali iskustvo s trgovinom ljudima ili sličnim situacijama vjerovatno su takva iskustva stekli prije dolaska u zemlje regije. Drugi relevantan zaključak je da dugi boravak u bilo kojoj zemlji duž rute može povećati vjerovatnoću da će migrant iskusiti situaciju sličnu trgovini ljudima.
- **Dostupnost podataka (nasilje i seksualno i rodno zasnovano nasilje):** Podaci o nasilju, uključujući seksualno i rodno nasilje, teški su za pribaviti, dijelom zbog osjetljivosti prikupljanja takvih informacija i osiguravanja da se žrtve ponovo ne traumatiziraju tokom intervjua. Međutim, brojni izvještaji različitih aktera dokumentiraju takve slučajeve.⁸³ Postoje indikacije da žene i djevojčice duž rute doživljavaju nasilje i zloupotrebu, naročito unutar porodice. Ova pogođena populacija naročito je ranjiva prema daljoj eksploataciji, zloupotrebi i trgovini ljudima.
- **Migranti koji putuju sami ili bez članova porodice:** Dokazi pokazuju da su migranti koji zemlje Zapadnog Balkana prolaze sa članovima porodice generalno manje ranjivi prema eksploataciji i zloupotrebi, u odnosu na one koji putuju sami ili bez članova porodice.⁸⁴

Profili migranata koji su naročito podložni riziku

Na osnovu dokaza, neki profili migranata traže dodatne zaštitne mjere, kojima će se ublažiti njihova ranjivost prema potencijalnoj eksploataciji, zloupotrebi i trgovini ljudima. To uključuje usmjereni kontakt koji posebno tretira takva iskustva, s neposrednim psihosocijalnim screeningom i savjetovanjem, te moguću medicinsku intervenciju. Migranti koji su naročito podložni riziku uključuju:

- osobe koje su preživjele seksualno i rodno zasnovano nasilje, nasilje u domaćinstvu i nasilje od srodnika;
- LGBTI migrante;
- djecu bez pratnje i djecu razdvojenu od porodica, naročito ako putuju sama ili bez srodnika;
- migrantske porodice s malom djecom;
- migrante s akutnim ili hroničnim medicinskim stanjima;
- migrante s invaliditetom;
- žrtve zločina duž rute;

83 J. Markovic, M. Cvejic, Violence against women and girls among refugee and migrant population in Serbia, Atina, op. cit. (Beograd, 2017).

Dostupn na: <http://www.atina.org.rs/sites/default/files/Vilence%20against%20women%20and%20girls%20among%20refugee%20and%20migrant%20population%20in%20Serbia.pdf>

84 Nema analize sastava porodica identificiranih duž rute. Moguće je da su veće porodice s više od jedne odrasle osobe manje ranjive, ali su samohrani roditelji, naročito samohrante majke s manjom djecom zaista u odnosu na druge ranjivije prema eksploataciji duž rute.

- migrante koji su doživjeli fizičko zlostavljanje, naročito od predstavnika vlasti duž rute;
- migrante koji su na putu više od godine dana;
- migrante koji govore samo manje poznate jezike (odnosno jezike za koje je teško doći do prevodilaca).

Strukturalni pristup borbi protiv trgovine ljudima u migracijskim tokovima

- **Sistematične procedure relevantnih vlasti na Zapadnom Balkanu u procesu registracije, identifikacije i screeninga pri prvom kontaktu:** Nekonzistentan pristup vlasti na granici (uključujući aktere koji nisu dio policijskih struktura) pri registraciji, identifikaciji i screeningu migranata po dolasku potkopava mogućnost rane identifikacije potencijalnih žrtava trgovine ljudima. Dok neke vlade u regiji imaju izrađene procedure inicijalne registracije i screeninga, često se primjenjuju nekonzistentno ili, u nekim slučajevima, nikako.
- **Definicija trgovine ljudima:** Relevantan faktor za stvaranje rizika od trgovine ljudima je što nema jasne definicije termina “žrtva”, “pretpostavljena žrtva”, “potencijalna” ili “suspektna” žrtva trgovine ljudima. To vodi do nedostatka odgovarajuće identifikacije, te do pogrešne kvalifikacije slučajeva trgovine, naročito u pogledu slučajeva prisilnog rada i prosjačenja koji se “spuštaju” na prekršaje, a u nekim slučajevima se klasificiraju kao djela vezana za krijumčarenje migranata bez dalje istrage. To ometa i identifikaciju i djelotvorno gonjenje takvih predmeta. Nekategoriziranje trgovine ljudima i krivično gonjenje za drugačije djelo rezultira neidentifikacijom žrtve i nepružanjem zaštite.
- **Borba protiv trgovine ljudima u upravljanju migracijama:** Akteri upravljanja migracijama, kao što su predstavnici granične policije, uključeni su u nacionalne referalne mehanizme i operativne dokumente poput standardnih operativnih procedura, ali akteri borbe protiv trgovine ljudima generalno nisu uključeni u odgovor na priliv mješovitih migracijskih tokova u regiju. Rezultat toga je da strukture borbe protiv trgovine ljudima traže određene izmjene, da bi se prilagodile povećanju broja i promjeni profila ranjivih osoba u regiji. U nekim slučajevima, kao što je uspostava radne grupe za borbu protiv krijumčarenja migranata i trgovine ljudima u Makedoniji, taj proces jeste počeo, ali **potrebna je sveukupno bolja koordinacija među akterima borbe protiv trgovine ljudima i upravljanja migracijama u regiji.**
- **Svijest aktera o ranjivosti migranata prema trgovini ljudima:** Generalno gledajući, upitani o trenutnoj situaciji s trgovinom ljudima, tradicionalni akteri u borbi protiv nje malo su ili nikako spominjali informacije vezane za ranjivost migranata koji su u tranzitu kroz regiju. Srbija i bivša jugoslovenska republika Makedonija su izuzeci, ali su i tu date ograničene informacije. **Shodno tome, potrebna je veća svijest o ranjivosti migranata prema trgovini ljudima među svim zvaničnim i netradicionalnim akterima u borbi protiv trgovine ljudima u regiji.**
- **Sistemi zaštite i pomoći migrantima u ranjivim situacijama:** Sistemi identifikacije, zaštite, pomoći i podrške novim kategorijama žrtava trgovine ljudima, koje proizilaze iz mješovitih migracijskih kretanja, naročito djece i ranjivih kategorija osoba pod rizikom od trgovine ljudima nisu potpuno razvijeni u regiji. Iako prihvat, hranu i zdravstvenu zaštitu u velikoj mjeri osiguravaju vlasti, NVO-i i međunarodne organizacije, pomoć

migrantima u izuzetno ranjivim situacijama još uvijek je značajna i vrijedna pomoć vladinim akterima.

- **Implementacija postojećih standarda borbe protiv trgovine ljudima nije ravnomjerno prisutna u svim zemljama i njihovim institucijama.** To naročito važi za standarde za zaštitu djece, posebno djece žrtava trgovine ljudima, kao i migranata s posebnim zdravstvenim potrebama. Uprkos činjenici da se djeca bez pratnje i djeca razdvojena od porodica smatraju naročito ranjivim i podložnim riziku od eksploatacije i zloupotrebe, i dalje u cijeloj regiji postoje izazovi vezani za odgovarajuće i blagovremeno imenovanje staratelja, odgovarajuću identifikaciju i smještaj djece bez pratnje i djece razdvojene od porodica, kao i druge zaštitne mjere.
- **Korištenje društvenih medija, interneta i mobilnih telefona:** Zna se da se novi oblici trgovine ljudima razvijaju korištenjem interneta, društvenih mreža, mobilnih telefona i drugih sličnih komunikacijskih tehnoloija. Identifikacija takvih prijetnji još nije adekvatno urađena, čime se stvara dodatni nekontrolirani rizik od trgovine ljudima.
- To bi trebalo dalje istražiti u kontekstu ranjivih migranata, s obzirom na to da oni mobilne telefone i društvene medije koriste za organizaciju nastavka putovanja i distribuciju informacija o tranzitu duž rute.
- **Nedovoljan kapacitet postojećih ljudskih resursa raspoređenih na identifikaciju ranjivosti migranata prema trgovini ljudima:** Iako u regiji postoje sistemi borbe protiv trgovine ljudima i postoje resursi, da bi mogli adekvatno identificirati žrtve i potencijalne žrtve trgovine ljudima, ti sistemi moraju izgraditi odgovarajuće kapacitete s postojećim resursima. Osoblje još uvijek nije dovoljno kompetentno da detektira i krivično goni slučajeve trgovine ljudima. Nedostaju i materijalni resursi, pošto niti jedna od 6 vlada ne daje redovna budžetska sredstva za prevenciju i zaštitu žrtava i potencijalnih žrtava.
- **Mehanizmi za screening i identifikaciju na granici i među detektiranim neregularnim migrantima:** Trenutne procedure za screening i identifikaciju potencijalnih žrtava trgovine ljudima u mješovitim migracijskom tokovima u ovom trenutku ne daju preliminarnu identifikaciju potencijalnih žrtava. Rezultati istraživanja ukazuju da takve mjere screeninga često postoje na papiru, ali se ne implementiraju u potpunosti.
- **Usluge dostupne žrtvama i potencijalnim žrtvama uglavnom se zasnivaju na skloništim, koja ne moraju biti prikladna za sve žrtve i potencijalne žrtve u mješovitim migracijskim tokovima:** U cijeloj regiji se usluge kao što su rehabilitacija, reintegracija i resocijalizacija prvenstveno pružaju kroz skloništa koja vode vlade i NVO-i, na osnovu kapaciteta i resursa tih ustanova. Međutim, pomoć kroz sklonište ne mora biti najpogodnija za žrtve i potencijalne žrtve koje se identificiraju u mješovitim tokovima. Migranti žrtve i potencijalne žrtve mogu se osjećati potpuno izolirano ako ih se izdvoji iz ostatka migrantske populacije.
- **Standardi za rehabilitaciju i reintegraciju su nedovoljno razvijeni u svim zemljama u regiji:** Pomoć koja se pruža u skloništim varira u zavisnosti od kapaciteta i stručnosti NVO-a koji ih vode. Standardizirane procedure i kvalitet pruženih usluga nisu dovoljno razvijeni. Pomoć često zavisi od toga da li žrtva učestvuje u krivičnom postupku, a to, s obzirom na činjenicu da se eksploatacija migranata prvenstveno dešava izvan teritorije zemlje, može stvoriti barijeru u pristupu pomoći za migrante žrtve i potencijalne žrtve.

- **Potreba za proaktivnim pristupom identifikaciji žrtava na terenu i u različitim fazama procesa migracije:** Akteri upravljanja migracijama, i vlasti koje se bave azilom, i vlasti koje rade s neregularnim migrantima, trenutno ne rade proaktivni screening migranata na indikatore trgovine ljudima. Akteri bi trebali osigurati postojanje adekvatnog screeninga u svim fazama procesa migracije, uključujući screening za azil i prije povratka.
- **Nedovoljna svijest javnosti o potencijalnoj trgovini ljudima među migrantima:** Narativi vezani za migrante u mješovitim tokovima koji su u tranzitu kroz regiju su polarizirani, prvenstveno se vezujući ili za iskustva izbjeglica i onih koji bježe od sukoba kao osoba kojima treba zaštita, ili za ekonomske migrante koji se doživljavaju kao kriminalci koji pokušavaju iskoristiti mogućnost zaposlenja u Evropi. Manje je informacija u javnosti o rizicima s kojima se migranti suočavaju kad su već na teritoriji određene zemlje i kako njihova iskustva tokom putovanja mogu biti fizički i psihološki traumatična. Lokalne zajednice koje primaju migrante bi trebale biti upoznate s vrstama rizika s kojima se ti ljudi suočavaju, te dobiti informacije o tome kako i gdje da prijave incidente eksploatacije, zloupotrebe ili nasilja prema migrantima.
- **Uloga NVO-a u identifikaciji je izazov:** U nekim zemljama u regiji, NVO-i i dalje igraju ograničenu ulogu u identifikaciji žrtava i potencijalnih žrtava. Kako je već rečeno, u Srbiji postoji izuzetno dobar primjer, jer omogućava širokom rasponu aktera da upute slučajeve na vladin Centar za žrtve trgovine ljudima.
- **Ažuriranje i implementacija standardnih operativnih procedura za identifikaciju i upućivanje žrtava trgovine u regiji su neujednačeni:** Sve zemlje u regiji su u određenom trenutku izradile standardne operativne procedure za identifikaciju i upućivanje žrtava i potencijalnih žrtava, a neke su, poput bivše jugoslovenske republike Makedonije, čak izradile i specifične, šire procedure za ranjive migrante.
- Međutim, u nekim zemljama su te procedure dosta zastarjele i više ne odražavaju postojeću institucionalnu strukturu za identifikaciju i upućivanje žrtava i potencijalnih žrtava, te ne uključuju aktere upravljanja migracijama, u svjetlu sve većeg broja ulazaka migranata u ranjivim situacijama na teritoriju tih zemalja.

Borba protiv trgovine ljudima u krizi: relevantni faktori rizika

U nastavku je analiza ranije opisanih faktora rizika identificiranih u istraživanju o borbi protiv trgovine ljudima u krizi, te objašnjenje njihove relevantnosti za trenutnu situaciju s mješovitim migracijskom tokovima na Zapadnom Balkanu.

Postoji vjerovatnoća da će kriza uticati na trgovinu ljudima, ne samo u direktno pogođenim područjima, već i u regijama koje primaju migrante i/ili u susjednim regijama, nezavisno od prirode krize i zakonskog statusa migranta.

Iako se ne može reći da trenutni mješoviti migracijski tokovi kroz zemlje Zapadnog Balkana predstavljaju takvu krizu, jasno je iz analize u gornjem tekstu da su zemlje u regiji i dalje pogođene velikim brojem zaglavljenih migranata u Grčkoj, kao i širom geopolitičkom situacijom u Turskoj i okolnim zemljama. **Shodno tome, ovaj izvještaj je utvrdio da vlade i drugi akteri u regiji trebaju očekivati da će trenutni migracijski kontekst u regiji i**

dalje biti pod djelovanjem tekuće situacije s raseljenim migrantima i izbjeglicama u susjednim regijama, kao i nastavka sukoba i nestabilnosti u mediteranskoj regiji.

Uz to, na osnovu indikatora trgovine ljudima koje predočavaju migranti u regiji, možemo primijetiti da se većina incidenata pozitivnih na indikatore desila u zemljama u kojima su migranti proveli duži vremenski period prije nego što su stigli u regiju. **Shodno tome, ovaj izvještaj je utvrdio da akteri u borbi protiv trgovine ljudima na Zapadnom Balkanu mogu očekivati da će neki migranti stići u regiju nakon što su na putu doživjeli potencijalne incidente trgovine ljudima, prije nego što su došli na teritoriju njihovih zemalja.**

Na početku krize, postojeće kriminalne mreže mogu se prekinuti, ali se mogu i prilagoditi novonastaloj situaciji – tako što će se usmjeriti na nove žrtve na novim mjestima, kao što su izbjeglički logori i logori za interno raseljene, tranzitne tačke, ili unutar lokalne populacije koja prima veći broj mobilne populacije.

Što se tiče tradicionalnijih oblika trgovine ljudima koji su uglavnom pogađali domaće stanovništvo Zapadnog Balkana, znamo da se u posljednje vrijeme pojavljuje trgovina ljudima u svrhu radne eksploatacije, s porastom detektiranih slučajeva. Uz to, konzistentan trend prisilnog prosjačenja, prisilnih brakova i prisilnog kriminaliteta uglavnom pogađa djecu, i to uglavnom, ali ne i isključivo, određene manjinske zajednice, kao što su Romi, Aškalije i Egipćani. Nadalje, znamo da trgovci stalno prilagođavaju svoj način rada u organizaciji, regrutaciji i metodama transporta. To koincidira s pojavom novih oblika kontrole nad žrtvama. Naročito je poraslo regrutiranje žrtava korištenjem “mekih metoda”, uključujući u nekim slučajevima i dijeljenje profita sa žrtvom. Kontinuirana šema regrutiranja žena iz Jugoistočne Evrope lažnim obećanjima braka i zaposlenja i dalje postoji, a seksualna eksploatacija i dalje se dešava u privatnim domovima, stanovima, noćnim klubovima i salonima za masažu.

Prevalenca trgovačkih mreža i trendova koje pokazuju eksploataciju domaćih žrtava i potencijalnih žrtava može, a ne mora djelovati na ranjivost migranata u sličnim situacijama. Na osnovu dokaza pribavljenih ovim istraživanjem, nema naznaka da su se trgovci u regiji prebacili na eksploataciju migranata u ranjivim **situacijama na sličan način ili sličnim modusom operandi kao u postojećim šemama**. Međutim, situacija mrežama trgovaca nudi nove mogućnosti, a poznate posljedice se već dešavaju u vezi s krijumčarenjem migranata.

U takvim slučajevima, postoje dokazi veza između domaćih krijumčara i većih organiziranih krijumčarskih mreža, kao i pojave novih izvora finansiranja generalno za organizirane kriminalne grupe.

Migranti uhvaćeni u krizi su naročito izloženi riziku da budu zaglavljani i predmet eksploatacije.

Pošto su migracijski tokovi kroz regiju mješoviti, posljedice određenih kriza u svijetu generalno vidimo kroz osobe koje su se zaglavile u ovoj regiji. Iako se vremenom ruta

mijenja, a oni koji ostvare pristup međunarodnoj zaštiti pronalaze zakonite načine da idu dalje, jasno je da je većina onih koji pokušavaju ići rutom preko Grčke dijelom zaglavljena, zbog krize u njihovim zemljama porijekla.

Nadalje, naročito kroz nalaze Matrice za praćenje raseljavanja i Ankete za monitoring tokova (DTM FMS), jasno je da su efekti velikog, kritičnog kretanja mješovitih tokova kroz regiju u periodu 2015 – 2016. rezultirali i većim brojem ranjivih osoba zaglavljanih u regiji. Dokazi potvrđuju da što su duže migranti zaglavljani u neregularnoj situaciji i što im putovanje duže traje, to je veća vjerovatnoća da će doživjeti indikatore eksploatacije i zloupotrebe. Nalazi studije o borbi protiv trgovine ljudima ostaju tačni i za migrante koji prolaze kroz regiju Zapadnog Balkana.

Trgovci mogu pokušavati da iskoriste populaciju koja prima humanitarnu pomoć, te mogu pojačati svoje kriminalne aktivnosti kroz lažne i u konačnici eksploatatorske mogućnosti zaposlenja ili dalje migracije.

Premda nema formalno prikupljenih podataka koji ukazuju na to da kriminalci krađu stvari koje daju akteri koji se bave zaštitom, postoje indikatori da migranti doživljavaju kriminal duž rute, uključujući krađu, iza koje stoje krijumčari i druge osobe. Uz to, postoje dokazi da su neki migranti u smještajnim objektima bili prisiljeni da daju hranu drugima. Shodno tome, akteri bi ovo trebali uzeti u obzir pri izradi programa pomoći, te osigurati da u smještajnim objektima postoje adekvatne mjere sigurnosti, da se zaštite oni koji nisu u stanju sami sebe štititi.

Nezavisno od vrste krize, izbjeglički logori i logori za interno raseljene, kao i formalna i neformalna mjesta zadržavanja zaglavljanih migranata predstavljaju bogat izvor novih žrtava za trgovce i druge kriminalne mreže koje traže jeftinu ili besplatnu radnu snagu za seksualne i druge eksploatatorske usluge.

U otvorenim centrima i neformalnim lokacijama gdje “spavaju na otvorenom”, migranti su izloženi značajnom riziku i ranjivosti. To je prilika za kriminalce, bilo za krijumčare koji migrantima nude da idu dalje, da rade neformalno, bilo prodavcima droge koji vrebaju ranjiva psihološka stanja osoba zaglavljanih na takvim lokacijama. Sporadični dokazi o korištenju takvih lokacija u te svrhe postoje duž cijele zapadnobalkanske rute, naročito u Grčkoj, prije nego što migranti stignu u regiju. Akteri borbe protiv trgovine ljudima bi trebali to imati na umu pri izradi plana intervencije, da se osigura da oni koji pružaju pomoć na takvim lokacijama budu adekvatno obučeni, te da postoje materijali za izgradnju svijesti o rizicima od tih kriminalnih aktivnosti, naročito da postoje linije za pomoć ili odgovarajuće službe, ako migranti postanu žrtve takvih krivičnih djela.

Generalni nedostatak ekonomskih mogućnosti i sve veće oslanjanje pogođene populacije na negativne mehanizme savlađivanja okolnosti mogu, u nekim slučajevima, dovesti do povećane ranjivosti prema trgovini ljudima.

Dok se gore navedeno prvenstveno odnosi na krizne situacije u kojima su ekonomske mogućnosti postale ograničene i za lokalno stanovništvo i za migrante, u kontekstu migranata u tranzitu to se posebno odnosi na ograničen pristup tržištu rada koji migranti imaju duž rute, a trebaju im resursi da bi mogli nastaviti putovanje. Upravo zato se migranti mogu više upuštati u rizično ponašanje, kako se vidi iz gore predstavljenih dokaza, da bi osigurali resurse da mogu nastaviti put. To može uključivati saglasnost za učešće u kriminalnim aktivnostima u korist drugih, pristajanje na seks za opstanak, kao i saglasnost za rad u lošim uslovima i s malom ili nikakvom naknadom. Potrebna je pažljiva ocjena identificiranih situacija u kojima migranti mogu biti prisiljeni da pristanu na neku aktivnost ili ponašanje, da bi se odredilo da li to može biti naznaka šire situacije koja predstavlja trgovinu ljudima. U takvim slučajevima bi moglo biti primjereno pozvati se na princip nekažnjavanja, koji predviđa da, uzevši u obzir sveukupne okolnosti, žrtve trgovine ne bi trebale biti kažnjene za djela za koja su bile prisiljene da izvrše.

Tradicionalno štetne prakse, kao što je rani/prisilni brak, pojačavaju se tokom krize i nekad mogu dovesti do trgovine ljudima.

Premda postoje ograničeni dokazi da se to dešava među migrantima koji su u tranzitu u regiji, dokazi predstavljeni kroz ovaj izvještaj daju sporadične dokaze da postoje neke naznake da ima prisilnih brakova, kao i otežavajućeg prisustva nasilja u porodici. Ovo je nešto što traži dalje istraživanje, na način koji neće retraumatizirati žrtve ili im nanijeti štetu.

Drugi otežavajući faktori vezani su za diskriminaciju, bilo rodno zasnovanu, etničku, rasnu, vjersku ili socijalnu, u zajednici ili na državnom nivou.

Ksenofobija i diskriminacija, kao i strah zasnovan na prikazivanju migranata kao onih koji zemlje u regiji čine prijemčivijim za terorizam i kriminal, jasno djeluju na ranjivost migranata prema potencijalnoj eksploataciji i zloupotrebi. Uz to, percepcija određenih grupa migranata kao "pravih izbjeglica" naspram "ekonomskih migranata" dodatno djeluje na to kako ih tretiraju i zvaničnici i stanovništvo koje ih prima. Iako je moguće da kriminalci i druge opasne osobe putuju unutar mješovitih migracijskih tokova koji prolaze kroz regiju, poruke o tome kako ta populacija može djelovati na domaće zajednice moraju se pažljivo tretirati, da se osigura da se kriminalni elementi otkriju, a ranjive osobe zaštite. Potrebno je više informacija u pogledu specifičnih profila migranata koji mogu doživjeti diskriminaciju, za razliku od drugih. To bi bile ključne informacije za aktere koji se bave zaštitom, naročito za aktere civilnog društva, jer bi njihovim prikupljanjem osigurali da postojeći mehanizimi zaštite budu usmjereni ka postojećoj ranjivosti, te da ublažavaju tu ranjivost i time smanjuju mogućnost trgovine ljudima.

4.2. Ključni nalazi i preporuke po zemljama

ALBANIJA

- **Da bi se među krijumčarenim migrantima identificirale potencijalne žrtve trgovine ljudima, potrebna je unaprijeđena koordinacija između aktera upravljanja migracijama, policije, socijalnih radnika i tužilaštava.** Albanski sistem borbe protiv trgovine ljudima je sveobuhvatan i dobro ustanovljen. Izuzetno je operativan za domaće žrtve i za tradicionalnije profile stranih žrtava. Međutim, u mješovitim migracijskim tokovima još nisu identificirane potencijalne žrtve trgovine ljudima. Akteri u borbi protiv trgovine ljudima, uključujući policijske agencije, tužioce i druge, trebaju dodatne kapaciteta da bi radili sa potencijalnim žrtvama koje su državljani trećih zemalja, te da pri krivičnom gonjenju slučajeva krijumčarenja migranata identificiraju ranjivost migranata.

- **Izgradnja kapaciteta u vezi s trgovinom ljudima među socijalnim radnicima u prihvatnim i azilantskim centrima.** Socijalni radnici koji rade s migrantskom populacijom imali bi koristi od dodatne izgradnje kapaciteta, da detaljnije sagledaju ranjivost koju pokazuju migranti i koja ih čini dodatno podložnim trgovini ljudima. To bi uključivalo specifične faktore rizika, kulturološki senzibiliziranu brigu, te dodatnu obuku o tome kako žrtvama i potencijalnim žrtvama pružiti psihosocijalnu njegu.

- **Potrebna je izgradnja kapaciteta svih aktera u borbi protiv trgovine ljudima, da bi se u potpunosti implementirale revidirane standardne operativne procedure, te u mješovitim migracijskim tokovima pravilno identificirale i uputile sve potencijalne žrtve trgovine ljudima i migranti u ranjivim situacijama.** Vlada Albanije već je revidirala postojeće standardne operativne procedure za identifikaciji i upućivanje žrtava, tako da inkorporiraju dodatne strukture i uključe dodatne indikatore trgovine ljudima, da bi se unutar mješovitih migracijskih tokova bolje identificirale potencijalne žrtve. S obzirom na reviziju, kao i potencijalnu pravosudnu i druge reforme u zemlji, u predstojećem periodu će biti potrebna izgradnja dodatnih kapaciteta u vezi sa ranjivošću migranata prema trgovini ljudima i radom s državljanima trećih zemalja.

- **Dograđivati postojeću uspješnu praksu u pružanju pomoći domaćim žrtvama i potencijalnim žrtvama, naročito kroz dostupnost pomoći za reintegraciju/integraciju.** Kako je gore rečeno, Albanija ima dobro ustanovljene standarde za rehabilitaciju i reintegraciju žrtava i potencijalnih žrtava. Vladini i nevladini pružaoci usluga bi trebali osigurati da potencijalne žrtve koje se identificiraju u mješovitim migracijskim tokovima dobiju pomoć u skladu s postojećim standardima, bez obzira na trajna rješenja koja se za takve osobe identificiraju.

BOSNA I HERCEGOVINA

Praznine u resursima za identifikaciju i upućivanje potencijalnih žrtava u mješovitim migracijskim tokovima su sljedeće:

- **Pristup identifikaciji žrtava i potencijalnih žrtava je kompliciran zbog pravne i upravne strukture zemlje.** Odgovornost za identifikaciju, kao i vođenje službi, u BiH su izuzetno složene, s podjelom nadležnosti između nekoliko ministarstava u slučajevima

domaćih i stranih žrtava i potencijalnih žrtava. U takvoj situaciji je uspostava standarda brige i drugih jedinstvenih pristupa trgovini ljudima i dalje izazov, uključujući čak i definiciju ko predstavlja 'žrtvu'.

- **Vlasti koje se bave borbom protiv trgovine ljudima trenutno koriste višestruke proceduralne dokumente za upućivanje i tretman žrtava i potencijalnih žrtava.** Različiti dokumenti su izrađeni za različite aktere u BiH, da bi na tome temeljili svoj pristup trgovini ljudima. Isto tako, neophodno je ažurirati postojeće smjernice, da bi one bile u skladu s važećim propisima na svim nivoima vlasti u BiH, u pogledu proširenja mehanizma upućivanja i uključenja drugih nadležnih institucija u vezi sa stvaranjem novih trendova. Shodno tome, potrebno je ažurno tretirati ovo pitanje u jedinstvenom dokumentu o smjernicama (standardnim operativnim procedurama).

- **Proaktivna identifikacija tradicionalnih oblika trgovine ljudima u BiH, koja se reflektira i na identifikaciju žrtava i potencijalnih žrtava unutar mješovitih migracijskih tokova.** Treći relevantni nedostatak je to što nema proaktivnog djelovanja u terenskom radu na identifikaciji žrtava, naročito onih koje su prisiljene da prosjače na javnim mjestima i izložene su raznim oblicima eksploatacije koja uglavnom pogađa djecu. BiH mora osigurati da njeni službenici policijskih agencija, inspektori rada, socijalni radnici i druga službena lica koriste proaktivniji pristup i intenziviraju radnje usmjerene ka otkrivanju i spašavanju potencijalnih žrtava, naročito djece.

- **Niska je svijest javnosti o fenomenu trgovine ljudima.** Ključni informanti i opservacije s terena ukazuju na nizak nivo svijesti o trgovini ljudima, naročito u pogledu novih oblika radne eksploatacije, eksploatacije djece, te potencijalne eksploatacije s kojom se susreću migranti koji prolaze kroz regiju. Za BiH je fenomen zaglavljenih migranata počeo tek u novembru 2017., kad su se migranti počeli prijavljivati za azil u zemlji prije nego što krenu dalje. Reakcije na priliv ranjivih osoba u zemlju bio je mješovit, jer su se neke zajednice plašile takvih grupa, a neke su ih prihvatile i pružile brigu, jer se lokalno stanovništvo sjeća sopstvenih izbjegličkih i raseljeničkih iskustava.

- **Kapacitet i iskustva vezana za identifikaciju trgovine ljudima u mješovitim migracijskim tokovima su ograničeni.** Policija, uključujući graničnu, te druge zvaničnici policijskih agencija, nemaju dovoljno iskustva i obuke za prepoznavanje potencijalnih žrtava trgovine ljudima u mješovitim migracijskim tokovima, a trgovina se dešava u raznim oblicima, uključujući radnu eksploataciju. Slučajevi trgovine ljudima u mješovitim migracijskim tokovima nisu nešto s čim su tužioci i sudije u zemlji upoznati.

- **Nedovoljni ljudski resursi se raspoređuju na screening migranata ranjivih prema trgovini ljudima.** Ljudski resursi raspoređeni na rad s migrantskom populacijom generalno su ograničeni, dijelom zbog kombinacije moratorija na zapošljavanje u institucijama, a dijelom zbog povećanja broja migranata u ranjivim situacijama u zemlji.

- **Izazov su i identifikacija i upućivanje migranata u ranjivim situacijama u BiH.** Neregularnim migranti u ranjivim situacijama, poput onih koji se uklapaju u gore opisani profil ali još nisu identificirani kao žrtve ili potencijalne žrtve, suočavaju se sa izazovima u pristupu potrebnim uslugama. Nadležnost za neregularnu migraciju i azil je na vlastima na nivou države, ali njega i vođenje socijalne službe za ovu populaciju je na centrima za socijalni rad na nivou entiteta i kantona. Upućivanje ranjivih slučajeva, naročito djece bez pratnje i djece razdvojene od porodice, i dalje je značajan izazov.

- **Blagovremeno imenovanje odgovarajućeg staratelja za djecu bez pratnje i djecu razdvojenu od porodica i dalje je izazov u BiH.** Centri za socijalni rad su odgovorni za imenovanje staratelja za svu identificiranu djecu bez pratnje. Iz gore navedenih razloga, blagovremeno imenovanje staratelja u većini slučajeva i dalje je ozbiljan izazov. Bitno je što to može djelovati na pomoć toj djeci, te na sposobnost svih uključenih aktera da pažljivije urade screening takve djece u vezi s trgovinom ljudima.
- **Potrebni su dodatni kapaciteti za pružanje pomoći identificiranim žrtvama i potencijalnim žrtvama.** Potrebne su daljnje aktivnosti da bi se žrtvama osigurala odgovarajuća pomoć i zaštita. Potrebni su i naponi da se omogući reintegracija žrtava u društvo, uključujući i to da se osigura da žrtve imaju pristup odgovarajućoj kompenzaciji ili restituciji, od samih trgovaca tamo gdje je to moguće. Shodno tome, potrebna je dodatna obuka koja bi unaprijedila znanja i vještine u pružanju dodatne pomoći i zaštite žrtava.

BIVŠA JUGOSLOVENSKA REPUBLIKA MAKEDONIJA

- **Saradnja između aktera koji rade na upravljanju migracijama i onih koji rade na borbi protiv trgovine ljudima je snažna.** Iako je ta saradnja bila izazov tokom velikih mješovitih migracijskih tokova, kasniji naponi su je u velikoj mjeri unaprijedili. Dvije policijske jedinice: Sektor za granične poslove i migraciju i Jedinica za borbu protiv trgovine ljudima i krijumčarenja migranata, značajno su unaprijeđene i sad dobro saraduju. Policajci Odjela za granične poslove i migracije i Regionalnog centra za granična pitanja⁸⁵ su u kontaktu sa potencijalnim žrtvama unutar migrantske populacije.
- **Potrebni su dodatni ljudski resursi za Jedinicu za borbu protiv trgovine ljudima i krijumčarenja migranata.** Trenutno samo pet policajaca radi u ovoj jedinici, koja pokriva cijelu zemlju. To bi trebalo biti ublaženo uspostavom nove Nacionalne jedinice za suzbijanje krijumčarenja migranata i trgovine ljudima, koja će i ponovo uspostaviti prisustvo specijaliziranih policajaca u gradovima izvan Skoplja, ali pošto se radi o novoj jedinici, trebaju joj podrška i izgradnja novih kapaciteta.
- **Standardne operativne procedure za obradu ranjivih kategorija migranata i standardne operativne procedure za rad sa djecom bez pratnje i razdvojenom djecom izrađene su za situaciju velikog priliva migranata u tranzitu kroz regiju.** Postoje naznake da bi te dokumente trebalo revidirati tako da se osigura da uzimaju u obzir nove situacije, s manje migranata koji ulaze u zemlju, ali i sa većim brojem onih koji na teritoriji zemlje borave duži vremenski period.
- **Standardne operativne procedure za postupanje sa žrtvama trgovine ljudima moraju inkorporirati nove strukture i modalitete za identifikaciju i upućivanje.** Bez obzira na to što su indikatori za trgovinu ljudima u mješovitim migracijskim tokovima izrađeni 2016., same procedure su posljednji put revidirane 2010. Uspostavom Radne grupe i prilagođavanjem drugih relevantnih tijela za borbu protiv trgovine, te su procedure vjerovatno postale zastarjele. Vjerovatno su potrebne detaljna revizija i ažuriranje tih procedura.
- **Regionalnim centrima za socijalni rad potrebna je izgradnja dodatnih kapaciteta za pružanje pomoći žrtvama i potencijalnim žrtvama, naročito onima**

⁸⁵ MUP/4 regionalna centra za granična pitanja, jug, zapad, sjever i istok, pod Sektorom za granične poslove i migraciju.

koji su državljani trećih zemalja. Trenutno samo Centar za socijalni rad Skoplje radi s migrantskom populacijom, konkretno s migrantima u ranjivim situacijama. S obzirom na to da su migranti u tranzitu i često se zaustavljaju u različitim dijelovima zemlje, naročito u gradovima blizu granice, socijalni radnici u tim centrima bi također trebali biti osposobljeni da rade s tom populacijom, da se osigura odgovarajuća i blagovremena pomoć migrantima, te da se ublaži potencijalna ranjivost prema eksploataciji, zloupotrebi i trgovini ljudima.

- **Izgradnja kapaciteta za rad na trgovini ljudima za socijalne radnike koji su raspoređeni na rad s migrantskom populacijom.** Iako je već počeo rad na izgradnji kapaciteta socijalnih radnika, neophodni su kontinuirani napori da se osigura da svi koji rade u, recimo, tranzitnim i azilantskim centrima, imaju dovoljno kapaciteta da identificiraju indikatore trgovine ljudima među migrantskom populacijom. To bi uključivalo i izgradnju svijesti o kulturološki senzibiliziranoj brizi, specijaliziranoj brizi za potencijalne žrtve, intervjuje, te generalnu svijest o trgovini ljudima.

- **Specijalizirani smještaj za djecu i muškarce i dalje je izazov.** Taj jaz je identificiran i u ranijim izvještajima o borbi protiv trgovine ljudima u Makedoniji, te je i dalje izazov, što je relevantno i zato što se takav jaz reflektira i na brigu koja je dostupna potencijalnim žrtama identificiranim unutar mješovitih migracijskih tokova. Uz djecu, i određeni broj muškaraca u migrantskoj populaciji pokazuje indikatore trgovine ljudima, što znači da bi prilagođene usluge trebale biti dostupne s ciljem ublažavanja rizika od trgovine ljudima s kojim se ova populacija suočava.

- **Da bi se ublažio rizik od trgovine ljudima među zaglavljenom populacijom, potrebna je dugoročna briga (povratak, reintegracija i integracija) za migrante u ranjivim situacijama.** Iako broj registriranih detektiranih neregularnih migranata jeste tokom 2017. značajno opao u bivšoj jugoslovenskoj republici Makedoniji, oni migranti koji su registrirani predstavljaju sve složenije predmete i na teritoriji zemlje ostaju duži vremenski period. Imajući to na umu, vladini i nevladini pružaoci usluga bi trebali unaprijediti kapaciteta za pružanje pomoći, podrške, zaštite i reintegracije ovoj populaciji, da se tretiraju i ublažavaju faktori rizika od trgovine ljudima, naročito među djecom bez pratnje i razdvojenom djecom.

CRNA GORA

- **Crna Gora i dalje identificira izuzetno mali broj žrtava trgovine ljudima, bez ijedne u mješovitim migracijskim tokovima.** S obzirom na izazove s kojima se crnogorske vlasti suočavaju pri identifikaciji stranih i domaćih žrtava i potencijalnih žrtava koje doživljavaju tradicionalne forme trgovine ljudima, mnogi izazovi identificirani u drugim analizama i izvještajima, kao što je Godišnji izvještaj o trgovini ljudima koji radi SAD, važe i za identifikaciju žrtava i potencijalnih žrtava unutar mješovitih migracijskih tokova.

- **Ljudski resursi unutar Grupe za borbu protiv trgovine ljudima, naročito u vezi sa kapacitetom osoblja, identificirani su kao kritični za unapređenje identifikacije žrtava i potencijalnih žrtava u zemlji.** Čak i u slučaju Specijalnog tima za borbu protiv trgovine ljudima i krijumčarenja migranta koji je nedavno uspostavljen, samo dvije osobe su uposlene da rade s ovim timom, a zakon kojim je tim formiran traži osam uposlenika. Sveukupni broj izvršilaca i njihovi kapaciteti moraju se ocijeniti s ciljem osiguranja da se svi postojeći resursi rasporede na primjeren način.

- **Restrukturiranje administracije za azil i neregularnu migraciju u nadležnosti MUP-a može djelovati na kapacitete aktera koji rade s migrantima da identificiraju ranjivosti migranata i slučajeve potencijalne trgovine ljudima.** Tokom 2018., MUP je od Ministarstva za socijalnu zaštitu preuzeo nadležnost za vođenje sistema azila, uključujući nadležnost za sveukupno upravljanje azilantskim centrom. Rezultat ove značajne reforme je što se mijenja odgovornost relevantnih aktera, a može doći i do personalnih promjena u pogledu onih koji direktno rade s tražiocima azila. Zato bi bilo od ključnog značaja da se osigura da svi relevantni akteri posjeduju zadovoljavajuća osnovna znanja o identifikaciji trgovine ljudima među migrantskom populacijom, kao i o specifičnoj ranjivosti migranata prema trgovini ljudima.
- **S obzirom na postojeće šeme eksploatacije koje u zemlji već postoje, migranti u ranjivim situacijama mogu se suočiti s posebnim rizicima vezanim za trgovinu ljudima.** Tradicionalne forme trgovine ljudima u Crnoj Gori uključuju šeme eksploatacije i modus operandi koji se direktno vezuju za prisustvo značajne turističke industrije duž obale. Trgovina ljudima u svrhu seksualne eksploatacije, prisilnog rada, prisilnog kriminaliteta i prisilnog prosjačenja može u ovakvim slučajevima biti usmjerena i na domaće i na strane žrtve. Shodno tome, za razliku od drugih zemalja u kojima se dugoročno postojeće šeme trgovine ljudima fokusiraju na određene domaće zajednice (i kojima bi bilo teško da se prilagode novom profilu potencijalnih žrtava), rizici eksploatacije novih profila ljudi, uključujući migrante, sasvim su stvarni. Premda se novi slučajevi još nisu pojavili.
- **Spremnost potencijalnih žrtava da prime pomoć je identificirana kao naročit izazov.** Ključni informanti u Crnoj Gori dali su informacije da je značajan izazov u pomoći potencijalnim žrtvama među mješovitim migracijskim tokovima upravo spremnost, odnosno odbijanje potencijalnih žrtava da dobiju zaštitu. Premda je ovakav nalaz konzistentan s regionalnim nalazom da migranti koji su potencijalne žrtve često odbijaju pomoć zato što ih brine mogućnost da će to usporiti proces dolaska do željenog odredišta, poseban naglasak na ovome u Crnoj Gori može tražiti dalje istraživanje.
- **Nacionalne standardne operativne procedure za identifikaciju i upućivanje žrtava trenutno u Crnoj Gori nisu operativne.** Prema izjavama ključnih informanata i Nacionalnom akcionom planu za borbu protiv trgovine ljudima za period 2017 – 2018., standardne operativne procedure za upućivanje potencijalnih žrtava među tražiocima azila i neregularnim migrantima su potrebne u cilju unapređenja identifikacije i upućivanja na službe koje će toj populaciji pružiti usluge.
- **Standardne operativne procedure za identifikaciju djece bez pratnje i djecu razdvojenu od porodica trenutno su u izradi, uz podršku UNICEF-a.** Taj dokument poseban fokus stavlja na proaktivnu identifikaciju žrtava i potencijalnih žrtava. Kad bude završen, neophodno je da ga slijede obuke, izgradnja kapaciteta, te prilagođavanje standardnih operativnih procedura za trgovinu ljudima tako da sadrže ustanovljene procedure.

SRBIJA

- **Korisni bi bili pojačani i sistematizirani naponi na prikupljanju podataka vezanih za trgovinu ljudima i potencijalnu ranjivost prema trgovini ljudima među migrantskom populacijom.** Pošto imaju najveći broj poznatih zaglavljenih migranta u

zapadnobalkanskoj regiji, akteri borbe protiv trgovine ljudima u Srbiji imaju mogućnost da nadograđuju terenska iskustva u opserviranju ranjivosti migranata prema eksploataciji i zloupotrebi, koje mogu prerasti u potencijalne scenarije trgovine ljudima. Ako se prikupe i analiziraju, takvi nalazi mogu predstavljati temelj za intervenciju i u smislu prevencije i u smislu zaštite migranata od budućih ili tekućih situacija trgovine ljudima.

- **Saradnja državnih institucija zaduženih za migracije, usmjerena ka boljoj identifikaciji trgovine ljudima unutar kategorija ranjivih migranata, trebala bi biti unaprijeđena.** Unapređenja se naročito mogu ostvariti kod aktera koji rade na integriranom upravljanju granicama i na sistemima sveobuhvatnog upravljanja migracijama. Kod tih aktera je potrebno unaprijediti svijest o profilima potencijalnih žrtava među datom populacijom, kao i o postojećim mehanizmima na koje potencijalne žrtve mogu biti upućene po identifikaciji.

- **Sveukupni sistem identifikacije, zaštite i podrške žrtvama i potencijalnim žrtvama, naročito djeci i drugim ranjivim kategorijama, traži dalji razvoj.** U postojećem sistemu identifikacije, zaštite i podrške žrtvama i potencijalnim žrtvama trgovine ljudima postoje praznine. To traži dodatne intervencije, čak i kad se ne uzmu u obzir migranti koji su trenutno smješteni u zemlji. To uključuje činjenicu da Centar za žrtve trgovine ljudima i dalje ne radi, te da postoji nedostatak finansijskih sredstava za prevenciju, zaštitu i krivično gonjenje predmeta, što traži dodjelu materijalnih sredstava (stalnih budžeta). Sveukupni kapaciteti sistema borbe protiv trgovine ljudima moraju se ojačati, da bi se mogli dodatno usmjeravati na migrantsku ranjivost prema trgovini ljudima.

- **Posebni programi podrške koji su prilagođeni grupama migranata u ranjivim situacijama, te onima koji su posebno izloženi riziku da budu predmet trgovine ljudima, moraju se dalje graditi.** U ovom trenutku su pomoć u obliku smještaja, hrane i drugih osnovnih potreba dostupni migrantskoj populaciji, ali programi za ublažavanje ranjivosti i rizika od trgovine ljudima koji su prema njima usmjereni na sistematičan način ne postoje, već se prvenstveno oslanjaju na intervencije nevladinih i međunarodnih organizacija. Takvi programi se mogu izraditi i usmjeriti ka migrantima koji su zaglavljeni ili su na teritoriji Srbije ostali duži vremenski period, kao i prema onima koji su iskazali namjeru da se dobrovoljno vrate u svoju zemlju porijekla.

- **Potrebno je dalje graditi kompetencije onih koji su zaposleni (ljudski resursi) u području detekcije i krivičnog gonjenja predmeta trgovine ljudima.** Uz poznate nedostatke u kompetencijama aktera koji u zemlji rade na borbi protiv trgovine ljudima, ne postoji dovoljno znanja o ranjivosti migranata prema trgovini ljudima, kojim bi se osiguralo da ti akteri znaju kako da među migrantskom populacijom u zemlji prepoznaju takve slučajeve. Potrebno je kod tih aktera gaditi svijest u cilju osiguravanja da i intervencije budu usmjerene ka identifikaciji i pružanju pomoći toj populaciji.

- **Postojeće standardne operativne procedure za identifikaciju i upućivanje slučajeva trgovine ljudima su zastarjele i ne uzimaju u obzir nove potencijalne profile žrtava i potencijalnih žrtava.** Standardne operativne procedure za identifikaciju i upućivanje žrtava trgovine ljudima u Srbiji su izrađene i ustanovljene 2009. Kao takve, postojeće standardne operativne procedure ne uzimaju u obzir profil potencijalnih žrtava trgovine ljudima među migrantskom populacijom koja je u zemlji prisutna od 2015., kao ni nove strukture koje su od tog vremena ustanovljene. Vlada bi, pri reviziji postojećih standardnih operativnih procedura, trebala naročito uzeti u obzir pitanje kako unaprijediti

koordinaciju, posebno između vlasti koje se bave azilom i migracijama i tradicionalnih aktera borbe protiv trgovine ljudima, konkretno u vezi s upućivanjem potencijalnih žrtava trgovine ljudima između agencija.

- **Svijest šire javnosti o potencijalnoj trgovini ljudima među migrantima je ograničena.** U Srbiji i privatna lica, građani, imaju mogućnost da slučajeve trgovine ljudima prijave Centru za žrtve. Ograničena svijest stanovništva o trgovini ljudima generalno, a posebno o rizicima s kojima se migranti suočavaju u vezi s tim, ljudima onemogućava da prepoznaju, ili čak da koriste usluge za žrtve ili potencijalne žrtve. Kampanje usmjerene na podizanje svijesti stanovništva o potencijalnim scenarijima trgovine ljudima s kojima se migranti mogu suočiti pomogla bi u povećanju identifikacije potencijalnih slučajeva trgovine ljudima, pa možda čak i dala doprinos u prevenciji trgovine ljudima.

KOSOVO/UNSCR 1244

- **Trenutno dostupni podaci ukazuju na to da migranti generalno izbjegavaju Kosovo/UNSC 1244 kao tranzitnu rutu.** S obzirom na dodatne prelaskе granice potrebne za tranzit preko Kosova/UNSC 1244, migranti generalno izbjegavaju ulazak na tu teritoriju. Uz to, čak i oni koji budu detektirani generalno tu borave vrlo kratko prije nastavka putovanja. Mora se uzeti u obzir da, iako zemlje u regiji rade na jačanju upravljanja granicama i sprečavanju migranata u ilegalnom prelasku granice, može se desiti da se poveća broj migranata koji pokušavaju proći kroz Kosovo/UNSC 1244.

- **Trendovi vezani za kretanje migranata koji dolaze izvan regije nisu različiti od trendova kojima su kosovski građani pokušavali doći do EU.** Neposredno prije priliva mješovitih migracijskih tokova u regiju, neregularni migranti koristili su rute slične onima koje su Kosovari koristili u pokušajima da dođu do EU. Nakon zatvaranja rute, kosovarske šeme koje su migranti koristili za tranzit postale su vidljive. Vlasti koje se na Kosovu bore protiv krijumčarenja migranata bi trebale analizirati postojeće trendove i tako identificirati da li mogu dati dodatne informacije o rutama i statusu mješovitih migracijskih tokova.

- **S obzirom na to da manje migranata prolazi kroz Kosovo/UNSCR 1244, vlasti koje se bave trgovinom ljudima i migracijama bi trebale poznavati postojeće trendove u regiji, da se mogu pripremiti za slučaj da se ruta promijeni.** Izgradnja kapaciteta bi se trebala usmjeriti na aktere borbe protiv trgovine ljudima na Kosovu/UNSCR 1244, da bi se unaprijedila svijest o ranjivosti migranata prema trgovini ljudima, te da se osposobe da potencijalnim žrtvama trgovine, ako budu identificirane, mogu pružiti adekvatnu i kulturološki senzibiliziranu njegu. Akteri borbe protiv trgovine ljudima mogu kroz bilateralnu i regionalnu razmjenu učiti iz iskustava drugih zemalja u regiji.

- **Proces identifikacije trgovine ljudima bi se trebao usmjeriti kroz zvanični sistem upravljanja migracijama, što uključuje centre za tražioce azila i centre za zadržavanje.** U skladu s gore navedenom preporukom, procesi identifikacije potencijalnih slučajeva trgovine ljudima, uključujući odgovarajuće intervjue i screening, trebali bi se usmjeriti kroz zvanične aktere upravljanja migracijama. Uposlenici smještajnih objekata koji primaju migrante bi trebali biti senzibilizirani po pitanju specifičnih ranjivosti migranata koje ih izlažu riziku trgovine ljudima.

- **Procedure identifikacije trgovine ljudima i upućivanja potencijalnih žrtava na odgovarajuće službe trebale bi biti uključene u sve planove za vanredne situacije**

i odgovore vezane za priliv neregularnih migranata i tražilaca azila. Kosovo/UNSCR 1244 nije doživjelo veliki priliv migranata, ali jeste izradilo plan za vanrednu situaciju ako do toga dođe. Taj plan bi trebalo revidirati, da se osigura da se obavlja adekvatan screening ranjivosti migranata, te da se uključe posebne mjere identifikacije potencijalnih slučajeva trgovine ljudima, kao i mjere prevencije.

4.3. Preporuke specifične za regiju

Prikupljanje podataka i izvještavanje

- **Vlade bi trebale prikupljati i analizirati informacije o ranjivosti migranata prema eksploataciji, zloupotrebi i trgovini ljudima, te na osnovu toga izrađivati politike upravljanja migracijama i borbe protiv trgovine ljudima.** U ovom trenutku, vlade prvenstveno prikupljaju statističke podatke vezane za identificirane žrtve i potencijalne žrtve, kao i informacije o detekciji, dolasku i smještaju neregularnih migranata. Prikupljanje podataka bi trebali da se veže za postojeći sistem upravljanja predmetima, čime bi se vladama omogućilo da prate i grade profile ranjivosti migranata, te da tako osiguraju efikasnu raspodjelu sredstava za smanjenje tih ranjivosti i ublažavanje rizika.

Prevenција

- **Moraju se uspostaviti sistemske mjere koje su usmjerene na migrante u ranjivim situacijama, a koji su sve više standardno prisutni i kruže po regiji.** Kako je ranije pomenuto, kako trenutno stvari stoje, očekuje se da će migranti, zbog sve dužeg neregularnog boravka i kružnog kretanja od zemlje do zemlje, postati još ranjiviji prema eksploataciji i zloupotrebi. Mjere prevencije, kao što su distribucija informacija vezanih za službe zaštite, kao i linije za pomoć i različite usluge u borbi protiv trgovine ljudima, neophodne su da bi se omogućilo samoprijavlјivanje, kao i prijavljivanje drugih koji primijete slučajeve zloupotrebe i eksploatacije migranata.

Nacionalni koordinatori su dobili pitanje o postojanju takvih linija za pomoć. Tabela u nastavku pokazuje odgovore koje su dali.

Tabela 7: Odgovori nacionalnih koordinatora na pitanja vezana za linije za pomoć

Tehnička pomoć migrantima	ALB	BiH	RKS	MKD	CG	SRB
... u vašoj zemlji postoji SOS telefon za migrante	Nije primjenjivo	Ne	Ne	Da ⁸⁶	Da	Ne
... postoje druge vrste tehničke pomoći migrantima	Nije primjenjivo	Ne	Da ⁸⁷	Da	Da	Da ⁸⁸

Od IOM-ovog osoblja je traženo da, u intervjuima koje su s njima vodili, pitaju migrante šta misle o specijalnim aplikacijama za mobilne telefone koje bi se mogle napraviti u te svrhe. Iako nisu svi prijedlozi ostvarivi, s obzirom na dostupne resurse i propise u svakoj od zemalja, odgovori daju uvid u vrstu informacija koje migranti traže. Odgovori uključuju sljedeće:

- *Dobra ideja. Da li bi bilo moguće imati prevod (poput aplikacije GoogleTranslate) za pravnu terminologiju, da se bolje objasni pravni savjet koji se daje – kako se prijaviti za azil itd.*
- *Neophodno je to. Opasno je biti loše obaviješten, neobaviješten ili zbunjen. Trebalo bi u to uključiti adrese centara za azilante (informacije o tome kako se prijaviti za azil, te informacije o sigurnosti).*
- *Dobra ideja. Trebalo bi uključiti informacije o centrima za pomoć, zakone na raznim jezicima, te savjete kako i šta uraditi.*
- *To bi mi pomoglo da se javim roditeljima i rodbini u zemlji porijekla iz svake zemlje kroz koju putujem.*
- *Informacije o sigurnosti ceste i rute kojom putujem. I informacije o mogućnostima za azil i zaposlenje u zemljama kroz koje putujem.*
- *Informacije o sigurnosti ceste i rute kojom putujem. I informacije o mogućnostima za azil i zaposlenje u zemljama kroz koje putuje. To bi mi bilo korisno jer imam fakultetsku diplomu i rado bih u zemlju u kojoj mogu svoje znanje iskoristiti.*
- *Informacije o lokacijama svih migrantskih logora u tim zemljama, o granicama zemalja kroz koje putujem, o putevima koji su sigurni za putovanje, i možda informacije o vremenskoj prognozi.*
- *Bilo bi korisno imati brojeve telefona bolnica i drugih ustanova.*
- *Gdje je najbliži logor? Je li taj logor siguran, mogu li se tamo smjestiti / hoće li me primiti? Koje su nevladine organizacije prisutne u tom logoru? Brojevi institucija kao što su policija, bolnice itd.*

86 Postoji SOS linija za žrtve trgovine ljudima i aplikacija crveno dugme u MUP-u, gdje se mogu prijaviti žrtve i potencijalne žrtve trgovine ljudima, bilo da su državljani Makedonije ili stranci.

87 Prevod, logistika, usluge socijalne zaštite.

88 U školskoj godini 2017/2018, sva djeca uzrasta 7-14, bez obzira na status, uključena su u obavezno osnovno obrazovanje. Trenutno u Srbiji ima 546 djece u 33 škole. Komesarijat za izbjeglice i migrante, u saradnji s organizacijama civilnog društva, organizira prevoz do škole i nazad, kao i stručno osoblje koje prati dijete.

- **Osigurati proaktivne mjere prevencije, koje se usmjeravaju na djevojke i žene koje su doživjele nasilje ili zloupotrebu duž migrantske rute ili prije putovanja.** Obzirom na posebnu ranjivost ove populacije, mjere koje će do njih doprijeti moraju biti prilagođene njihovim konkretnim potrebama. Specijalizirane agencije koje rade s osobama koje su preživjele seksualno i rodno zasnovano nasilje moraju blisko sarađivati s predstavnicima vlasti, da se u situacijama seksualnog i rodno zasnovanog nasilja u migrantskoj populaciji osigura blagovremena intervencija, te da se promoviraju sigurni kanali za samoprijavlivanje i identifikaciju.
- **Na mjesta visokog rizika postaviti materijale i alate za podizanje svijesti.** S obzirom na to da je veliki broj migranata i izbjeglica već dugo zaglavljen u regiji, a IOM-ovi podaci ukazuju na to da dugi boravak može rezultirati većom pojavom indikatora trgovine ljudima – prevencija je neophodna. Kombinacijom toga s faktorima rizika identificiranim za scenarije trgovine ljudima u krizi, već možemo identificirati područja visokog rizika, koja uključuju ne samo prihvatne centre, već i druge formalne i neformalne lokacije gdje se nalaze zaglavljeni migranti (uključujući mjesta gdje migranti 'spavaju na otvorenom'). Uz to, usmjeravanje na pogranična sela gdje se informacije prikupljaju ukazuju na to gdje migranti borave prije nego što pokušaju preći granicu.

Zaštita

- **Podići svijest aktera borbe protiv trgovine ljudima o kulturološkom kontekstu i kontekstu specifičnom za migrancijske tokove, da bi se unaprijedilo pružanje usluga.** Kako je naznačeno tokom cijele ove analize, migranti možda i nisu svjesni toga da su im prava prekršena, ali još uvijek trpe fizičke i/ili psihičke efekte tih iskustava. Pružaoci usluga i drugi akteri koji rade na borbi protiv trgovine ljudima bi trebali biti senzibilizirani za specifične kulturološke i iskustvene kontekste te ciljne grupe, kroz obuke i radionice o kulturološki osjetljivoj brizi, tako da usluge koje pružaju mogu bolje prilagoditi potrebama ove grupe.
- **Podići svijest aktera borbe protiv trgovine ljudima o trendovima vezanim za migracije i krijumčarenje migranata u regiji.** Premda je fokus tradicionalno na podizanju svijesti aktera upravljanja granicama po pitanju rizika trgovine ljudima i profilima potencijalnih žrtava, u ovom kontekstu bi aktere borbe protiv trgovine ljudima također trebalo upoznati s trenutnim migracijskim tendovima i načinom rada krijumčara, tako da mogu sveobuhvatnije odgovoriti na potencijalnu trgovinu ljudima među migrantskom populacijom koja neregularno prolazi kroz regiju. To se može postići češćim okupljanjem oba seta aktera, da na zajedničkim koordinacijskim sastancima, radionicama i zajedničkim obukama mogu razmjenjivati informacije.
- **Osigurati siguran smještaj za migrante s posebnim ranjivostima.** Kad se obavi screening i kad se kod migranata utvrde posebni faktori ranjivosti, recimo mogućnost da ih drugi migranti uznemiravaju i zloupotrebljavaju, na samoj lokaciji bi trebali biti dostupni dovoljno sigurni i prikladni uslovi smještaja za one koji su izloženi naročitim rizicima, uključujući i za one kojima prijete drugi migranti.
- **Unaprijediti standarde rehabilitacije i reintegracije u zemljama u kojima postoje identificirani izazovi u ovom području, kako za domaće žrtve i potencijalne**

žrtve trgovine ljudima, tako i za one koji su državljani trećih zemalja. U većini zemalja, pružaoci usluga (vladini i nevladini) pružaju usluge kojima se osigurava rehabilitacija i reintegracija žrtava trgovine ljudima. Međutim, uspješna implementacija rehabilitacije i reintegracije žrtava i potencijalnih žrtava, uključujući izrada standarda i smjernica vezanih za njihovu rehabilitaciju i reintegraciju, u regiji je neujednačena. Zemlje se potiču da revidiraju politike i procedure i tako prepoznaju oblasti koje se mogu unaprijediti. Naročito se preporučuje da u cijeloj regiji akteri grade svijest o uspješnoj praksi, kao što je, recimo, izrada “Standarda socijalne zaštite za reintegraciju žrtava trgovine ljudima“ u Albaniji.

- **Osigurati da se standardi rehabilitacije i reintegracije izrađeni za domaće žrtve i potencijalne žrtve primjenjuju i na državljane trećih zemalja, bez obzira na identificirano trajno rješenje (tj. dobrovoljni povratak, privremeni boravak ili dugoročna integracija).** Za one zemlje koje su već izradile uspješne standarde rehabilitacije i reintegracije žrtava i potencijalnih žrtava, neophodno je da revidiraju prakse i politike rada i prilagode ih tako da osiguraju zaštitu žrtava i potencijalnih žrtava u mješovitim migracijskim tokovima. To bi moglo značiti prilagođavanje postojeće prakse na način da se uzme u obzir i konačni dobrovoljni povratak identificirane žrtve, čime se osigurava njihova zaštita i rehabilitacija tokom perioda privremenog boravka, ili se takve prakse inkorporiraju u planove dugoročne integracije.

Krivično gonjenje

- **Unaprijediti saradnju i koordinaciju među policijskim agencijama zaduženim za borbu protiv krijumčarenja migranata i onima koji rade na borbi protiv trgovine ljudima.** Da bi se efikasno identificirali slučajevi trgovine ljudima unutar mješovitih migracijskih tokova kroz Zapadni Balkan, akteri zaduženi za identifikaciju, istragu i krivično gonjenje krijumčarenja migranata moraju biti svjesni potencijalne ranjivosti s kojom se krijumčareni migranti susreću, naročito u pogledu njihove ranjivosti prema eksploataciji, zloupotrebi i trgovini ljudima. Uspješnu praksu, kao što je uspostava zajedničke radne grupe, Nacionalne jedinice za suzbijanje krijumčarenja migranata i trgovine ljudima u Makedoniji, trebali bi usvojiti i drugi akteri u regiji, da se osigura proaktivna saradnja u identifikaciji, istragama i krivičnom gonjenju slučajeva trgovine ljudima koji se identificiraju u migracijskim tokovima.

- **Unaprijediti saradnju i koordinaciju između aktera upravljanja migracijama i tužilaštava u vezi s krivičnim djelima počinjenim protiv migranata, uključujući trgovinu ljudima.**

Borba protiv trgovine ljudima u krizi

- **Vlade bi trebale osigurati da migranti budu uključeni u postojeće planove za vanredne situacije i elementarne nepogode, te da se uzmu u obzir i mjere za ublažavanje trgovine ljudima u krizi.** Zemlje u regiji imaju iskustva zemljotresa, poplava i drugih kriznih situacija. Neke zemlje su odgovorile tako što su izradile planove upravljanja rizikom u vanrednim situacijama i druge srodne dokumente. S obzirom na to da je veliki broj migranata zaglavljen ili u cirkularnom kretanju od zemlje do zemlje, vlade bi trebale biti spremne da pri izradi takvih planova uzmu i migrante u obzir, naročito tamo gdje postoji veći broj migranta koji su zaglavljeni ili smješteni u centre.

PRILOG 1: Indikatori za identifikaciju žrtava trgovine ljudima u mješovitim migracijskim tokovima - primjeri

Da bi se identificirala pojava trgovine ljudima u različitim scenarijima, akteri borbe protiv trgovine ljudima redovno rade na indikatorima trgovine ljudima, odnosno faktorima koji mogu dovesti do toga da neko ko ima kontakt s potencijalnom žrtvom trgovine identificira tu osobu kao nekoga za koga postoji veća vjerovatnoća da je bio/bila predmet trgovine. Indikatori su od ključnog značaja u procesu inicijalne ili preliminarne identifikacije, te predstavljaju ključno dodatno sredstvo za osobe koje dođu u kontakt s potencijalnim žrtvama, da znaju kako poduzeti dalje mjere i kad takvu osobu prosljediti na daljnju formalnu identifikaciju. Generalne indikatore za žrtve i potencijalne žrtve izradile su brojne organizacije koje rade na borbi protiv trgovine ljudima, a vlade su ih formalizirale kroz svoje standardne operativne procedure, koje se koriste za identifikaciju i upućivanje žrtava.

Brojni su izazovi s kojima se zemlje Zapadnog Balkana suočavaju u identifikaciji žrtava i potencijalnih žrtava unutar mješovitih migracijskih tokova. Jasna većina su ljudi koji samo prolaze kroz Zapadni Balkan i ne razmišljaju o mogućnosti ostanka u regiji, kako se to potvrđuje u intervjuima s onima koji pobjegnu tokom procedure traženja azila.⁸⁹ Okolnosti osoba koje prolaze kroz regiju, način na koji su otišle iz zemalja porijekla, kao i iskustva duž rute, znače da rijetko kad mogu predati dokumente potrebne za pribavljanje zakonitog statusa u zemlji odredišta. To ih čini još ranjivijim prema eksploataciji kriminalnih mreža i trgovaca ljudima. S obzirom na neregularnu i nesigurnu situaciju u kojoj se nađu ti migranti i izbjeglice, često su izuzetno ranjivi i izloženi riziku od eksploatacije i zloupotrebe.

Primjeri navedeni u daljem tekstu su indikatori iz iskustava Makedonije. Indikatore za identifikaciju žrtava trgovine ljudima u mješovitim migracijskim tokovima, te Generalne indikatore za inicijalnu/preliminarnu identifikaciju pretpostavljenih i potencijalnih žrtava trgovine ljudima u kontekstu mješovitih migracijskih tokova u Republici Makedoniji⁹⁰ izradila je u maju 2016. Nacionalna komisija za borbu protiv trgovine ljudima i ilegalne migracije, uz konsultantsku pomoć IOM-a. Te indikatore primjenjuju ovlašteni službenici relevantnih institucija koji su uspostavili direktne kontakte s ranjivim stranim državljanima u slučajevima mješovitih migracijskih tokova na makedonskoj teritoriji. Ti indikatori omogućavaju procjenu faktora koji mogu ukazivati na veću vjerovatnoću da je data osoba potencijalna ili stvarna žrtva trgovine ljudima. Mora se naglasiti da su ovi indikatori po svojoj prirodi generalni i ne omogućavaju uvijek i detaljnu ocjenu trgovine ljudima. Omogućavaju, pak, da se obavi preliminarne identifikacije ranjive osobe. Premda pozitivni dokazi dobijeni od inicijalnih indikatora ne dokazuju da postoji aktivnost trgovine ljudima, svaka potencijalna detekcija otpočinje i preliminarne proces identifikacije, koji vodi specijalizirano osoblje.

89 Pozivajući se na statističke podatke UNHCR-a u Albaniji, tokom 2017. je bilo 308 zahtjeva za azil na godišnjem nivou, a na dan 31. 12. 2017. je 18 osoba boravilo u Prihvatnom centru Babrru u Tirani.

90 Prilog uz SOP za postupanje sa žrtvama trgovine ljudima (skraćena verzija).

Različite vrste trgovine ljudi proizvode različite profile žrtava i potencijalnih žrtava, što traži korištenje primjereno definiranih indikatora koji se mogu primijeniti na različite scenarije. Važeći dokument koji je trenutno u primjeni u Makedoniji dostupan je na adresi:

<http://nacionalnakomisija.gov.mk/>

Tabela u daljem tekstu daje pregled situacija i indikatora koje vlade i nadležne institucije mogu koristiti kao referentne u procesu uspostavljanja ili revidiranja zasebnih nacionalnih standardnih operativnih procedura za identifikaciju žrtava i potencijalnih žrtava. Ovo je praktičan primjer kako ojačati indikatore za identifikaciju žrtava i potencijalnih žrtava trgovine ljudima tokom mješovitih migracijskih tokova.

Konačna identifikacija žrtava trgovine ljudima

Nakon što se u nekoj ranjivoj kategoriji migranata i izbjeglica utvrdi prisustvo jednog ili više generalnih indikatora trgovine ljudima, te nakon što se kasnije obavi preliminarna identifikacija žrtve ili potencijalne žrtve, specijalizirano osoblje takav slučaj upućuje prema nacionalnom referalnom mehanizmu (NRM) u skladu sa svakom nacionalnom standardnom operativnom procedurom.

Svi se ovi indikatori uzimaju u razmatranje i mogu biti naznaka trgovine ljudima na osnovu rizičnih grupa, područja identifikacije, aktera koji učestvuju u identifikaciji i procesa upućivanja.

Rizične grupe gdje se mogu identificirati žrtve i potencijalne žrtve, kao i vrsta moguće eksploatacije kojoj jesu ili nisu bili izloženi:

- žene i djevojke koje putuju same (svrha: seksualna i radna eksploatacija, sužanjstvo u domaćinstvu, prosjačenje, prisilni brak);
- trudnice koje putuju same (svrha: prodaja ili ilegalno usvojenje djeteta, seksualna i radna eksploatacija i sužanjstvo u domaćinstvu);
- djeca bez pratnje i djeca razdvojena od porodica (svrha: seksualna i radna eksploatacija, dječija pornografija, trgovina organima, ilegalno usvojenje, prosjačenje, prisilno izvršenje zločina);
- odrasli koji putuju sami (svrha: radna eksploatacija, sužanjstvo u domaćinstvu, trgovina organima);
- starije osobe ili osobe s invaliditetom koje putuju same (svrha: prosjačenje).

Gdje se žrtve i potencijalne žrtve mogu identificirati:

- na graničnim prelazima, tokom zakonitih ulazaka u zemlju ili izlazaka iz zemlje, uz korištenje originalnih ili krivotvorenih dokumenata;
- tokom nezakonitog ili neregularnog ulaska u zemlju, kao dio krijumčarske operacije;
- tokom boravka u prihvatnim centrima (tranzitni prihvatni centri, prihvatni centri za strance i prihvatni centri za tražioce azila);
- na teritoriji zemlje na osnovu zakonitog ili nezakonitog ulaska i boravka.

Ko će najčešće identificirati žrtve i potencijalne žrtve:

- policijski službenici iz različitih agencija;
- socijalni radnici iz centara koji pomažu ranjivim kategorijama ljudi;
- predstavnici organizacija civilnog društva i međunarodnih organizacija;
- druge institucije i organizacije.

Kad, gdje i kako se indikatori koriste za identifikaciju žrtava i potencijalnih žrtava:

Ovlašteni službenik nadležne institucije ili organizacije, kad ima kontakt s ranjivim stranim državljanima koji, zbog svog izgleda i okolnosti u kojima su pronađeni, stvaraju razumnu sumnju da bi se moglo raditi o žrtvi ili potencijalnoj žrtvi. Takvu sumnju je potrebno potvrditi onako kako je to razumno moguće u skladu s gore navedenim indikatorima za identifikaciju žrtava ili potencijalnih žrtava. Nakon toga se mora obaviti intervju, da se ustanovi prevalenca direktnih indikatora. Onda se ili osoba identificira kao žrtva, ili se predmet okonča.

Preliminarni indikatori za identifikaciju žrtava i potencijalnih žrtava trgovine ljudima u mješovitim migracijskim tokovima:

Proces identifikacije žrtava se vodi u dvije faze:

1. inicijalna/preliminarna identifikacija potencijalne žrtve;
2. konačna identifikacija žrtve trgovine ljudima.

Inicijalne/preliminarne indikatore čine generalni indikatori koji su vezani za:

- životnu dob,
- spol,
- zemlju porijekla,

- lične dokumente,
- način transporta i
- dokaze zlostavljanja na tijelu žrtve.

Indikatori u ponašanju potencijalne žrtve pri kontaktu s vlastima ili pružaocima usluga su sljedeći:

- osoba ne vjeruje vlastima ili pružaocima usluga i odbija saradnju;
- osoba govori tako da se čini da je dobila uputstva;
- osoba se čini uznemirenom;
- daje kontradiktorne, nepotpune, nepouzidane i čak lažne informacije;
- izbjegava kontakt i pokušava da pobjegne iz objekta;
- osoba stoji po strani ili dalje od grupe s kojom je došla, ukazujući na to da nije prirodni dio grupe;
- dozvoljava drugima da govore u njeno ime;
- reaguje ljutito, impulsivno ili agresivno;
- osoba ima vidne i osjetne oscilacije u ponašanju;
- prisutni su dezorijentiranost, konfuzija, fobije ili napadi panike;
- osoba pokazuje znakove zloupotrebe alkohola, droge ili lijekova.

Generalni indikatori za identifikaciju djece bez pratnje – stranih državljana (potencijalnih žrtava trgovine ili migrantske djece bez pratnje) tokom transporta/prihvata/predaje:

- djeca migranti bez pratnje obično se nalaze unutar mješovitih grupa migranata (različite dobi, spola, zemlje porijekla itd.);
- ne daju tačnu informaciju o dobi;
- često tvrde da putuju s braćom i sestrama ili da su u pratnji bliskog srodnika, iako njihova dob ne odgovara prirodnom redoslijedu rođenja osoba s kojima nemaju nikakve sličnosti ili emotivne povezanosti;
- kao razlog što su bez pratnje, često navode da su se tokom putovanja izgubili ili odvojili od porodice; to je u nekim slučajevima tačno i proces spajanja porodice bi trebalo odmah pokrenuti;
- u slučaju da su bez pratnje, migrant koji se predstavi kao blizak srodnik ili pouzdan porodični prijatelj ne zna osnovne informacije o djetetu koje treba dati tokom intervjua; nadalje, takva osoba i dijete daju različite informacije o putovanju, porodici i prijateljima, kao i odredištu;
- tokom intervjua, dijete migrant bez pratnje neprestano sa strahom pogleda prema toj osobi, koja je vjerovatno ili trgovac ili osoba kojoj potencijalni trgovac vjeruje;
- nekonzistentnost u životnoj dobi roditelja i srodnika s kojima je dijete baca sumnju na roditeljsku vezu;
- ponašanje djece prema osobama koje su im u pratnji (opuštenost, napetost, strah itd.);
- djeca su zanemarena, zapuštena, gladna i neprikladno obučena;
- izgledaju uplašeno, ustrašeno, iscrpljeno, umorno, zbunjeno, te pokazuju znake fizičkog i mentalnog zlostavljanja;
- pokazuju ponašanje koje ne odgovara uzrastu koji su naveli.

Dok se obavlja preliminarna identifikacija, potrebno je uzeti u obzir i druge specifične indikatore. Ovaj proces će se odvijati kad se potencijalne žrtve susretnu s vlastima tokom transporta, transfera ili prihvata. Postoji set indikatora za identifikaciju djece migranata bez pratnje, a naročito žrtava i potencijalnih žrtava trgovine ljudima. Nalazi u ovom izvještaju pokazuju da nedostaje specijaliziranih indikatora formuliranih namjenski, da pojačaju identifikaciju u mješovitim migracijskim tokovima u regiji Zapadnog Balkana, osim u Makedoniji, gdje su jasne procedure usvojene i ustanovljene. Potrebu da se ovo pitanje neprestano razmatra u drugim zemljama Zapadnog Balkana potvrdili su različiti akteri u svojim razmatranjima, a konačnu potvrdu dali nacionalni koordinatori za borbu protiv trgovine ljudima na radionici koja je pod vodstvom J/TIP-a održana u Budvi u oktobru 2017.

Konačna identifikacija podrazumijeva korištenje specifičnih indikatora za identifikaciju odraslih i djece žrtava trgovine ljudima. Da bi bili efikasni i djelotvorni, indikatori za konačnu identifikaciju sadrže i indikatore seksualne eksploatacije djece i odraslih, kao i radne eksploatacije.

